

ДОНИШГОҲИ МИЛЛИИ ТОҶИКИСТОН

Бо ҳуқуқи дастнавис

ВБД: 321.15 (575.3:575.1)

ТБК: 66.3 (2Т)

М – 22

МАМАДҚУЛОВА РАНО ОЛИМОВНА

ҲАМКОРИҲОИ ҶУМҲУРИИ ТОҶИКИСТОН ВА ҶУМҲУРИИ УЗБЕКИСТОН ДАР ЗАМОНИ ИСТИҚЛОЛИЯТ (ОХИРИ АСРИ XX - АВВАЛИ АСРИ XXI): ШАРОИТҲО ВА ХУСУСИЯТҲО

Диссертатсия

**барои дарёфти дараҷаи илмӣи номзади илмҳои таърих
аз рӯйи ихтисоси 07.00.15 – Таърихи муносибатҳои байналмилалӣ
ва сиёсати берунӣ**

Роҳбари илмӣ:

номзади илмҳои таърих,

дотсент Самиев Х.Д.

Душанбе - 2025

МУНДАРИЧА

Рӯйхати ихтисораҳо.....	3
Муқаддима.....	4-18
БОБИ I. ЗАМИНАҲО ВА ШАРОИТИ ТАЪРИХӢ, СИЁСӢ, ИҚТИМОӢ, ИҚТИСОДӢ ВА ФАРҲАНГИИ ҲАМКОРИҲОИ ТОЧИКИСТОН ВА УЗБЕКИСТОН	
1.1. Заминаҳои таърихӣ ва иқтимоӣ ҳамкориҳои Тоҷикистон ва Узбекистон (пешдаромади таърихӣ)	19-32
1.2. Шароити сиёсӣ ва иқтисодии муносибатҳои Тоҷикистон ва Узбекистон дар охири асри XX ва ибтидои асри XXI.....	33-49
БОБИ 2. ХУСУСИЯТ ВА ВИЖАГИҲОИ РОБИТАҲОИ ҶУМҲУРИИ ТОЧИКИСТОН ВА ҶУМҲУРИИ УЗБЕКИСТОН ДАР DAҲСОЛАҲОИ АВВАЛИ АСРИ XXI	
2.1. Вазъият ва вержагиҳои муносибатҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон ва Ҷумҳурии Узбекистон дар даҳсолаи аввали асри XXI ва паёмадҳои он.....	52-75
2.2. Ҳамкориҳои фарҳангиву гуманитарии Ҷумҳурии Тоҷикистон ва Ҷумҳурии Узбекистон дар ибтидои асри XXI (хусусият ва самтҳои рушд)	76-95
БОБИ III. ШАРОИТ ВА ДУРНАМОИ ТАВСЕАИ ҲАМКОРИҲОИ ДУҶОНИБАИ ТОЧИКИСТОН ВА УЗБЕКИСТОН ДАР ҚАРИНАИ ШАРИКИИ СТРАТЕГӢ	
3.1. Шароитҳо ва хусусиятҳои ҳамкориҳои Тоҷикистон ва Узбекистон дар қаринаи шарикӣ стратегии ду кишвар.....	96-125
3.2. Афзалиятҳо ва дурнамои тавсеаи ҳамкориҳои Тоҷикистон ва Узбекистон.....	126-144
Хулоса.....	145-156
Рӯйхати адабиёти истифодашуда.....	157-179
Рӯйхати интишороти довталаби дарёфти дараҷаи илмӣ.....	180

РЎЙХАТИ ИХТИСОРАҲО

ЉТ – Ҷумҳурии Тоҷикистон

ЉУ – Ҷумҳурии Узбекистон

ИДМ – Иттиҳоди давлатҳои мустақил

СММ – Созмони милали муттаҳид

ИҶШС – Иттиҳоди ҷамоҳири шуравии сотсиалистӣ

ЉШС Тоҷикистон - Ҷумҳурии шуравии сотсиалистии Тоҷикистон

ЉШСУ – Ҷумҳурии шуравии сотсиалистии Узбекистон

СҲИ - Созмони ҳамкории исломӣ

СҲШ - Созмони ҳамкории Шанхай

САҲА - Созмони амният ва ҳамкорӣ дар Аврупо

Муқаддима

Мубрамии мавзуи таҳқиқот. Дар шароити афзудани раванди ҷаҳонишавӣ, болоравии суръати тағйирёбии шароит ва муҳити байналхалқӣ кишварҳои тозаистиқлол маҷбур мешаванд, ки пеш аз ҳама дар андешаи устувор ва таҳкими робитаҳои васеъ ва ҳамаҷониба бо ҳамсоиягони худ ва тавсеаи ҳамгароӣ дар ҷаҳорҷубаи ниҳодҳои минтақавӣ бошанд. Аз ин ҷост, ки масъалаи таҳкими робитаҳои дуҷониба ва бисёрҷониба бо кишварҳои ҳамсоя дар минтақа ба мақоми аввали афзалиятҳои сиёсати хориҷии Ҷумҳурии Тоҷикистон баромадааст. “Ҷумҳурии Тоҷикистон ҳамкорӣ ва ҳамгироии густурдаи минтақавиро василаи муҳимтарини ҳалли масъалаҳои иқтисодӣ, иҷтимоӣ, Ҳифзи муҳити зист ва таъмини амнияти субот дар Осиёи Марказӣ медонад” [4].

Ин амрро мо пеш аз ҳама дар он бахшҳои Паёмҳои Ҷарсолаи Пешвои миллат, Асосгузори сулҳу ваҳдати миллӣ, муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон, ки ба сиёсати хориҷии кишвар баҳшида мешаванд, мушоҳида мекунем. Аз ҷумла, Президенти мамлакат, муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон дар Паёми худ аз 22 декабри соли 2017 ба парламенти кишвар бо ишора ба шароити мавҷуди минтақа гуфта буд, ки сиёсати хориҷии Ҷумҳурии Тоҷикистон моҳиятан тағйир накарда ва авлавиятҳои он ба таври собит ва усулӣ боқӣ мондааст. Ҷумҳурии Тоҷикистон дар замони истиқлолияти худ ҳамкориҳои густурдаи минтақавиро воситаи муҳимтарини ҳалли масъалаҳои иқтисодиву тиҷоратӣ, иҷтимоӣ, экологӣ ва таъмини амнияти субот дар Осиёи Марказӣ дониста, ҷонибдори таҳкими муносибатҳои байниҳамдигарии мардумони минтақа бар пояи дустӣ ва ҳусни эътиҳод мебошад [19].

Дар миёни кишварҳои минтақа кишвари ҳамҷавори Узбекистон, ки бо мо аз ҳама бештар марзи тулонӣ дорад, мақоми хоса касб кардааст ва ин тасодуфӣ нест. Мубрамияти мавзуи таҳқиқотӣ пеш аз ҳама дар он муайян мегардад, ки муносибатҳои ду кишвар дар сатҳи баланди шарикӣ

стратегӣ ва ҳампаймонӣ қарор гирифта пайваста аз ҷониби мақомоти олии ҳар ду кишвар эътироф ва эълон дошта мешаванд. Чунончи, 22 – юми октябри соли 2022, дар рузҳои ҷашни 30 солагии устуворшавии робитаҳои дипломатӣ дар пойтахтҳои ҳар ду кишвар - дар Душанбе ва Тошканд Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон дар барқияи табрикии хеш ба унвони Президенти Ҷумҳурии Узбекистон муҳтарам Шавкат Мирзиёев изҳор дошта буд: “Сиюмин солгарди барқарор намудани муносибатҳои дипломатӣ миёни Ҷумҳурии Тоҷикистон ва Ҷумҳурии Узбекистон фурсати фараҳбахшERO фараҳам овардааст, то дар ростои ин санаи муҳим дар таърихи навини робитаҳои байни кишварҳоямон ба Шумо табрикоти гарму самимӣ ва таманниёти беҳтарини худро расонам. Мо аз ҳолати кунунии муносибатҳои барои ҷонибҳо судманди ду кишвар амиқан изҳори қаноатмандӣ карда, итминон дорем, ки ҳамкориҳои гуногунҷанбаи Тоҷикистону Узбекистон, ки бар асоси усулҳои пайдори ҳамсоияи нек, эҳтиром, эътимод ва дастгирии ҳамдигарӣ бунёд ёфтаанд, минбаъд низ бо суръати афзоянда рушд намуда, ба нафъи манфиатҳои аслии ду мардуми бародар бо иқдомҳои нави созанда ғанӣ хоҳанд гардид” [150].

Президенти Ҷумҳурии Узбекистон муҳтарам Шавкат Мирзиёев низ дар барқияи ҷавобӣ чунин таъкид карданд: «...таърихи сисолаи ҳамкориҳои мо пур аз рӯйдодҳои муҳиму дурахшон буда, равобити наздику дустона дар ҳамаи соҳаҳо пайваста таҳким ёфтаанд, заминаи ҳуқуқӣ ва механизмҳои босамари сохтории муносибатҳои гуногунҷанба таъсис дода шудаанд. Мо махсусан аз он шодем, ки ҳамкориҳои миқёсан васеи байни кишварҳои мо барқароргардида бар пояи усули эътимод ба яқдигар, эҳтироми баланд, ҳамсоияи нек ва шарикии стратегӣ бо суръати баланд рушд меёбанд. Муколамаи фаъоли дар сатҳи олӣ ва баланд дар руҳияи шаффофияту созандагӣ ба роҳ мондашуда, инчунин механизмҳои амалкунандаи танзими муносибатҳои байнидавлативу байниҳукумати

мо ҳамчун асоси устувор барои таҳкими ҳамкориҳои судманди ҷонибҳо дар ҳамаи самтҳо хидмат карда истодаанд» [150].

Мавзуи ҳамкориҳои ду давлати ҳамсоя дар замони афзудани рақобати геополитикиву геоиқтисодии кишварҳои абарқудрат барои таҳти нуфуз қарор додани Осиёи Марказӣ хеле актуалӣ мебошад. Бо барқарор шудани муносибатҳои дипломатӣ байни Ҷумҳурии Тоҷикистон ва Ҷумҳурии Узбекистон (соли 1992-юм) беш аз дусад созишномаву шартномаҳо дар сатҳи байнидавлатӣ, байниҳукуматӣ ва байниидоравӣ ба имзо расидаанд [151].

Дар “Аҳднома дар бораи дустӣ, ҳусни ҳамҷаворӣ ва ҳамкорӣ миёни Ҷумҳурии Тоҷикистон ва Ҷумҳурии Узбекистон” аз 4-уми январи соли 1993-юм ва “Аҳднома дар бораи дустии абадӣ миёни Ҷумҳурии Тоҷикистон ва Ҷумҳурии Узбекистон” аз 15-уми июни соли 2000-ум байни тарафҳо асосҳои муносибатҳои дутарафа муайян карда, эҳтироми соҳибхитӣ ва Истиқлоли яқдигар, баробарҳуқуқӣ, даҳлат накардан ба корҳои дохилии яқдигар, ҳаракат ба робитаҳои иқтисодии мутақобила таҷассум ёфтаанд, ки бахши муҳими корро фаро мегиранд [44, с. 79].

Дарачаи таҳқиқи мавзуи илмӣ. Мавзуи “Ҳамкориҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон ва Ҷумҳурии Узбекистон дар замони истиқлолият (охири асри XX - аввали асри XXI): шароитҳо ва хусусиятҳо” дар илм мавзуи нав бошад ҳам, аллакай ҷанбаҳои гуногуни он мавзуи тадқиқи ҷандин рисолаҳои илмӣ ва китобу дастурҳои гуногун дар ду кишвар ва берун аз он қарор гирифтанд.

Аслан тамоми сарчашмаҳо ва адабиёти мавҷударо аз лиҳози замон, макон ва фарогирии масъалаҳо, мансубият ба ин ё он соҳаи ҳамкориҳо метавон ба ҷанд бахш тақсим кард. Пеш аз ҳама ёдовар шуданием, ки осору суҳанрониҳо, мусоҳибаҳо, Паёмҳои Пешвои миллат, Асосгузори сулҳу ваҳдати миллӣ, Президенти мамлакат муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон

барои рисола ҳамчун раҳнамо ва дастури амал хизмат намудаанд [21,22,24,25,28,29,30].

Ба гурӯҳи якум асару мақолаҳои ходимони давлативу байналмилалӣ, аз ҷумла вазирони корҳои хориҷии замони истиқлолият, муҳаққиқони соҳаи сиёсати хориҷӣ ва дипломатияи тоҷик ворид карда шудаанд, ки ба устувор шудани робитаҳои дипломатии Тоҷикистон ва Узбекистон ва ҷанбаҳои гуногуни ҳамкориҳои ду ҷамсоҷишвар бахшида шудаанд. Дар ин миён метавон аз осори академик Т.Н. Назаров [50], Ҳ. Зарифӣ [45], А. Сатторзода [66, 67], З. Саидов [61,62,63, 64], А. Шарифзода [83] ва дигарон ёдовар шуд.

Гурӯҳи дуҷуми адабиётро он силсила асару мақолаҳоеро фаро мегирад, ки ба таърихи робита ва ҳамкориҳои халқҳои тоҷику узбек дар даврони шуравӣ бахшида шудаанд. Ин силсила навиштаҳо дар рисола ба хотири мушаххассозии пешдаромади таърихии робитаҳои ду кишвари бо ҳам дусту бародар ва исботи он ки то ба даврони истиқлол дар робитаи ду кишвар заминаи мустаҳками таърихиву фарҳангӣ ва иҷтимоиву иқтисодӣ фароҳам омада буд, истифода шудаанд. Аз ҷумла, осори академикҳои тоҷик Б. Ғ. Ғафуров [41,42,43], З. Ш. Раҷабов [58], А. Раҳмонзода [59], Б. Ниёзмӯҳаммадов, Б. [55], адабиётшиносон ва муаррихони узбек Э. Шодиев [86], З. Богуманова [36], тадқиқотҳои дастаҷамъонаи олимони ҳар ду кишварро, ки ба таъриху вижагиҳои ҳамкориҳои ду халқ дар даврони шуравӣ бахшида шудаанд, метавон номбар кард [47, 48, 49].

Бахусус, омӯзиш ва истифодаи маводи муҳимми расмиву таърихӣ, ки дар китоби “Таърихи халқи тоҷик. Таърихи навтарин” аз ҷониби муҳаққиқони тоҷик гирд оварда шудааст, барои баҳодиҳии объективӣ, мушаххассозии вижагиҳо ва мушкилиҳои робитаи ду кишвари ҷамсоҷ дар даврони сардшавии муносибатҳои дуҷониба кумаки зиёде кардаанд.

Ба гурӯҳи сеюм силсилаи китобу мақолаҳои дар даврони истиқлол ба таърифи расида шомиланд, ки маҷмӯи хос ва қурби баланд доранд. Қабл аз ҳама метавон китобҳои муаррихони варзидаи тоҷик М. Бобохонов [36] ва Ҳ.Шарифовро [78] зикр кард, ки ба масъалаҳои муҳимми таърихи ҳамзистӣ ва ҳамкориҳои халқҳои тоҷику узбек бахшида шудаанд.

Сипас, метавон аз силсила-тадқиқотҳои назири “Сиёсати хориҷии Тоҷикистон дар масири истиқлолият”, ки дар онҳо заминаҳои сиёсӣ ва иҷтимоии ҳамкориҳои Тоҷикистону Узбекистон дар солҳои аввали истиқлолият тавсиф ва таҳлил карда шудаанд, ёдовар шуд. Китоби академик А. Раҳмонзода бо номи “Равобити адабиву фарҳангӣ – рукни муҳимми таҳкими дӯстии тоҷикон ва узбекон (Гуфтугӯ аз дӯстӣ дорем мо)” дар омӯзиш, таҳлил ва таҳқиқи алоқаҳои адабиву фарҳангии халқҳои тоҷику узбек ва иқдоми ҳукуматҳо дар замони соҳибхитиёрӣ чун сарчашмаи муътамад хизмат мекунад.

Барои инъикоси пурра ва мукаммалтари рӯйдодҳои таърихиву фарҳангӣ ва иҷтимоии даврони истиқлол аз силсилаи маҷмӯаҳои илмӣ, ба мисли «Ҳамкории иқтисодию иҷтимоӣ ва фарҳангии Тоҷикистон ва Узбекистон: таърих ва замони муосир», «Тоҷикистон–Узбекистон: дустии безавол» васеъ истифода шуд, ки дар онҳо баробари ҳуҷҷатҳои расмӣ ҳамчунин мақолаҳо ва гузоришҳои бисёри аксари олимону адибон, кормандони давлатӣ ва хотироти одамони оддӣ истифода гардидаанд.

Ба гурӯҳи чаҳорум, қорҳои илмию таҳқиқотии олимони тоҷику узбек ва олимони хориҷӣ мансубанд, ки дар онҳо паҳлуҳо ва самтҳои гуногуни ҳамкориҳои дӯстона ва бисёрҷонибаи Тоҷикистону Узбекистон инъикос ва таҳлил шудаанд. Дар ин рисолаҳо муаллифони ба масъалаҳои гуногуни ҳамкориҳои ҷумҳуриҳои Тоҷикистону Узбекистон диққат ва эътибори махсус дода, тавонистаанд, ки равандҳои устувор ва таҳкими муносибатҳо, шароит ва заминаҳои воқеиро ба таври умумӣ ба таҳқиқ гиранд. Ҳамзамон барои асоснок намудани фикру андешаҳо оид ба

махсусият ва самтҳои мубрами робитаҳои ду кишвар, бахусус мушкилоту душвориҳои мавҷуда, ки дар рисолаҳои илмӣ муаррихон ва инчунин адабиёти расмӣ нашршуда ҷойи худро наёфтаанд, силсилаи мақолаҳои илмӣ оммавии муҳаққиқон, коршиносон, рузноманигорон хизмати босазо намудаанд, ки зикри онҳо бамаврид аст.

Махсусан, тадқиқотҳои муҳаққиқи тоҷик Ф.Т. Бобозода барои мушаххассозии самтҳо ва авлавиятҳои ҳамкориҳои илмӣ фарҳангӣ ва иҷтимоӣ ду кишвар аз давраи устуворшавии робитаҳои дипломатӣ то ибтидои асри муосир кӯмаки зиёд намудаанд [84,96,97].

Муҳаққиқи дигари тоҷик Д.Ҷ. Фармонова дар рисолаи номзидии худ «Ҳамкориҳои сиёсӣ, иқтисодӣ ва фарҳангии Ҷумҳурии Тоҷикистон бо кишварҳои Осиёи Марказӣ дар замони истиқлол (солҳои 1992-2007-ум)» доир ба муносибатҳои кишвари мо бо Ҷумҳурии Узбекистон низ мулоҳиза рондааст [91].

Тадқиқоти пажӯҳишгар Н.Н. Файзов «Ҳамкориҳои илмӣ-фарҳангии Ҷумҳурии Тоҷикистон бо кишварҳои Осиёи Марказӣ дар даврони истиқлолият» бо мавзӯи меҳварии ҷустуҷӯҳои илмӣ мо ҳамоҳангӣ дошта, аз назари вусъати масъалаҳои баррасишаванда хеле фароҳу доманадор аст. Мо ҳангоми таълифи рисола аз ин манбаи илмӣ низ барои такмилу тадқиқи мавзӯи истифода намудем [89, 90].

Ҳамзамон, барои асоснок намудани фикру андешаҳои тоза оид ба махсусият ва самтҳои мубрами робитаҳои ду кишвар, бахусус мушкилоту душвориҳои дар ибтидои аср бамиёномада, ки дар рисолаҳои илмӣ муаррихон ва инчунин адабиёти расмӣ нашршуда ҷойи худро наёфтаанд, силсилаи мақолаҳои илмӣ ва илмӣ оммавии муҳаққиқон, коршиносон, рузноманигорон аз қабيلي П.Чоршанбиев [175, 176], Х. Шозедов [177], Г. Майтдинова [102, 134], П. Мухаммадзода [143], О. Ҳакимов [177], Дубровин И. [144], Г. Фасхутдинов [173] ва дигарон хизмати босазо намудаанд, ки зикри онҳо бамаврид аст.

Бояд зикр намуд, ки сафарҳои расмии давлатии Сарварони давлатҳо – Шавкат Мирзиёев ба Душанбе (моҳи март соли 2018) ва Эмомалӣ Раҳмон ба Тошканд (моҳи августи соли 2018) воқеаҳои басо муҳими таърихӣ дар густариши робитаҳои тарафайн гаштанд. Кушишҳо баҳри густариши робитаҳои дустона аз ҷониби сарони давлатҳои Тоҷикистону Ўзбекистон боиси он гашт, ки танҳо дар ҷараёни ду вохурии сатҳи олӣ наздик 50 созишномаи ҳамкорӣ ба имзо расиданд. Аз ҷумла, дар вохурии Тошканд сарварони ду давлат Созишномаи ҳамкориҳои стратегиро ба тасвиб расониданд. Дар ҳамин асос метавон хулоса кард, ки мавзӯи ҳамкориҳои ҳасанавӣ Тоҷикистон ва Ўзбекистон дар асоси сарчашмаҳои муътамад ва адабиёти фаровон омӯхта, таҳлил ва тадқиқ карда шудааст, ки ҷиҳатҳои илмӣ назариявӣ ва амалии рисолаҳо мукамал гардониданд.

Робитаи таҳқиқот бо барномаҳо (лоиҳаҳо) ва мавзӯҳои илмӣ. Таҳқиқоти диссертатсионӣ дар доираи татбиқи нақшаи дурнамои корҳои илмиву таҳқиқотӣ дар кафедраи минтақашиносии хориҷии факултети муносибатҳои байналхалқии Донишгоҳи миллии Тоҷикистон дар мавзӯи “Осиёи Марказӣ дар низомии нави муносибатҳои байналмиллалӣ “ барои солҳои 2016-2020 иҷро шудааст.

ТАВСИФИ УМУМИИ ТАҲҚИҚОТ

Мақсади таҳқиқот. Мақсади таҳқиқоти диссертатсионӣ омӯзиши раванд, махсусият ва шароити ташаккули ҳамкориҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон бо Ҷумҳурии Ўзбекистон дар даврони истиқлолият мебошад.

Вазифаҳои таҳқиқот. Барои расидан ба ҳадафҳои мушаххасшуда муаллиф ҳалли вазифаҳои зеринро зарур медонад:

- Омӯзиш ва таҳлили заминаҳои таърихӣ сиёсӣ ва иҷтимоии ҳамкориҳои ҷумҳуриҳои Тоҷикистон ва Ўзбекистон;

-Таҳлили шароити сиёсӣ ва иқтисодии муносибатҳои ҷумҳуриҳои Тоҷикистон ва Ўзбекистон дар охири асри XX ва ибтидои асри XXI;

- Омӯзиш ва таҳқиқи афзалиятҳо ва самтҳои ҳамкориҳои илмиву фарҳангии Тоҷикистону Узбекистон дар замони истиқлолият;

- Омӯзиш ва таҳлили вазъ ва махсусияти муносибатҳои ҷумҳуриҳои Тоҷикистону Узбекистон дар даҳсолаи аввали асри XXI;

- Омӯзиш ва таҳлили раванди муътадилшавии робитаҳои ду кишвари ҳамсоя дар даҳаи дуюми асри XXI ва аҳамияти таърихӣ онҳо;

- Кушодани моҳияти “Сиёсати дарҳои кушод” ва дипломатияи бисёрсамтии Ҷумҳурии Тоҷикистон ва нақши он дар бартараф намудани мушкилот ва душвориҳо дар робитаҳои ду кишвари ҳамсоя;

- Омӯзиши ҳамкориҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон ва Ҷумҳурии Узбекистон дар қаринаи шарикӣ стратегӣ ду кишвар;

- Таҳлили афзалиятҳо ва мушаххассозии дурнамои ҳамкориҳои минбаъдаи ҷумҳуриҳои Тоҷикистону Узбекистон.

Объекти таҳқиқот омӯзиш, таҳлили шароит ва хусусиятҳои ҳамкориҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон бо Ҷумҳурии Узбекистон дар замони истиқлолияти давлатӣ, ба вижа охири асри XX ва даҳсолаҳои аввали асри XXI мебошад.

Мавзӯи (предмети) таҳқиқот таҳқиқи рӯйдодҳо ва вижагиҳои муҳимми ҳамкориҳои дуҷонибаву бисёрҷонибаи Ҷумҳурии Тоҷикистон бо Ҷумҳурии Узбекистон дар охири асри XX ва даҳсолаҳои аввали асри XXI мебошад.

Фарзияи таҳқиқот бо назардошти он нуктаи муҳим асос ёфтааст, ки раванди устуворшавӣ ва таҳаввули муносибатҳои сиёсӣ дипломатии Ҷумҳурии Тоҷикистон бо Ҷумҳурии Узбекистон ҳарчанд ки пойгоҳи мустаҳками таърихиву фарҳангӣ ва иқтисодиву иҷтимоӣ доштанд, даврони ғарбдорӣ ноҳамворро паси сар кардаанд ва вижагиву мушкилоти ҳосилро доштанд. Ин мушкилот пеш аз ҳама аз мавқеъ нуктаи назари ҳар ду кишвар дар масоили мубрами ду кишвар ва робитаҳои минтақавӣ бармеомад ва то муддате боиси коҳиши сатҳ ва

сардшавии муносибатҳои байнидавлатии онҳо гардид. Хушбахтона бо туфайли кушишу талошҳои пайгирона ва дипломатияи нодири Пешвои миллат, Асосгузори сулҳу ваҳдати миллӣ муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон ва сиёсати прагматикӣ ва воқеъбинонаи Президенти ҳозираи Ҷумҳурии Тоҷикистон муҳтарам Ш. Мирзиёев ин мушкилот паси сар шуда, муносибатҳои ду кишвар ба маҷрои муътадилу мусбӣ баргашт ва имруз ба сатҳи шарикӣ стратегӣ ва ҳампаймонӣ баромад, ки имконият ва фурсатҳои бузургро барои тавсеаи муносибатҳои дустона ва ҳамҷаворӣ неки ду мамлакат фароҳам намудааст.

Марҳила, макон ва давраи таҳқиқот (доираи таърихӣ таҳқиқот). Чаҳорчубаи замонӣ таҳқиқот даврони муайяни таърихро ба маънои истиқлолияти давлатӣ ҳар ду кишвар, яъне охири асри XX ва ду даҳсолаи аввали асри XXI фаро мегирад. Рисолаи мазкур дар даврони унвонҷуӣ муаллиф тайи солҳои 2017 - 2024 дар кафедраи минтақашиносии хориҷӣ Донишгоҳи миллии Тоҷикистон таҳия ва мураттаб гашта, ҳамаи марҳилаҳои тасдиқ муаррифӣ, пешниҳод ва муҳокимаҳоро гузаштааст.

Асосҳои назариявӣ таҳқиқотро назарияҳои ҳокими равобити байналмилал ва робитаҳои байнидавлатӣ, дастуру пешниҳодот ва доктринаи сиёсати хориҷӣ давлатҳо, аз ҷумла Консепсияҳои сиёсати хориҷӣ ҳар ду мамлакат ташкил медиҳанд.

Асосҳои методологии таҳқиқотро методҳои таҳлили таърихӣ муқоисавӣ, системавӣ, сохторӣ – функционалӣ, инчунин методҳои маърифатӣ, таҳлил, тафсири, пешгӯӣ ва дигар услуби методҳои роиҷ дар илми равобити байналмилалӣ ва сиёсати хориҷӣ Тоҷикистон ташкил медиҳанд.

Пойгоҳи сарчашмавӣ мавзӯ. Барои таҳқиқу баррасии ҳамаҷонибаи мавзӯ ва кушодани ҷанбаҳои гуногуни он муаллиф аз сарчашма ва манбаҳои мавҷуда ба таври васеъ истифода кардааст, ки

онҳоро метавон ба гурӯҳҳои зерин тақсим намуд. Ба гурӯҳи аввали сарчашмаҳо манбаъҳои сатҳи аввал – Осору суҳанрониҳо, баромадҳо, Паёмҳои солони Сарвари давлат, муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон, ҳамчунин осору баромадҳо ва изҳоротҳои Президентҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон ворид мешаванд, ки ҳамчун раҳнамо ва илҳомбахши раванди робитаҳои ду давлат хизмат мекунанд.[17, 18, 21, 23,]

Гурӯҳи дувуми сарчашмаву маъхазҳо маводи бойгонии вазорату идораҳои дахлдор, пеш аз ҳама Вазорати корҳои хориҷӣ ташкил медиҳанд [6,7,8,9,10,11].

Гурӯҳи сеюми сарчашмаҳо санадҳои меъёриву ҳуқуқии байналмилалӣ, қарорҳо ва концепсияҳои дохилидавлатӣ мебошанд, ки барои таҳқиқоти мо тавонистаанд мусоидат намоянд [1,3.4].

Санадҳои расмӣ барои тавсеаи муносибатҳои дустиву ҳамкориҳои байни Тоҷикистону Тоҷикистон заминаи устувори меъёриву ҳуқуқӣ фароҳам оварда, дар онҳо усули роҳандозӣ ва дурнамои муносибатҳо дар самтҳои гуногун таҷассум гардидаанд.

Ба гурӯҳи чаҳорум мақолаҳои таҳлилӣ, ахбору гузоришҳо, маводи расмӣ ва рӯзмарраи расонаҳои ахбори омма, бахусус рӯзномаву маҷаллаҳои ҷумҳуриявӣ ва маҳаллӣ дохил мешаванд. Дар бораи ҳамкориҳои муҳим муаллифони басо амиқ бо дарназардошти манфиатҳои мутақобила судманд суҳан рондаанд ва аз номи мардум истиқбол кардаанд. Дар ин бахш ҳамчунин мақолаву гузоришҳои зиёде дар рӯзномаҳо ва ҳафтаномаҳои “Ҷумҳурият”, “Садои мардум”, “Минбари халқ”, “Адабиёт ва санъат”, “Тоҷикистон”, рӯзномаву маҷаллаҳои вилоятиву маҳаллӣ мавҷуданд, ки ҳангоми омӯзишу таҳлил аз онҳо фаровон истифода бурда шуда дар бобҳо ва фаслҳои ин рисола амиқан сабт ёфтаанд.

Ба гурӯҳи панҷум, маводи иттилоотӣ ва таҳлили дар шабакаҳои иҷтимоии интернетӣ нашршуда мансубанд, ки дар замони ҷумҳурии

кунунӣ аҳамияти калонро касб мекунад. Зеро суръати паҳншавии ахбор ва маълумот, бахусус ахбору гузоришҳои расмӣ давлатию ҳукуматӣ басо баланд буда, талаботи айём низ инро тақозо мекунад. Масалан, хабарҳои кори ҳубу муназзами комиссияи байнидавлатӣ оид ба ҳалли масъалаҳо ва мушкилоти байнисарҳадӣ, имзои созишномаҳои ҳамкорӣ байни Тоҷикистону Узбекистон, Консепсияи сиёсати хориҷии Ҷумҳурии Тоҷикистон ва ғайраҳо тезтар ва хубтар дар сомонаҳо интишор ёфтаанд, ки мувофиқи матлаб мебошанд.

Чунонки собит мешавад, шабакаҳои иҷтимоӣ ва сомонаҳои интернетӣ низ барои ба даст овардани маълумоту гузоришҳо, санаду маводи омӯзишӣ ва ҳуҷҷатҳои расмӣ мақолаҳои таҳлилӣ сарчашмаи басо арзишманд буда, имкон фароҳам меоваранд, ки ҳар чӣ бештар адабиёт ва маводи зарурӣ дастрас карда шаванд.

Пойгоҳи иттилоотии таҳқиқот Конституцияи Ҷумҳурии Тоҷикистон ва Ҷумҳурии Узбекистон, консепсияҳои сиёсати хориҷии ду кишвар, Эълومияҳо дар бораи истиқлолияти давлатӣ, Стратегияи рушди миллии Тоҷикистон барои давраи то соли 2030-юм, маводи вазоратҳои корҳои хориҷӣ, иқтисод ва савдои ҳар ду давлат ва дигар санадҳои меъёриву ҳуқуқӣ мебошанд.

Навгонии илмӣ таҳқиқот дар омӯзиш ва таҳлили илмӣ шароит ва хусусиятҳои робитаҳои дуҷониба ва бисёрҷонибаи Ҷумҳурии Тоҷикистон бо Ҷумҳурии Узбекистон дар охири асри XX ва даҳсолаҳои аввали асри XXI ифода меёбад. Зеро агар дар даҳсолаи охири XX заминаҳои ташаккули сиёсати хориҷии ду кишвар гузошта шуда бошад, пас дар ибтидои асри XXI сиёсатҳои хориҷии ҳар ду мамлакат мушаххас ва суроби муайяни назариявӣ ва геополитикӣ касб намуда, дипломатияи бисёрсамтӣ ба ҳайси роҳи асосии стратегии Ҷумҳурии Тоҷикистон эътироф гардида буд. Навовариҳо дар таҳлилу таҳқиқ дар он зоҳир мегарданд, ки замони омӯзиш ва баррасиҳо басо мураккаб ва

тағйирёбанда буда, дар ҳама ҳолатҳо мушкилот ва масоили иҷтимоӣ ва сиёсиро ба мадди аввал мебароранд. Аз ин лиҳоз, навгонихоро ба чунин бахшҳо ва ё ҷанбаҳо метавон табақабандӣ кард:

–дар бахши сиёсат: мутобиқгардонии шароит ва имкониятҳои тарафайн дар фароҳамоварӣ ва истифода аз ҷониби ҳукуматҳо ва комиссияҳои ҳукумативу соҳавӣ;

–дар бахши иқтисодӣ: истифодаи механизм ва фишангҳои давлатӣ ва ғайридавлатии иқтисодӣ барои фарогирии бозори маҳсулот ва равнақи фуруши маҳсулот;

–дар бахши иҷтимоӣ: ҳар чи бештар имконият ва шароит фароҳам овардан ба сектори хусусии иқтисодиёт ва дар ҳамин замина бештар кардани сатҳи зиндагии мардум;

–дар бахши илм ва маърифат: диққату эътибори алоҳида ба низоми маориф (новобаста аз шаклҳои моликият), мактабҳо, муассисаҳои олии касбӣ, равобити мустаҳками илм ва истеҳсолот ва дар ин замина, тараққӣ додани технологияи саноатӣ;

–дар бахши фарҳангу ҳунар: тавсеаи рафтуомади муштарак байни муассисаҳои фарҳангӣ, театрҳо, ҳунарварон, адибон, намояндагони муътабари илму фарҳанг, ташкили мунтазами рузҳо ва ҳафтаҳои адабиёт ва фарҳанги тоҷику узбек дар ҳар ду давлат;

–дар бахши энергетика: тавсеаи ҳамкориҳои амалӣ барои бунёди неругоҳҳои барқии обӣ дар Тоҷикистон бо маблағгузориҳои Ёзбекистон ва равнақи мубодилаи газу барқ;

–дар бахши мелиоратсия ва обёрӣ, масъалаи глобалии об ва кишоварзӣ: инкишоф додани анъанаҳои пешинаи таъминот бо об ва такмили иншооти мелиоративӣ, шабакаҳои обёрии кишварҳо, ташкили бозорҳои наздисарҳадии маҳсулоти кишоварзӣ;

–дар баҳши нақлиёт ва коммуникатсия: ба роҳ мондани равуои бору одамон тавассути нақлиёти автомобилӣ, роҳи оҳан ва ҳавоӣ, беҳтар кардани шароити логистикӣ ҳамлу нақли бору молҳо;

–дар баҳши сайёҳӣ: истифодаи имкониятҳои фаровони сайёҳии табиӣ ва экологӣ, таърихӣ ва кишваршиносӣ дар ҳар ду давлат, ташкили зерсохтори замонавии сайёҳӣ.

Муқаррароти асосии таҳқиқоти диссертатсионӣ, ки барои ҳимоя пешниҳод мегарданд, инҳоянд:

1. Ҳамкориҳои ҷумҳуриҳои Тоҷикистону Узбекистон дар давраи навтарини инкишофи онҳо, ар вазъияти нави геополитикӣ, ҳислату хусусияти нав пайдо кардаанд;

2. Ба моҳият ва мазмуни робитаҳои байни Ҷумҳурии Тоҷикистон ва Ҷумҳурии Узбекистон мавҷудияти равишу бардоштҳои ҳосилду мамлакат дар масъалаҳои муҳим ва усулии робитаҳои минтақавӣ таъсир мерасонд;

3. Сардӣ ва руқуд дар муносибатҳои ҳар ду мамлакат боиси зуҳури мушкилиҳои нав дар муносибати байниҳамдигарии онҳо гардид, ки ба пешрафти иқтимоиву иқтисодии Тоҷикистон таъсири манфии худро расонд;

4. Баъди сардиҳои кутоҳмуддат шароити ба ҳам омадан ва ба манфиати миллии якдигар эҳтиром гузоштан дар амалияи муносибатҳои байналмиллалии Осиёи Марказӣ возеҳ ва воқеӣ имконпазир гардид;

5. Раванди гузариш аз ҳолати сардшавӣ ба муътадил гаштан ва самаранок шудани ҳамкориҳо, ки пеш аз ҳама бо талошу кушишҳои пайгиروнаи Пешвои миллат, муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон ва Роҳбари нави давлати ҳамсоя, муҳтарам Шавкат Мирзиёев имконпазир гардиданд, барои ба вуҷуд омадани фазои нави эътимод ва ҳамкориҳои судманд дар байни кишварҳои Осиёи Марказӣ заминаи нав фароҳам оварданд;

6. Шароити нави муҳайё гашта барои муттаҳид гардонидани имконияту захираҳои кишварҳои Осиёи Марказӣ дар роҳи таъмини

амният ва суботи минтақа ва рушди минбаъдаи ҳамкориҳои дӯҷониба ва бисёр -ҷониба заминаи устувори сиёсӣ байналхалқӣ эҷод карданд.

Аҳамияти назариявӣ таҳқиқот. Рисолаи таҳқиқотӣ дар мавзӯи “Ҳамкориҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон ва Ҷумҳурии Ўзбекистон дар замони истиқлолият (охири асри XX - аввали асри XXI): шароитҳо ва хусусиятҳо” пеш аз ҳама барои муҳаққиқони соҳаҳои таърих, сиёсат-шиносӣ, байналмилалшиносӣ дар муассисаҳои таълимии олии касбӣ, Академияи идоракунии давлатии назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон, Маркази таҳқиқоти стратегӣ назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон ва дигар донишгоҳҳои мамлакат муфид мебошад, зеро дар он заминаҳо, ҷанбаҳо, равандҳо, шароит ва имкониятҳои ҳамкориҳои мутақобилан судманди кишварҳои ҳамҷавор таҳлил ва таҳқиқ карда шудаанд. Баробари ин таҳлилҳо, хулосаҳо ва натиҷаҳои мавзӯи баррасишуда метавонанд барои муҳаққиқони ҷавон дар баррасии масъалаҳои монанд ва наздик ҳамчун дастури назариявӣ таъягоҳӣ хизмат кунанд. Зеро дар рисолаи мазкур заминаҳои назариявӣ ҳамкориҳо, шароитҳои муносибатҳои дӯҷониба, имкониятҳои воқеии давлатҳо таҳлил карда шуда, тавсияҳои пешниҳод карда шудаанд, ки олимон, омӯзгорони мактабҳои олии касбӣ ва мутахассисон метавонанд, дар раванди таълим, машғулиятҳои назариву амалӣ, семинару конференсияҳо, ҷамъишҳои илмӣ истифода баранд.

Аҳамияти амалии диссертатсия, пеш аз ҳама, дар муҳимияти корбурди он дар фаъолияти мутахассисони соҳаҳои гуногуни идораҳо ва ташкилотҳо зуҳур меёбад. Азбаски замони нави ҷаҳонишавӣ муносибатҳо уфуқҳои тозаӣ ҳамкориҳоро равшан мегардонад ва шароит амалии ҷадид ба миён меоянд, таҷрибаи андухтаи ҳамкориҳои Тоҷикистон ва Ўзбекистон дар ин марҳила мазмуни амиқ касб карда, паёмади хуше ба бор меоварад.

Дарачаи эътимоднокии натиҷаҳо. Эътимоднокии натиҷаҳои таҳқиқот дақиқияти маълумот, кофӣ будани ҳаҷми маводди таҳқиқотӣ,

коркарди натиҷаҳои таҳқиқот ва ҳаҷми интишорот, гузаронидани санҷиши эътимоднокии таҳқиқот мебошанд. Хулоса ва тавсияҳо дар асоси таҳлили илмии маводди мавҷуда ба даст омадаанд.

Мутобиқати диссертатсия бо шиносномаи ихтисоси илмӣ. Диссертатсия дар мавзуи “Ҳамкориҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон ва Ҷумҳурии Узбекистон дар замони истиқлолият (охири асри XX - аввали асри XXI: шароитҳо ва хусусиятҳо)” барои дарёфти дараҷаи илмии номзади илмҳои таърих ба шиносномаи 07.00.15-таърихи муносибатҳои байнал-миллалӣ ва сиёсати хориҷӣ мувофиқат мекунад.

Саҳми шахсии доктарабони дараҷаи илмӣ дар таҳқиқот. Саҳми шахсии доктарабон дар таҳия ва асосноксозии номи мавзӯ, таҳия ва татбиқи нақшаи кор, ҷамъоварӣ ва коркарди мавод, таҳлили вазъияти сиёсӣ геополитикӣ, минтақавӣ ва дохилии ҷумҳуриҳо, таҳлили адабиёти мавҷуда, ба илм ворид сохтани мафҳуми истилоҳҳои нав, таҳлили шароит ва хусусияти ҳамкориҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон ва Ҷумҳурии Узбекистон зоҳир мешавад.

Тасвир ва амалисозии натиҷаҳои таҳқиқот. Натиҷа ва дастовардҳои таҳқиқот дар якҷанд мақолаҳои илмӣ муаллиф дар маҷаллаҳои тақризшаванда ба нашр расидаанд. Хулосаҳои муаллиф дар рӯзнома ва маҷаллаҳо chop ва дар конференсияҳои илмӣ донишгоҳӣ ва ҷумҳуриявӣ ба самъи мутахассисон расида шудаанд.

Интишорот аз рӯйи мавзуи диссертатсия. Натиҷаҳои асосии таҳқиқот ва муқаррароти диссертатсия дар 4 мақолаи илмӣ маҷаллаҳои тақризшавандаи Комиссияи олии аттестатсионии назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон ва 3 мақолаи илмӣ дар маҷмуи мақолаҳои конференсияҳои илмӣ назариявӣ интишор гардидаанд.

Сохтор ва ҳаҷми диссертатсия. Диссертатсия аз муқаддима, се боб, шаш фасл, хулоса ва рӯйхати адабиёти истифодашуда иборат буда, дар ҳаҷми 181 саҳифа мураттаб шудааст.

БОБИ 1. ЗАМИНАҲО ВА ШАРОИТИ ТАЪРИХӢ, СИЁСӢ, ИҶТИМОӢ, ИҚТИСОДӢ ВА ФАРҶАНГИИ ҲАМКОРИҲОИ ТОҶИКИСТОН ВА УЗБЕКИСТОН

1.1. Заминаҳои таърихию сиёсӣ ва иҷтимоии ҳамкориҳои Тоҷикистон ва Узбекистон (пешдаромади таърихӣ)

Осиёи Марказӣ дар олами мутамаддин ҳамчун сарзамини бузурги зиндагиофар маълуми машҳур буда, аз даврони қадим то ба имруз халқҳои номваре бо ҳунармандиву бунёдкорӣ онро обод кардаанд ва ҳамчун зодбуми хеш мепарастанд. Халқу қавмҳои бумии ин сарзамини бузург ориёнажодону турктаборон, амсоли тоҷикону узбекон дар тули ҳазорсолаҳо бо ҳам зиндагӣ карда, дар қаламрави бузурги он давлатҳо ва ҳукуматҳои хешро бунёд кардаанд, ки гоҳе рушд кардаву гоҳе ба инқироз дучор шуда, аз аср ба аср ва аз марҳилаи таърихӣ ба марҳилаи дигар имтидод ёфтаанд.

Бо ишора ба ҳамзистии неки мардуми Вароруди таърихӣ муаррихи маъруфи тоҷик, академик Б.Ғ. Ғафуров дар муқаддимаи китоби хеш «Тоҷикон» навишта буд: «Инсоният маҳз ба тавассути ривочи истеҳсолот ва маданият, мубодилаи комёбӣ, дониш ва таҷрибаҳои амалӣ ба пешрафти худ ноил гардидааст. Муборизаи муттафиқонаи халқҳо, ки дар қараёни он дустӣ ва бародарии онҳо ба вучуд омада, беш аз пеш устувор мешуд, дар муқобили тохтутозҳои харобиовар ва ғоратгаронаи урдуҳои Искандари Мақдунӣ, Чингизхон, Темур ва дигар истилогарон монеаи сахте гардида буд» [42, 533].

Бешубҳа, маскани ҷуғрофӣи халқҳои бо ҳам дустии тоҷику узбек дар дарозии таърих макони ҷавлон ва рушду нумуъ, нерумандӣ ва тараққиёти тамоми соҳаҳои рузгори бостону қуруни вусто ва аҳди навини ин миллатҳои эҳёгар будааст. Аз ин лиҳоз, комилан метавон гуфт, ки таърихи дустии халқҳои тоҷику узбек басо тулонӣ буда, аз давраҳои қадим сарчашма мегирад ва марҳилаҳои басо сарнавиштсозу душворро тай

намуда, то ба замони мо расидааст. “Дуруст аст, ки – навиштааст муаррихи номдор, - ин ду халқи бародар таърих ва фарҳанги муштарак доранд, зеро суннатҳои динӣ, расму ойин, маъракаву маросимҳо, маишату рӯзгордорӣ, одоби ахлоқ, суруду мусиқӣ, рақсу бозӣ умумияти комил дошта, фарҳанг, мазҳаб, арзишҳои маънавии таърихан ташаккулфта тоҷикону узбеконро ба ҳам пайваست намудаанд. Тоҷикону узбекон дар бисёр лаҳзаҳои душвор, барору нобарорӣ, нокомию пирузиҳо бо ҳам буданд ва дар ҳама ҳолат дустию бародариро пос дошта, якдигарро иззату эҳтиром ва қадрдонӣ намудаанд” [42,535].

Таърихи халқҳои тоҷику узбек он қадар ба ҳам наздик будо ҳаст, ки асоси онро ҳамзистии тулонии ин халқҳо дар фазои ягонаи ҷуғрофӣ ва ҳамсоияи наздик ташкил медиҳанд. Ҳам тоҷикон ва ҳам узбекҳо аз замони қадим дар як ҳавзаи фарҳангиву сиёсӣ, ки Осиёи Миёна ном дорад, зиндагӣ кардаанду мекунанд. Бояд зикр кард, ки наздикии этникии ин халқҳо, ба арзишҳои умумии инсонӣ таъя намудани намоёндагонии бузургии сиёсату фарҳанг ва илму ҳунари ин ду халқ чун маҳаки асосӣ барои барпо намудани робитаи қавӣ ва судманд мусоидат кардаанд.

Қаробат ва наздикии ҳар ду миллат ба дараҷаест, ки баъзан онҳоро як халқ мегуянд, ки бо ду забон ҳарф мезананд. Президенти онвақтаи Ўзбекистон И. Каримов дар баромади худ дар соли 1998-ум, ки ба ифтитоҳи рузҳои фарҳангии Тоҷикистон дар Тошканд бахшида шуда буд, чунин ёдовар шуда буд, ки хато намекунам, агар гуям, ки узбекҳоро тоҷикон як халқеанд, ки бо ду забон ҳарф мегуянд. Ин ҳақиқат имрузҳо вақте ки халқҳои мо – узбекҳоро тоҷикон ба истиқлолият расида, дар роҳи бунёди давлатдориҳои миллии хешанд, аҳамияти бештаре касб кардааст [56, 6].

Он гоҳ Раиси Ҷумҳурии Ўзбекистон И. Каримов афзуда буд, ки шоири тоҷик Боқӣ Раҳимзода комилан ҳақ буд, ки гуфта буд: Эй ҷура бигу, ту узбекӣ ё тоҷик?!

Ёдовар шуданием, ки ҳануз моҳи майи соли 1968-ум гурӯҳе аз адибон ва нависандагони тоҷик бо сардории шоир Мирзо Турсунзода дар чаҳорчубаи даҳаи адабиёт ва санъати Тоҷикистон меҳмони Узбекистон гашта буданд ва устод Боқӣ Раҳимзода ин чаҳор мисраъ шеърро суруда буд:

Фарқи ҳама мардумони дигар осон,
Лекин шуда мо ба ҳам чунон наздик,
Бинанда чунин савол орад ба миён
Эй ҷура бигу, ту узбекӣ ё тоҷик? [119]

Дар ин замина академик Б.Ғ. Ғафуров дар мавриди умумияти халқҳои тоҷику узбек чунин зикр намудааст: «агарчанде ки халқҳои тоҷик ва узбек дар замонҳои гуногун ташаккул ёфта ва забони ин халқҳо ба гурӯҳҳои мухталифи забонҳо тааллуқ дошта бошад ҳам, бунёди аслии нажодию антропологии онҳо як аст» [45, 54].

Таърихи гузашта ва навин равшан ба мо исбот мекунад, ки ин ду халқ аз қадим, аз қари асрҳо бо он ҳама ихтилофҳои қавмиву гурӯҳӣ дар ҷараёни ҳамзистии ҳамдигарӣ қарор дошта, аз сарчашмаи ба назар ғайзбори моддиву маънавӣ ғизо гирифтаанд ва шодишарику ғамгусори ҳамдигар будани онҳо ба ҳақиқати бебаҳс табдил ёфтаанд. Ҳамчунин мусаллам аст, ки Осиёи Марказӣ аз оғоз манзили зисти халқҳои ҳамҷавор будааст. Миллати тоҷик ҳам дар маскани муштаракӣ ҷуғрофию таърихӣ бо қавму халқҳои дигар паҳлу ба паҳлу рузгор ба сар бурда, марҳилаҳои муҳими рушди давлатдорӣ, иҷтимоию фарҳангиро аз сар гузарондааст [54, 64].

Дар асарҳои олимони ин халқҳо чунин таҷассум ёфтааст, ки наздикшавии асосҳои муҳимтарини рузгордорӣ, кишоварзиву ҳунармандӣ, расму оин ва анъанаҳои халқҳои тоҷику узбек баробари ҳамзистии тулонӣ, пеш аз ҳама, муштаракоти диниву мазҳабӣ таъсири амиқ гузоштаанд, ки яке аз сабабҳои калидӣ маҳсуб мешаванд. Баъди

таназзули давлати Сомониён ба арсаи сиёсат қарахониёну салҷуқиён, муғулҳову темуриён, шайбониҳою манғитиён омада бошанд ҳам, шаҳрвандони ҳамаи ин аморату хонигариҳо ва кишварҳо аҳли ислом буданд ва дар инкишофи муносибатҳои байниҳамдигарии одамон ва минтақаҳо таъсири калон доштанд.

Дар даврони шуравӣ, ки аз солҳои 20-уми асри XX сар карда, то ба ибтидои солҳои 90-уми асри XX идома ёфтааст, муносибатҳои байни мардуми тоҷику узбек мутобиқи руҳияи замон дар доираи як мамлакакти бузурги шуравӣ сурат гирифтаанд. Баъди баргузории тақсимои милливу ҳудудӣ, ки аз ҷонибир Москва тарҳрезӣ ва амалӣ шуда буд, дар соли 1924-ум тоҷикон асосан дар Ҷумҳурии Автономии Шуравии Сотсиалистии Тоҷикистон дар ҳайати Ҷумҳурии Шуравии Сотсиалистии Узбекистон муттаҳид гардиданд. Ин ҳол то ба соли 1929-ум, яъне то мустақил шудани Ҷумҳурии Шуравии Сотсиалистии Тоҷикистон идома ёфт, ки як намуди заминаи сиёсии ҳамзистӣ ва инкишофу тараққиҳои халқҳои тоҷику узбек ба шумор мерафт. Маҳз дар ҳамин солҳо ҳамкориҳои баробарвазни ду ҷумҳурӣ дар ҳайати Иттиҳоди Ҷамоҳири Шуравии Сотсиалистӣ ба роҳ монда шуд ва инкишоф ёфт. Дар солҳои аввали бунёди ҷомеаи шуравӣ дар натиҷаи нооромию маҳрумиятҳои ҷанги шаҳрвандӣ хоҷагии халқи ҳар ду ҷумҳурӣ хароб гардида, зарурати тараққӣ додани соҳаи кишоварзӣ ҳамчун соҳаи асосӣ ва афзалиятноки иқтисодиёт ва ҳалли мушкилоти озуқавории халқ ба миён омада буд.

Ҳангоми мураттаб ва амалӣ кардани нақшаҳои панҷсолаҳои нахустин ҳукумати ҳар ду ҷумҳурии иттифоқӣ ҳам ба беҳтар кардани низоми амалкунандаи ирригатсионӣ баҳри баланд бардоштани ҳосилнокии заминҳои кишт диққати махсус доданд. Аз сабаби он ки ҷумҳуриҳои мазкур асосан аграрӣ буданд, масъалаи беҳдошти замин ва шабакаҳои обёрӣ дар мадди назар буд. Аз ҳамин сабаб моҳи декабри соли 1922-юм қарори махсус қабул карда шуд, ки дар он барқарор кардани

низомии обёрии тамоми Туркистон ҳамчун масъалаи муҳимтарини давлатӣ зикр карда мешуд. Ҳамчунин Ҳукумати мамлакати бузурги шуравӣ моҳи феввали соли 1923 «Дар бораи барқарор кардани системаи ирригатсионии Ҷумҳурии Туркистон» декрет интишор кард, ки барои солҳои минбаъда соҳати амал муқаррар карда шуда буд ва барои оянда равнақ ёфтани кишоварзӣ дар ду ҷумҳурии зикршуда шароит фароҳам меовард [116, 23].

Асосгузори сулҳу ваҳдати миллӣ–Пешвои миллат, мухтарам Эмомалӣ Раҳмон дар китоби худ «Тоҷикон дар оинаи таърих. Аз Ориён то Сомониён» бо истинод ба муаррихони маъруф навиштаанд: «Дар таърихи пурмоҷарои қарни XX ва алаҳхусус даҳсолаҳои охири он, ки на танҳо марзбандии кишварҳоро ҳавзаҳои геополитикӣ оҳанги нав мегиранд, балки ҳудуди тамаддуноҳои собиқаву ҷадид аз нав марзбандӣ мегарданд ва миллатҳои сағиру кабир доираи фарҳангу тамаддуни хешро аз ҳисоби ғасби тамаддуноҳои бегона вусъат мебахшанд, ру овардан ба таърихи гузаштаи миллат ва аз руи инсофу адолат қиёс намудани он корест басо мушкил. Вале чораи бозгашт нест ва бояд ҳар лаҳза ҳаками таърихро ба доварию ҳукми одилона хонда ва ба қавли муаррихони варзидаи тамаддуни қадимаи Осиёи Миёна Б.Н.Вайнберг ва Б.Я.Стависский «набояд ёдгориҳои меъморӣ, осори тамаддун ва фарҳангии дар марзҳои яке аз ин давлатҳо воқеъгаштаре ба таври қатъӣ моли узбекҳо ё туркманҳо донист, зеро ин ба ҳақиқати таърихӣ мухолиф аст» [54, 64].

Ва муаррихони номбурда дар китоби «Таърих ва тамаддуни Осиёи Миёна дар аҳди қадим» поёнтар меафзоянд: «Таърихи ташаккули халқиятҳои ҳозираи Осиёи Миёна дар ҳудуде сурат гирифтааст, ки алҳол ба он давлатҳои гуногун шомиланд. Чунончи, сарзамини Бохтари қадиму Тахористон алҳол дар байни Узбекистон, Тоҷикистон, Туркменистон ва шимолӣ Афғонистон тақсим шудаанд; Суғди қадим дар марзҳои Узбекистону Тоҷикистон ҷой дошт, ҳамчунин Хоразм дар ҳудудҳои

Туркменистон ва Қароқалпоқистон, Фарғона дар Узбекистон, Тоҷикистон ва Қирғизистон воқеъ аст. Дар айнаи ҳол қадимтарин марказҳои маданияти тоҷикон - шаҳрҳои Бухоро ва Самарқанд дар ҳудуди Узбекистони кунунӣ ҷойгир аст. Худ аз худ равшан аст, ки таърих ва тамаддуни ин марзҳоро дар ҳудуди давлатҳои нав ташаккулёфтаи имруза ба тадқиқ гирифтани корест номумкин» [54, 78].

Даврони шуравӣ марҳилаи нав ва ҳоси робитаҳои иқтисодиву иҷтимоӣ ва фарҳангии ин ду халқи дусту бародар маҳсуб меёбад. Албатта, дар замони шуравӣ робитаҳои байниҳамдигарии ҷумҳуриҳо аз Марказ, яъне аз пойтахти Иттиҳоди Шуравӣ - шаҳри Москва идора ва танзим карда мешуд. Дар нақшаҳои панҷсолаҳои рушди иқтисодиёту иҷтимоиёти ҷумҳуриҳои миллӣ ба масъалаи дустию бародарии халқҳо ва ҳамзистии озоиштаи онҳо эътибори ҷиддӣ меоданд. Дар панҷсолаҳои аввали тараққиёти хоҷагии халқи мамлакат намуди асосии равобити иқтисодии байни ҷумҳуриҳо якҷоя бунёд намудани иншоотҳои хоҷагии халқ, табодули маҳсулоти саноатӣ ва хоҷагии қишлоқ ба шумор мерафт. Мисоли равшани дустона кору фаъолият намудани ин ду халқи бародар дар шароити душвори иқтисодӣ ва имкониятҳои маҳдуди техникӣ, бунёд кардани каналҳои Вахшу Ҳисор, канали калони Фарғона мебошад, ки дар натиҷаи ба истифода додани онҳо ҳазорҳо гектар заминҳои асрҳо бекорҳобида обёрӣ шуданд. Бо кушиши якҷояи ҳукуматҳои Тоҷикистону Узбекистон ва азму иродаи мардумони ин кишварҳо ду иншооти азим – Неругоҳҳои барқи обии Фарҳод ва Қайроққум, ки номи «Дустии халқҳо»-ро гирифт, сохта шуданд.

Солҳои 30-юми асри XX дар тамоми қаламрави давлати бузурги Иттиҳоди Шуравӣ ҳаракати дастбӣ ба истиқлоли пахта аз дастнигарии давлатҳои дигар доман паҳн карда буд ва ин омил ба инкишофи соҳаи пахтакорӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон таконе гардид. Баҳри равнақу ривож додани соҳаи пахтакорӣ дар Осиёи Миёна ҳукумати Давлати шуравӣ

диққати асосӣ дод ва Кумитаи Марказии Ҳизби Коммунисти (болшевикии) Ҷумҳурии Шуравии Сотсиалистии Тоҷикистон моҳи феввали соли 1931-ум «Дар бораи сохтмони Вахш» қарор қабул кард ва ин минтақаи калони аграрию ба пойгоҳи калони сохтмони умумииттифоқӣ эълон намуд.

Дар асоси қарори мазкур дар водии Вахш системаи бузурги ирригатсионӣ гидротехникӣ сохта, барои пешбурди соҳаи пахтакорӣ омода карда мешуд. Дар ин водӣ солҳои 1931-1934-ум аз 12 то 20 ҳазор кас ва зиёда аз 500 адад мошину трактор ва 24 адад экскаватор кор карданд, ки дар он замон беқӣс буд, зеро ин миқдор техника дар муқоиса бо сохтмони ГЭС-и дарёи Днепр (Днепрострой) ду баробар зиёд буд. Азбаски ноҳияҳои вилояти Сурхондарёи Тоҷикистон ва навоҳии дигари он бо Ҷумҳурии Тоҷикистон ҳамсарҳад буданд, аз ҷумҳурии Тоҷикистон ҳазорҳо нафар сохтмончиёну заминкушоён дар сохтмони водии Вахш иштирок карда, абадан тақдири худро бо ин ҳоку об пайвастанд, ки асосан қавонони ихтиёрӣ буданд [54, 64].

Чунин ҳамкориҳои ҳамҷониба бузурги байни мардуми ин ду ҷумҳурӣ ҳангоми сохтмони Канали калони Фарғона, Канали шимоли Фарғона ва Канали калони Ҳисор равшан зухур кардааст. Сохтмони иншоотҳои бузурги ирригатсионӣ бо ташаббуси мардумони ду кишвар—Тоҷикистону Тоҷикистон оғоз ёфта, ба ҳашаргоҳи тамоми халқ табдил ёфта буданд. Роҳбарияти Ҷумҳурии Шуравии Сотсиалистии Тоҷикистон ташаббуси мардуми ноҳияҳои шимоли мамлакатро оид ба ҳашари умумихалқии сохтмони Канали калони Фарғона ҷонибдорӣ карда, дар Пленуми июли Кумитаи Марказии ҲК(б) Тоҷикистон соли 1939 ҳам Бюрои Кумитаи Марказии Ҳизби Коммунист(б) ва ҳам Шурои Комиссарони Халқиро вазифадор кард, ки дар муҳлатҳои кӯтоҳтарин корҳои амалӣ ва тарғиботиро дар қисми тоҷикистони Канали калони Фарғона ба роҳ монда, мардумро сафарбар намоянд. Дар ин росто

5-уми юни соли 1939 Пленуми Кумитаи марказии Ҳизби Коммунисти Тоҷикистон «Дар бораи сохтмони Канали калони Фарғона» қарор қабул карда, муҳим будани сохтмонро дар ҳудуди Тоҷикистон махсус зикр намуд ва Ҳоҷагии оби тоҷик (Тоҷикводхоз) вазифадор карда шуд, ки барои ин сохтмон 300 ҳазор сум маблағ ҷудо намояд. Ҳамчунин Кумитаи Марказии ҳизб ва Ҳукумати ҷумҳури аз 14-уми юни соли 1939-ум қарори яққоя қабул карданд, ки ташаббуси идомаи сохтмони Канали калони Фарғона аз ноҳияи Кирови вилояти Фарғонаи Ўзбекистон то ноҳияи Конибодони Тоҷикистон дастгирӣ карда шавад [116, 15].

Дар маҷмуъ, дар сохтмони навбати якум ва навбати дуюми Канали калони Фарғона, ки дарозияш 125 километрро ташкил меод, зиёда аз 50 ҳазор меҳнаткашони Ўзбекистон ва Тоҷикистон иштирок кардаанд. Ин иншооти ирригатсионӣ минбаъд ҳазорҳо гектар заминҳои ташналаби ҳар ду ҷумҳуриро шодоб гардонид ва масъалаи камбудии обро дар минтақаҳои атрофи худ аз байн бурд.

Пас аз сохтмони Канали калони Фарғона барои обёрии ноҳияи Ашти вилояти Ленинобод (ҳоло вилояти Суғд) Канали шимоли Фарғона сохта, ба истифода дода шуд, ки дарозии он 60 км буда, бо истифодаи техникаи ҳамон замон дар муддати 15 рузи корӣ аз ҷониби 18 ҳазор ҳашарчӣ бунёд гардидааст. Дар чорабиниҳои ин сохтмонҳои бузурги ҳамон давр ҳазорон нафар меҳнаткашон паҳлуи ҳам истода, нишони олии дустии халқҳоро намоиш доданд ва даҳҳо ҳазор гектар заминро шодоб гардониданд, номҳои садҳо нафар қаҳрамонони меҳнат вирди забони халқҳои бародар гаштанд.

Баъди анҷоми ин сохтмонҳои бузург роҳбарияти ҳар ду ҷумҳури баҳри амалӣ кардани нақшаҳои бузурги рушди соҳаи кишоварзӣ камар бастанд, ки якеи онҳо сохтмони иншооти бузурги ирригатсионӣ дар водии Ҳисор буд. Азбаси усули ҳашари умумихалқӣ дар сохтмонҳои каналҳо дар водии Фарғона натиҷаҳои дилхоҳ дод, меҳнаткашони водии Ҳисор ва

вилояти Сурхондарёи Узбекистон тирамоҳи соли 1940-ум бунёди Канали калони Ҳисорро аз руди Душанбе то наҳри Қаротоғ ба дарозии 50 км оғоз намуданд. Зиёда аз ду ҳазор сокинони ноҳияҳои атрофи Душанбе барои бунёди дарғот (обтақсимкунак) аҳлона меҳнат карданд. Минбаъд аз руд корез карда шуд, ки тавассути он об шабакаҳои оби мавҷударо вайрон накарда, ба даштҳои ташнаи ҷониби Узбекистон ҷорӣ мегардид [72, 38].

Пас аз тайёрии комил дар соли 1941 ҳам аз ҷониби Ҷумҳурии Шуравии Сотсиалистии Узбекистон ва ҳам аз ҷониби Ҷумҳурии Шуравии Сотсиалистии Тоҷикистон корҳои омодагӣ оғоз гардида, моҳи июни ҳамон сол даври аввали сохтмони канал ба анҷом расид. Ҳарчанд саршавии Ҷанги Бузурги Ватании солҳои 1941-1945 ба рафти сохтмон ҳалал расонда бошад ҳам, тирамоҳи соли 1941 сохтмони даври дуюми канал ибтидо ёфта, зиёда аз як сол давом кард. Дар ин давр ҳаёти коргароне, ки канал мекофтанду иншооти онро бунёд мекарданд, тағйир ёфта, бори кор асосан ба зиммаи наврасону занон ва пиронсолон афтод. Вале мардуми тоҷику узбек дар ҳамин даврони душвор ҳам аз уҳдаи анҷоми ҳама гуна вазифаҳои душвор баромада тавонистанд.

Ҳамин тавр, ҳамкориҳои ҳукуматҳо ва халқҳои Тоҷикистону Узбекистон бо чунин амалҳои хайру ҳашарҳои калон анҷом наёфтаанд. Баъдтар дар азхудкунии даштҳои бузурги Дилварзин, Мирзочул, Қаршӣ, Қизилӣ, Ашти калон, водии Косон ва ғ. акнун ташкилотҳои калони ҷумҳуриявӣ ва трестҳои бузурги минтақавӣ фаъолият бурда, ҳазорон ҳазор коргарону кишоварзон, заминкушоёну механизаторон ва мутахассисони соҳаи обу заминро муттаҳид карданд, ки ному пайкорашон дар солномаи таърихи халқҳо ҷовидона сабт гардидаанд.

Ҳамкориҳои ду ҷумҳури баъдан дар сохтмонҳои шоҳроҳҳои калони байниминтақавию байнидавлатӣ, сохтмони роҳи оҳан, нақлиёти ҳавоӣ вусъат гирифта, дар соҳаи саноати сабук идома ёфт. Дар солҳои барои ҳар ду кишвар душвор роҳбарияти ҷумҳуриҳо ба анъанаҳои ёрии

байниҳамдигарӣ эътибори махсус дода, баҳри пойдории бинои мухташами дустӣ тамоми имкониятҳоро истифода мебарданд.

Халқи узбек дар хотир дорад, ки дар ҳодисаи фочиабори заминларзаи Тошканд (1968-ум) нахустин шуда, гурӯҳҳо ва дастаҳои сохтмончиён ва бинокорони тоҷик ба мадад рафта буданд. Ҳамин гуна ҳангоми заминларзаи Қайроққум дар соли 1985-ум рафигони узбек аввалин буданд, ки бо озуқаю масолеҳи сохтмон ба ёрӣ омаданд ва дар бартараф кардани оқибатҳои вазнини ҳодисаи табиӣ саҳми босазои ҳудро гузоштанд. Солҳои 60-ум ва 70-уми асри XX сохтмонҳои Неругоҳҳои барқи обии Қайроққум, Норақ ва Фарҳод дар Тоҷикистону неругоҳҳои аловӣ дар ҳудуди Ўзбекистон аз майдонҳои бузурги бинокорӣ маҳсуб мешуданд, ки на танҳо намоёндагони ду халқи бародар, балки дар онҳо фиристодагони чандин халқу миллатҳои шуравӣ ширкат меварзиданд [53, 71].

Тибқи маълумоти солҳои 70-80-уми асри гузашта дар ҳоҷагии халқи Ўзбекистон маҳсулоти 58 соҳаи истеҳсолоти Тоҷикистон истифода мегашт ва айни замон дар Тоҷикистон маҳсули 78 соҳаи истеҳсолоти Ўзбекистон истифода мегардад ва 13 фоизи маҳсулоти воридотии Тоҷикистонро маҳсулоти Ўзбекистон ташкил меод. 98 ҷисади маҳсулоти аз Ўзбекистон ба Тоҷикистон воридмешуда маснуоти саноатӣ буданд. Аз Ҷумҳурии Ўзбекистон ба ҷумҳурии мо маҳсулоти металлургияи сиёҳ ва ранга, комбайнҳои пахтачинӣ, маҳсулоти кимиёвӣ, ресмони пахтагӣ ва дигар маҳсулоти саноати сабук ворид мегардид. Аз Тоҷикистон ба Ўзбекистон бошад, маҳсулоти саноати сабук, мошинҳои бофандагӣ, яхдонҳо, масолеҳи сохтмон фиристода мешуданд [54, 11].

Дар низоми ҳамкориҳои ду миллати бо ҳам дӯсту ҳамсоя ташаккул ва нашъунамоии робитаҳои илмиву фарҳангӣ мақоми хос дошта, ин суннати муҳимми робитаҳои дуҷониба дар даврони шуравӣ тавсеа ёфта, мазмуну мундариҷа ва миқёси тамоман навро касб карда буданд.

Мардуми тоҷик ҳамеша дустии байни халқҳои тоҷику узбекро яке аз арзишҳои муҳими умуминсонӣ медонист. Далели он тавсеа ва рушди пайвастаи робитаи адабии халқҳоямон мебошад. Сарвари давлатамон, Асосгузори сулҳу ваҳдати миллӣ-Пешвои миллат, Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон, муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон дар суҳанронии худ дар «Шоми дустӣ» таъкид карда буданд, ки «Халқҳои мо, новобаста аз мушкилоти зиёд ва рӯйдодҳои таърих, ҳамеша барои ҳифзи анъанаҳои неки дустӣ ва бародарӣ талош меварзиданд ва беҳтарини онҳоро то имруз нигоҳ доштаанд [53, 11].

Дар воқеъ, тоҷикон ва узбекҳо ҳамеша ба таҳкими риштаҳои дустӣ бародарӣ кушиш мекарданд ва садоқати худро ба ин арзишҳо собит намуданд. Намунаи возеҳи ин гуфтаҳо муносибатҳои дустона ва бародаронаи Мавлоно Абдурраҳмони Ҷомӣ ва Мир Алишер Навоӣ мебошанд».

Таърих ва фарҳанги муштарак, арзишҳои маънавӣ, анъанаҳои бисёрасра ҳамеша барои густариши ҳамкорӣ ва рушду нумуи давлатҳоямон хидмат хоҳад кард. Ду халқи ба ҳам бародар аз аҳди қадим паҳлу ба паҳлу дар як муҳит зиндагӣ мекарданд. Аз ин лиҳоз, дустӣ ва ризоияти ҳамдигарӣ барои рушди ҳамкориҳои мутақобилан судманд ҳамчун асос хидмат хоҳанд кард.

Ҳамин хислатҳои неки дустонаро шоирони баъдӣ идома дода, ба он сифат ва мазмуни нав ҳамроҳ кардаанд. Махсусан, адибони узбек, аз қабили Турдӣ, Машраб, Махмур, Гулханӣ, Увайсӣ, Нодира, Муқимӣ, Фурқат, Убайдуллои Завқӣ дар пайравии адибони тоҷик Рудакӣ, Мавлоно Ҷалолиддини Балхӣ, Шайх Саъдӣ, Камоли Хуҷандӣ, Мавлоно Абдурраҳмони Ҷомӣ, Ҳилолӣ, Восифӣ, Бедил, Зебуннисо, Аҳмади Дониш, Шамсиддини Шоҳин ва дигарон ғазалу қасида, достону маснавӣ ва асарҳои насриро ба забонҳои тоҷикӣ ва узбекӣ таълиф кардаанд. Дар даврони шуравӣ Садриддин Айний ва Абдулло Қодирӣ, Мирзо Турсунзода

ва Ғафур Ғулом, Зулфия ва Мирсаид Миршакар, Ҳамид Олимҷон ва Боқӣ Раҳимзода, Чалол Иқромӣ ва Уткир Ҳошимов, Муъмин Қаноат ва Эркин Воҳидов, Лоиқ Шералӣ ва Абдулло Орифов ва дигарон дар эҷодиёти худ дустии ҳақиқӣ ва самимии халқҳоро тараннум кардаанд ва муносибати дугонаи халқҳои тоҷику узбек илҳомбахши эҷодиёти онҳо гаштааст [147].

Инқилоби Октябр ва ташкили минбаъдаи давлатҳои нав дар Осиёи Марказӣ ба равобити фарҳангии халқҳои тоҷику узбек як саҳифаи навро боз кард ва ин муносибатҳо ба худ шаклу мундариҷаи навро касб карда ба мустаҳкам шудани риштаҳои дӯстӣ, ҳамкорӣ ва алоқаи адабии халқҳо нақши муҳим бозиданд. Дар ин давра ҳамкориҳо хислати амиқ ва фарогир касб карда, дар радифи умумияти таърихӣ, фарҳангӣ ва сиёсати якдиливу бунёди халқи ягонаи шӯравӣ чараён дошт. Дӯстии халқҳо ва адабиёт, ки дар муносибатҳои Ҷомӣ ва Навоӣ пайдо шуда, ба арзишҳои ашъори тоҷикӣ-форсӣ ва алоқаҳои хешутабории тоҷикону узбекҳо ба назар мерасид, идомаи худро дар даврони шӯравӣ ёфтанд.

Ташкил ва баргузор намудани даҳа, ҳафта ва рузҳои адабиёт ва санъати тоҷик дар ҷумҳуриҳои Иттиҳоди Шӯравӣ ва манзури мардуми ин кишварҳо гардонидани фарҳангу ҳунари бойи халқи тоҷик яке аз рукнҳои асосии дустию бародарӣ буд.

Баргузориҳои рӯзҳои фарҳангии Узбекистон дар Тоҷикистон ва рузҳои фарҳангии Тоҷикистон дар Узбекистон барои таҳкими равобити мутақобилаи адабию фарҳангии Тоҷикистон бо Узбекистон, эҷоду тарҷума ва нашри беҳтарин осори илмию адабӣ заминаи воқеӣ фароҳам оварданд. Бо мақсади мустаҳкам намудани дустии халқҳои ду ҷумҳурии бародар дар соли 1968 Даҳаи адабиёт ва санъати Тоҷикистон дар Узбекистон баргузор гардид. Дар он олимони ва адибони номвари тоҷик Мирзо Турсунзода, Боқӣ Раҳимзода, Чалол Иқромӣ, Аминҷон Шукӯҳӣ, Амон Ҳамдамов ва дигарон иштирок намуданд. Баъди маросими кушодашавии Даҳа аҳли фарҳанг ба чанд гурӯҳ тақсим гашта, ба водии

Фарғона, вилоятҳои Хоразм, Сирдарё, Қиззах, Қашқадарё, Сурхондарё ва Ҷумҳурии мухтори Қароқалпоқистон сафарҳо анҷом доданд.

Моҳи сентябри соли 1981 Рӯзҳои адабиёт ва санъати Ўзбекистон дар Тоҷикистон баргузор гашта, бори дигар дар бораи дустии робитаҳои фарҳангии ду халқ ба ҳам бародар – тоҷику узбек шаҳодат дод. Иштироки сарварони Тоҷикистону Ўзбекистон Ҷаббор Расулов ва Шароф Рашидов дар расми ифтитоҳи ин чорабинии муҳимми сиёсӣ фарҳангӣ хусни хоса дошт. Котиби якуми Ҳизби коммунисти Тоҷикистон Ҷаббор Расулов дар бораи дустии халқҳо – дустии фарҳангҳо сухан ронда, аз ҷумла гуфта буд: «Дар Тоҷикистони мо бисёр устодони сухани Ўзбекистони бародарӣ мисли Ҳамза Ҳакимзода Ниёзӣ, Ғафур Ғулом, Ойбек, Ҳамид Олимҷон, Шароф Рашидов, Комил Яшин, Уйғун, Назир Сафаров, Зулфия, Эркин Воҳидов, Абдулло Орифов ва дигаронро дуст медоранд, эҳтиром мекунанд». [127]

Ҳамин тавр, метавон чунин хулоса кард, ки дар замони мавҷудияти Ҳукумати шуравӣ робитаву ҳамкориҳои устувори халқҳои тоҷик ва узбек дар ҷаҳорҷӯбаи як давлати қудратманд пайдор гардида, онҳо мазмуну мундариҷаи ба худ хос доштанд. Пеш аз ҳама, ин робитаҳо дар самтҳои илмиву фарҳангӣ ва иқтисодиву иҷтимоӣ рушд намуда, заминаи пайдори ҳамкориҳои минбаъдaro ба вуҷуд оварданд. Халқҳои тоҷику узбек дар шароити душвор ва мураккаби пайдоршавии Ҳукумати шуроҳо, бунёди асосҳои ҷомеаи навниҳод, Ҷанги Бузурги Ватанӣ ва айёми баъдиҷангӣ бо ҳам муттафиқона меҳнат карда, бо ҳам дусту қарин гашта буданд ва ба назар чунин мерасид, ки ин дустиву ҳамкориҳо ва ҳамзистии осоиштаи ду халқ абадан боқӣ хоҳад монд. Метавон гуфт, ки ин амр тасодуфӣ набуд, зеро идеологияи ҳукмрони коммунистӣ мавҷудияти ҳама гуна мушкилоту норасоиҳоро дар муошират ва робитаҳои байни миллатҳои сокини мамлакати шуравӣ инкор мекард ва барои ташаккули ҳама гуна зуҳуроти алоқаманд ба манфиатҳои миллии халқҳо, ки хоси як мамлакати

мустақили миллӣ бошад ва он дар шароити танҳо соҳибхитиёрии комил имконпазир мебуд, роҳ намерод.

Бо назардошти омилҳои зикршуда метавон натиҷагирӣ кард:

1. Асос ва заминаҳои асосии робитаҳои байнидавлатии Ҷумҳурии Тоҷикистон ва Ҷумҳурии Узбекистонро робитаҳо ва дустии халқҳои тоҷику узбек ташкил медиҳанд, ки тайи ҳазорсолаҳои зиндагии муштарак ва ҳамҷаворӣ ташаккул ёфта арзишҳо ва суннатҳои хоси худро доранд.

2. Дустиву бародарии халқҳои тоҷику узбек бахусус дар замони мавҷудият дар таркиби Иттиҳоди шуравӣ хеле таҳким ёфта дар давоми беш аз 70 сол дар раванди бунёди ҷомеаи сотсиалистӣ мазмуну мундариҷаи нав пайдо карданд.

3. Тайи мавҷудияти ҷомеаи сотсиалистӣ халқҳои тоҷику узбек тавонистанд як силсила арзишҳо ва суннатҳои фарҳангӣ ва маънавӣ эҷод намоянд, ки онҳо имруз ҳам чун таҳкурсии пойдори мустаҳкам дар рушди муносибатҳои гуманитариву фарҳангӣ хизмат менамоянд.

1.2. Шароити сиёсӣ ва иқтисодии муносибатҳои Тоҷикистон ва Узбекистон дар охири асри XX ва ибтидои асри XXI

Масъалаи ташаккул ва таҳаввули муносибатҳои байнидавлатӣ дар даври мо ба яке аз масоили мубрам табдил ёфтааст ва он таърихан бо ҳамзистии халқҳои маскунӣ он кишварҳо робитаи қавӣ дорад. Бо назардошти нозукӣ ва ҳассосияти масъалаи мазкур, Асосгузори сулҳу ваҳдати миллӣ–Пешвои миллат, Президенти мамлакат, муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон дар муқаддимаи китоби «Тоҷикон дар оинаи таърих. Аз Ориён то Сомониён» зикр кардаанд: «Таҷрибаи таърихӣ нишон медиҳад, ки ҳеҷ як миллат наметавонад бидуни баҳравар шудан аз тамаддуни муштаракӣ миллатҳову қавмҳои ҳамҷавор бо сари танҳои худ миллати тавонону бофарҳанг гардад ва дар тури ҳазорсолаҳо бобақову поянда монда тавонад». [27, 8]

Чунонки дар фасли аввал таъкид гардид, равобити дустӣ, бародарӣ, ҳамкорӣ ва таърихию фарҳангии халқҳои тоҷику узбек решаҳои хеле қадим дошта, дар тури ҳазорсолаҳо ташаккул ёфтааст ва аз имтиҳони ҷиддии таърих гузаштааст. Муносибатҳои хеле наздики иҷтимоиву иқтисодӣ, тиҷоратӣ ва қаробату пайвандҳои адабӣ, илмӣ ва фарҳангии ин ду халқ хусусияти хос ва нотақрори ин робитаҳо буда, собит менамоянд, ки минбаъд низ равнақу ривоҷи бештар ёфтаанд. Дустиву бародарии тоҷикону узбекҳо, ҳамкориҳои мутақобилаи судманди ин ду халқӣ ҳамсоя, ҳамзистии онҳо дар як минтақаю як сарзамин, меҳнату суннатҳои муштарак дар давоми асрҳо обу тоб ёфта, ба ин ҷараён таъсири мусбат расонидааст.

Барои халқи тоҷик солҳои 90-уми асри гузашта ҳамчун давраи мушкилу фаромушнашаванда ва ғоҷабобор боқӣ хоҳад монд. Дар ибтидои ин даҳсола, агар мардуми тоҷик истиқлолияти комили худро ба даст оварда бошад, пас барои ҳифзи давлату давлатдорӣ ва бақои хеш ҷонбозиҳои зиёд кардааст. Баробари саодати соҳибхитиёрӣ миллати

тоҷик ҷанги таҳмилии шаҳрвандиро аз сар гузаронд, ва аз ин лиҳоз даҳсолаи охири асри XX барои миллати мо муҳимтарин давраи таърихӣ дар роҳи ташаккул ва мустақкам намудани пояҳои давлатдорӣ маҳсуб мешавад.

Дар натиҷаи барҳамхурии Иттиҳоди Шуравӣ алоқаҳои иқтисодии Тоҷикистон бо дигар кишварҳои аъзои собиқ Иттиҳод қатъ ёфт ва ҳодисаву воқеаҳои минбаъда боиси ба вучуд омадани бухрони амиқи иқтисодиву молиявӣ ва сиёсӣ дар қаламрави мамлакат гардиданд. Бухрони сиёсӣ иҷтимоӣ яке аз сабабҳои асосии ба вучуд омадани ҷанги шаҳрвандӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон гашт. Вазъияти сиёсии баамаломата дар қаламрави кишвар мамолики дигари чанде пеш дар ҳаёти давлати мутамарказ қарордоштаро водор сохт, ки дар роҳи бартараф кардани мушкилиҳои мардуми тоҷик ва дигар халқияту миллатҳои собиқ Иттиҳоди Шуравӣ муттаҳид шаванд ва бо душманони дохиливу хориҷӣ мубориза баранд. Дарозии қарнҳои мозӣ ва дар замони шуравӣ мардуми кишварҳои минтақа шароити ба ҳам монанди табиӣю иқлимӣ доштаанд. Баробари ин халқҳои минтақа бо мушкилоти мушобех рузгори душвор ва сангинро аз сар мегузаронданд. Ҳокимияти қавию тоталитарии шуравӣ, ҷомеаи пурра шаклнагирифтаи шаҳрвандӣ, демократиябозии даврони горбачевӣ, тасаллути комили давлат бар иқтисод, сипас «гузариш» ба иқтисоди бозаргонӣ бо механизми ҳануз комилан суратнагирифтааш ба сари ҷомеа бор шуда, душвориҳои ҳалношуданиро пеш овард.

Барои ҳамагон равшан аст, ки дар аввалҳои солҳои 90-уми асри XX на танҳо Ҷумҳурии Тоҷикистон, балки тамоми минтақа сахнаи бархурди манфиатҳои кишварҳои абарқудрати мухталиф гардида буд. Сабаби асосии талошҳо ба ҷойгоҳи геополитикии минтақа, имкониятҳои табиӣю стратегии Тоҷикистон ба коммуникатсия ва мавҷудияти захираҳои бузурги канданиҳои фойданоки зеризаминӣ равобита қавӣ дошт.

Ҳамкориҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон бо кишварҳои дар қаламрави собиқ Иттиҳоди Шуравӣ зухуркарда минбаъд ба таври расмӣ сурат гирифтанд [53, 11].

Масъалаи ташкили Иттиҳоди Давлатҳои Мустақил ҳануз ибтидои моҳи декабри соли 1991-ум аз ҷониби роҳбарони Федератсияи Россия, Украина ва Белорусия муҳокима гардида, сарварони ин давлатҳо ба чунин хулоса омаданд, ки баъди барҳам хурдани Иттиҳоди Шуравӣ аз ҳисоби кишварҳои соҳибистиқлол Иттиҳоди Давлатҳои Мустақилро ташкил намоянд.

Дар шароити пешомадаи таърихӣ ҳамоно вақт таҳкими ғояи ҳамешагии аҳли башар – пешгирӣ намудани низоъҳо маҳсуб мешуд ва барои ҳамагон оромию осудагӣ неъматӣ бебаҳо мебахшиданд. Дар шароити падидомада кишварҳои Осиёи Марказӣ ғайриҷашмдошт ба ҳодисаҳои ру ба ру гардиданд, ки касе интизораш набуд. Аз ин лиҳоз ҳамаи кишварҳои минтақа таъсиси Иттиҳоди Давлатҳои Мустақилро ҳамчун падидаи мусбат пазируфтанд ва чун шакли таҷдидёфтаи Иттиҳоди барҳамхурда дониста, ба он шомил шуданд.

Гуфтанист, ки аз оғози замони соҳибистиқлолӣ масъалаи низои дохилии давлати ҷавони тоҷикон бисёртар ҷумҳуриҳои Осиёи Марказӣ ва давлатҳои манфиатдори қазияи Тоҷикистон, пеш аз ҳама Россия, Эрон ва дигар мамлакатҳоро ба ташвиш меандохт. Аз ҷумла, аз хавфи паҳншавии оташи ҷанги шаҳрвандии Тоҷикистон собиқ Президенти Ҷумҳурии Узбекистон И. Каримов изҳори нигаронӣ намуда, доир ба вазъияти бавучудомада дар Ҷумҳурии Тоҷикистон ибтидои моҳи сентябри соли 1992-юм ба Дабири Кулли Созмони Милали Муттаҳид муроҷиат карда буд. Дар муроҷиатномаи худ Роҳбари давлати ҳамсоя иброз дошт, ки дар Тоҷикистон идоракунӣ аз дасти ҳукумати конституционӣ рафтааст ва барои барқарор кардани сохтори конституционӣ ва бартараф сохтани

низои дохилӣ неруҳои ҷониби ҳукумат ба кӯмакҳои беруна ниёз доранд. [53,151].

Сарвари давлати ҳамсоя ҳамчунин низои тоҷиконро барои давлатҳои дигари минтақа пурхатар ҳисобида, барои омӯхтани вазъи сиёсӣ дар Тоҷикистон аз Созмони Милали Муттаҳид хоҳиш намуда буд, ки комиссияи махсусро ба ин мамлакат фиристад, то барои барқарор намудани сулҳ дар минтақаи доғ мусоидат намояд. Муроҷиати мазкур ба Дабири Кулли Созмони Милали Муттаҳид ҷиҳати расонидани кумак ба Ҳукумати конститутсионии Тоҷикистон дар бартараф сохтани низои дохилӣ аввалин иқдоми ҷониби Узбекистон ба ҳисоб рафта, барои ҷалби кумакҳои башардустона дар бартараф кардани вазъияти муташанниҷ дар қаламрави ҷумҳурии заминаи мусоид фароҳам овард. Дар аввалин суҳанрониҳои худ сарвари тозаинтиҳоби давлати мо муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон муносибат бо ҳамсоякишварҳоро самти афзалиятноки сиёсати хориҷии Ҷумҳурии Тоҷикистон таъкид карда буданд.

19-уми ноябри соли 1992 Раиси Шурои Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон, муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон дар Иҷлосияи XVI Шурои Олии Тоҷикистон бо «Муроҷиатнома ба халқи шарифи Тоҷикистон» баромад карданд, ки он аз ҷониби мардumi кишвар ва ҷомеаи ҷаҳонӣ ба хушӣ пазируфта шуд. Дар Муроҷиатнома ба мардumi Тоҷикистон «...рушди минбаъдаи робитаҳои некуҳамсоягӣ ва ҳамкориҳои гуногунҷанба бо давлатҳои Иттиҳоди Давлатҳои Мустақил, пеш аз ҳама, Россия, Узбекистон, Қазоқистон, Қирғизистон, Туркманистон ва дигарон» чун вазифаҳои муҳимтарин муайян гардиданд [24,19]. Яъне мушаххасноии авлавиятҳои минтақавӣ дар сиёсати хориҷии давлати тозаистиклол аз заруратҳое буд, ки ба таърихи ташаккули давлатдорӣ тоҷикон дар замони шуравӣ, махсусияти ҷуғрофии минтақа, гузаштаи умумии таърихии халқҳои маскунӣ Осиёи Марказӣ ва фарҳанги хоссаи мардумони он вобастагӣ дошта, аз рузҳои аввали ба сари қудрат омадани

Пешвои миллат расман изҳор гардид. Иттиҳоди давлатҳои мустақил, аз ҷумла кишварҳои Осиёи Марказӣ дар раванди дарёфти сулҳу оштии дар Тоҷикистон аз рузҳои аввал бетараф набуданд. Бояд таъakkур дод, ки аввалин кушиш ва нахустин чораи амалии андешидаи кишварҳои узви Иттиҳоди Давлатҳои Мустақил доир ба масъалаи низои тоҷикон маҳз дар воҳурии роҳбарони мамлакатҳои аъзо дар шаҳри Тошканд дар моҳи майи соли 1992-юм ибтидо гирифт. Дар анҷоми ин ҳамоиш доир ба ҳалли масъалаҳои муҳимтарин қарорҳо қабул карда шуданд, ки дар оянда барои тамоми мамлики аъзои Иттиҳоди Давлатҳои Мустақил муфид гардиданд: Протокол оид ба вазъи гурӯҳи мушоҳидони низомӣ ва қувваҳои дастаҷамъӣ доир ба дастгирии сулҳ дар Иттиҳоди Давлатҳои Мустақил аз 15-уми майи соли 1992; Протокол оид ба тартиботи муваққатӣ ва амалиёти гурӯҳи мушоҳидони низомӣ ва қувваҳои дастаҷамъии ҳомии сулҳ дар минтақаи низои байни давлатҳо ва мамлакатҳои аъзои Иттиҳоди Давлатҳои Мустақил бо имзои сарони давлатҳои аъзои Иттиҳоди Давлатҳои Мустақил аз 15-уми майи соли 1992); Протокол оид ба ҷобачогузории сохторӣ доир ба таъмини молиявӣ ва моддӣ-техникии гурӯҳи коллективии ҳомии сулҳ. [24,19]

Ба Истиқлолияти давлатӣ соҳиб гаштани Ҷумҳурии Тоҷикистон ва Ҷумҳурии Узбекистон марҳалаи сифатан нав дар равобити ҳамдигарии ин ду кишвар гардида, ҳар ду давлат Истиқлолияти якдигарро аз оғози ин тағйирот ва таҳаввулоти бузурги сиёсӣ эътироф намуданд. Мардуми тоҷик ёрии беғаразонаи давлати ҳамсояро дар рузҳои мушкили ҷанги шаҳрвандии солҳои 1992-1997 эҳсос намуда буд. Чунончи, моҳи январӣ соли 1993 Департамент оид ба масоили гуманитарии Котиботи Созмони Милали Муттаҳид ба ҷомеаи ҷаҳонӣ доир ба расонидани ёрии гуманитарӣ ба Ҷумҳурии Тоҷикистон муроҷиат намуд. Ба ин муроҷиат нахустин шуда, Ҷумҳурии Узбекистон тавачҷуҳ намуд ва ба Тоҷикистон маводи сузишворӣ (бензин, карасин, равшан) фиристод. Танҳо ба

Қурғонтеппа 1300 тонна бензин ва 1400 тонна солярка ворид гашт.

Санаи 3-юми декабри соли 1993 аҳолии вилояти Сурхондарё ба Душанбе чор вагон бор – либосҳои бачагона, 126 тонна орд, 10 тонна равғани рустанӣ фиристоданд. Ин ҳамоиш ва протоколҳои имзонамудани сарони кишварҳои аъзои Иттиҳоди Давлатҳои Мустақил доир ба ҳалли низоъҳо дар қаламрави собиқ Иттиҳод бахусус барои рафъи низои тоҷикон аҳамияти зарурӣ доштанд. 22-юми январи соли 1993 дар шаҳри Минск сарони давлатҳои Иттиҳоди Давлатҳои Мустақил қарорро дар бораи ба эътидол овардани вазъият дар сарҳади байни Ҷумҳурии Тоҷикистон ва давлати Афғонистон ба тасвиб расонданд. Дар силсилаҳуҷҷатҳои ба тасвиб расида сарони давлатҳои узви Иттиҳоди Давлатҳои Мустақил ба мувофиқа расиданд, ки муроҷиати роҳбарияти Тоҷикистон ҷиҳати ба Тоҷикистон фиристодани неруҳои дастаҷамъонаи ҳифзи сулҳ ҳамчун иқдоми муҳим дар муътадил гардондани вазъият дар кишвар ҷонибдорӣ карда шавад; ҷиҳати таҳкими ҳифзи сарҳади Тоҷикистону Афғонистон чораҳои иловагӣ андешида шавад; Гурӯҳи марзбонии Федератсияи Россия дар Тоҷикистон бо иловаи 4 баталон (500 нафарӣ аз Қазоқистон, Қирғизистон, Узбекистон ва Россия) тақвият дода шавад; инчунин, ба хотири ба эътидол овардани вазъият дар Тоҷикистон ба кишвар контингенти иловагии низомӣ фиристода шавад [40, 227].

Дар таърихи 24-уми сентябри соли 1993 қарори Шурои сарварони давлатҳои Иттиҳоди Давлатҳои Мустақил оид ба ташкил намудани Неруҳои муштаракӣ ҳофизии сулҳи Иттиҳоди Давлатҳои Мустақил дар Тоҷикистон имзо шуд, ки ба ҳайати он ҷузъу томҳои Россия, Қазоқистон, Қирғизистон ва Узбекистон шомил буданд. Неруҳои сарҳадии Россия ва Неруҳои муштаракӣ ҳифзи сулҳи Иттиҳоди Давлатҳои Мустақил ва танҳо бо ҳузури низомиашон дар муҳофизати иншоотҳои хоҷагии халқи ҷумҳурӣ, балки бо пешгирӣ намудани амалиётҳои террористӣ, қочоқи маводи муҳаддир аз хориҷи кишвар ва бо кумакҳои иқтисодӣ ва

башардустонаи кишварҳояшон дар муътадил гардонидани вазъият дар Ҷумҳурии Тоҷикистон саҳм гирифтанд. Чунин ҳолат аз ҳамбастагии минтақавӣ, таърихӣ ва манфиатҳои мутақобилаи онҳо бо Тоҷикистон шаҳодат меод. Дар рафти музокироти байни тоҷикон дар қатори дигар мамлакатҳо саҳми давлатҳои нозири гуфтушунид: Қазоқистон, Қирғизистон, Ўзбекистон, Туркменистон назаррас буд. Ҳукумати Ҷумҳурии Ўзбекистон ҷонибдори сулҳ ва осоиштагӣ дар қаламрави Иттиҳоди Давлатҳои Мустақил, махсусан дар Ҷумҳурии Тоҷикистон ба ҳисоб мерафт. Таваҷҷуҳи роҳбарияти ин кишварро ҳамчунин теъдоди муайяни аҳолии Ҷумҳурии Тоҷикистонро ташкил намудани мардуми узбекзабон ҷалб карда буд [65, 168].

Ҳамин тавр, раванди устуворшавии муносибатҳои расмӣ дипломатӣ ва ҳамкориҳои дуҷонибаи ҷумҳуриҳои Тоҷикистону Ўзбекистон ба давраи хеле вазнини идомаи ҷанги шаҳрвандӣ дар кишвари мо иттифоқ афтод. Аз ин лиҳоз, Ҳукумати Ҷумҳурии Ўзбекистон барои бартараф сохтани низои дохилии тоҷикон аҳамияти махсус зоҳир менамуд. Яке аз аввалин сафарҳои Сарвари навинтиҳобшудаи давлати тоҷикон 4-уми январи соли 1993 ба пойтахти Ўзбекистон сурат гирифт. [65,169].

Дар рафти сафари расмӣ Раиси Шурои Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон ба шаҳри Тошканд дар байни Ҷумҳурии Тоҷикистон ва Ҷумҳурии Ўзбекистон Аҳднома дар бораи дустӣ, ҳусни ҳамҷаворӣ ва ҳамкорӣ имзо карда шуд, ки дар муносибатҳои байни ду давлат дар роҳи барқарор намудани муносибатҳои дустона қадами устувор ба ҳисоб мерафт. [47, 79]

Барои мусоидат ба ҳалли масъалаи низои тоҷикон 4-уми июли соли 1993 бо ташаббуси роҳбарияти Ўзбекистон дар шаҳри Тошканд вохурии роҳбарони ҷумҳуриҳои Қазоқистон, Қирғизистон, Туркменистон ва Раиси Шурои Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон Эмомалӣ Раҳмон баргузор гардид.

Дар ин вохурӣ Сарони давлатҳо омодагии худро барои кумак ба Тоҷикистон иброз доштанд. Дар баробари ин миёни ҷумҳуриҳои Тоҷикистону Узбекистон шартномаҳо оид ба дустию ҳамкорӣ ва ба ҳам ёрирасонӣ имзо гардиданд. Бояд таъкид кард, ки Ҷумҳурии Узбекистон дар гуфтушунидҳо ва сулҳи байни ҷонибҳо ҳамчун кафили музокироти миёни тоҷикон дар қатори дигар кишварҳо ва созмонҳои байналмилалӣ ширкат варзидааст. Тавре ки бармеояд, роҳбарияти онвақтаи Ҷумҳурии Узбекистон аз пешомади болоравии руҳия ва ҷунбишҳои бунёдгароёни исломӣ дар Тоҷикистон, ки метавонистанд ба вилоятҳои Бухорову Самарқанд интиқол ёбанд, саҳт нигарон буд. Аз ҳамин хотир, Узбекистон дар солҳои 1992 -1994 дар шароити муқовимати мусаллаҳонаи байни неруҳои муҳолифин ва ҳукумати конститутсионии Тоҷикистон ба ҷабҳаи зиддиисломӣ кӯмаки воқеӣ расонда буд. Шуруъ аз оғози раванди музокироти байни тоҷикон сиёсати Тошканд баҳри ҳалли сиёсии низои байни тоҷикон ва ҳифзи низоми давлатдорӣи дунявӣ ва демократӣ дар Тоҷикистон равона шуда буд. Ҳамчунин, бояд таъakkур дод, ки намояндагони доимии Созмони Милали Муттаҳид ва дигар созмонҳои байналмилалӣ дар Тоҷикистон, муносибатҳои дустиву бародарӣ миёни сарварони ҷумҳуриҳои Тоҷикистону Узбекистон барои самаранокии гуфтушунидҳо заминаҳои устувор ба вуҷуд меоварданд ва вазифаи миёнҷигариро иҷро мекарданд.

Дар рисолаи тадқиқотии муҳаққиқи тоҷик Д. Ҷ. Фармонова ба таърихи ҳамкорӣҳои гуногунҷабҳаи Тоҷикистону Узбекистон баъди пош хурдани Иттиҳоди шуравӣ ишораҳо рафтааст. Номбурда аз созишномаҳои «Дар бораи ҳамкорӣҳои тиҷоратӣ-иқтисодӣ дар соли 1993», «Дар бораи тартиби коргузориҳои гумрук барои тиҷорати дучониба дар соли 1993», «Дар бораи корхонаҳои муштарак», инчунин «Дар бораи Ёълумияи муносибатҳои ҳамаҷонибаи амиқ байни Ҷумҳурии Тоҷикистон ва Ҷумҳурии Тоҷикистон», ки 8-уми октябри соли 1994 ба имзо расидааст,

ёдовар шуда, меафзояд, ки «ин санадҳо боиси зиёд шудани табодули мол ва тиҷорат миёни ду давлат гардид» [100, 54].

Метавон гуфт, ки нақши Ҷумҳурии Узбекистон дар бартараф сохтани низои тоҷикон назаррас буда, ин кишвар аз ибтидои зиддиятҳои дохилӣ ҷонибдори пойдор намудани сулҳ ва ризоияти миллӣ дар Тоҷикистон ба ҳисоб мерафт. Ҳамин тавр, то соли 1997-ум то ба имзои Созишномаи истиқрори сулҳ ва ваҳдати миллӣ дар шаҳри Москва дар аксар машваратҳо ва музокирот Ҷумҳурии Узбекистон дар қатори дигар давлатҳои ба мо дуст ҳамчун миёнарав фаъолият дошт.

Мавриди ёдоварист, ки аз соли 1992 то имруз миёни Тоҷикистон наздик ба 200 созишномаву аҳднома ва қарордодҳо ба имзо расидааст, ки ҳамкориҳои гуногуни сиёсӣ, иқтисодӣ, илмиву фарҳангиро фаро мегиранд. Дар миёни силсиласанадҳои, ки байни ду давлат дар сатҳи роҳбарони ду кишвар ба имзо расиданд, «Аҳднома дар бораи дустӣ, ҳусни ҳамҷаворӣ ва ҳамкорӣ миёни Ҷумҳурии Тоҷикистон ва Ҷумҳурии Узбекистон аз 4-уми январи соли 1993», «Аҳднома дар бораи дустии абадӣ миёни Ҷумҳурии Тоҷикистон ва Ҷумҳурии Узбекистон» аз 15-уми июни соли 2000 ва Аҳднома оид ба шарикӣ стратегӣ байни Ҷумҳурии Тоҷикистон ва Ҷумҳурии Узбекистон аз 17-уми августи 2018 санадҳои муҳимми байнидавлатӣ ба ҳисоб мераванд. «Аҳдномаи дустӣ, ҳусни ҳамҷаворӣ ва ҳамкорӣ», ки бо Узбекистон соли 1993 ба имзо расид, аввалин ҳуҷҷати расмӣ байнидавлатӣ ба шумор меравад, ки Тоҷикистон бо давлати хориҷӣ баъди дарёфти Истиқлоли давлатӣ имзо намудааст.

Ҳамзамон дар давоми солҳои 90-уми асри гузашта дар муносибатҳои байниҳамдигарии Ҷумҳурии Тоҷикистон ва Ҷумҳурии Узбекистон дар мушкилиҳо ва ихтилофи назар дар масъалаҳои сиёсӣ иқтисодӣ ба мушоҳида расиданд. Масалан, В. Дубовитский қайд менамояд, ки дар солҳои 90-уми асри XX дар муносибатҳои Тоҷикистону Узбекистон ягон пешравии назаррас ба мушоҳида намерасад, баръакс аз

ҷониби мақомоти расмӣи Ӯзбекистон ба таври ҷиддӣ вазъият дар марзи ҳар ду кишвар муташанниҷ гардонида мешуд. [51, 632]

Зухури мушкилот ва нофаҳмиҳо дар байни ду кишвари ҳамсоя ба сиёсати геополитикии Ҷумҳурии Ӯзбекистон дар минтақа ва кушишу талошҳои он баҳри устувор кардани мавқеи пешбарии худ алоқаманд буд. Албатта, солҳои 90-ум дар ҳалли мушкилоти муносибатҳои иқтисодии Тоҷикистону Ӯзбекистон қадамҳои муайян гузошта шуданд. Сарвари давлати Тоҷикистон муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон давоми соли 1995-ум якҷанд маротиба кушиши ба танзим даровардани ин масъаларо кард: дар шаҳри Нукус дар доираи конференсияи байналмилалӣ бахшида ба баҳри Арал мулоқоти сарони кишварҳои Ӯзбекистону Тоҷикистон барпо шуд. Моҳҳои октябр ва декабри соли 1995 дар шаҳри Тошканд мулоқоти роҳбарони ду давлат дар сатҳи муовинони якуми сарвазирони ду кишвар баргузор шуд. Ҷумҳурии Тоҷикистон чун анъана ба муносибатҳои неки ҳамсоягӣ бо ҷумҳуриҳои минтақаи Осиёи Марказӣ аҳамияти калон меод. [31, 82]

Бо назардошти мавқеи геополитикии Ҷумҳурии Ӯзбекистон, мавқеи он дар минтақа, робитаҳои таърихӣ байни халқҳои ҳамҷавор, ҳамчунин вижагиҳои робитаҳои дуҷонибаи тоҷикону узбекҳо дар шароити соҳибхитӣи милли, кушишҳои баъдинаи дипломатии кишвари мо баҳри муътадилгардонии вазъи ташдидёбандаи робитаҳои ду давлат ва муҳайё сохтани шароити мусоид ҷиҳати нигоҳ доштани ҳамсоягии нек, ба роҳ мондани ҳамкориҳои мутақобилаи судманд равона шуда буд.

Гуфтан зарур аст, ки маҳз дар соли 1997 бори аввал дар зехни роҳбарияти онвақтаи Ҷумҳурии Ӯзбекистон пазириии ин кишвар ҳамчун воҳиди хоси геополитикӣ ба назар мерасад. «Бо шарофати мавқеи геополитикии худ Ӯзбекистон дар минтақае ҷойгир шудааст, ки дар он ҷо низоми амнияти дастаҷамъӣ ба роҳ монда нашудааст ва ин амр сабаби

тахдиду чолишҳо хоҳад гашт. Узбекистон амалан дар маркази ҳалқаи хоси геостратегие қарор гирифтааст, ки дар он манбаъҳои бойи нафту газ ва захираҳои бузурги энергетикӣ, ки дар солҳои наздик дар Авруосиё ва дар ҷаҳон нақши бориз хоҳанд бозид, ҷойгир шудаанд. Илова бар ин, мо ҷузъи минтақае мебошем, ки дар он манфиатҳои Россия, Чин ва Ҳиндустон, кишварҳои Шарқу Ғарб ба ҳам бармехуранд...» [53, 305].

Гуфтанист, ки таблиғи идеяи мақоми «истисноӣ» доштани кишвар дар солҳои аввали пасошуравӣ бо зарфияти иқтисодии Узбекистон тақвият дода мешуд, зеро он аз Иттиҳоди шуравии собиқ иқтисодии пешрафтаи саноатӣ, инчунин бахши муҳимми аслиҳои артиши шуравиро ба мерос гирифта буд. Маҳз дарки мақоми хос доштани Узбекистон дар минтақа ба роҳбарияти ин давлат даст дод, ки тирамоҳи соли 1998 муқовиматҳои ҷудоихоҳонаи полковник М. Худойбердиевро, ки 9-уми ноябри соли 1998 кушиши ба даст гирифтани қудратро дар шимоли Тоҷикистон карда буд, дастгирӣ намояд. Тибқи изҳороти ҳукумати Тоҷикистон кушиши табaddулоти низомиву давлатӣ аз ҷониби ҷонибдорони собиқ сардори бригадаи зудамали полковник Худойбердиев амалӣ мешуд [50, 630].

Тибқи маълумоти расмӣ омодагии исёнгарон дар бошишгоҳҳои махсуси дар ҳудуди Афғонистон ва вилояти Ҷиззахи Узбекистон буда мегузашт. Маҳз аз ҳудуди кишвари ҳамсоя тақрибан 1300 исёнгарон ба ҳудуди вилояти Ленинобод зада даромада, фурудгоҳи вилоятӣ, як қатор биноҳои маъмуриро дар Хучанд ишғол карда, ба қисми низомии неруҳои ҳукуматӣ ҳамла карда буданд. [121]

Тавре ки собиқ прокурори генералии Тоҷикистон С. Шаропов изҳор карда буд, «ҷонибдорони мусаллаҳи М. Худойбердиев бо дастгирии сарвазирӣ собиқ А. Абдуллоҷонов тайи солҳои 1995, 1996 ва 1997 чанд маротиба кушиши исён ва баромадҳои зиддиҳукуматӣ карда, баъди шикаст хурдан дар Узбекистон паноҳгоҳ меёфтанд». [121]

Вобаста ба ин дар Ҷумҳурии Тоҷикистон ба мавқеи мақомоти расмии Ҷумҳурии Узбекистон чунин баҳои возеҳу қотеона дода буданд: «фактҳо нишон медиҳанд, ки дар ин кишвар, мутаассифона, неруҳое ҳастанд, ки ба пешвогарӣ ва табдили кишварашон ба мамлакати соҳибқудрати ҳокими Осиёи Марказӣ талош доранд». [53,306]

Ҷониби Тоҷикистон бо мақсади нигоҳ доштани риштаҳои дӯстӣ ва ҳамсоият бо Ҷумҳурии Узбекистон, ки дар заминаи шартнома уҳдадор гардида буд ва бо мақсади таъмини амният дар минтақа мекушид зухуроти номатлуби дар муносибатҳои байни ду давлат бавучудомадаро бо роҳҳои дипломатӣ бартараф созад. Аз ҷумла, бо ташаббуси Ҷумҳурии Тоҷикистон 10-уми июли соли 1997 дар шаҳри Бекободи Ҷумҳурии Узбекистон мулоқоти вакилони ҳукумати ду кишвар бо роҳбарии сарвазирони кишварҳо доир гардид ва аз руи натиҷаи он қарори якҷоя ба имзо расонида шуд. Тибқи он ба роҳбарони вилоятҳо ва ноҳияҳои сарҳадӣ супориш дода шуда буд, ки шартномаро оид ба истифодаи мавзеи Узбекистон аз ҷониби Тоҷикистон ба сифати чарогоҳ омода созанд [63,47]. Гуфтанист, ки дар соли 1998 робитаҳои байнидавлатии Тоҷикистону Узбекистон то андозае густариш ёфтанд ва вохуриҳои сатҳи олии баргузор гаштанд. Аз ҷумла, 4-уми январи соли 1998 бо даъвати Президенти Ҷумҳурии Узбекистон Исроҳон Каримов Сарвари давлатамон, Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон Эмомалӣ Раҳмон ба Тошканд ташрифи расмӣ анҷом доданд. Дар доираи сафар аз ҷумла, 4 созишномаҳои байниҳукуматӣ, дар бораи ҳисоббаробаркунии интиқоли борҳо ва газ барои соли 1997-ум ва қарзҳои давлатии Ҷумҳурии Тоҷикистон, доир ба ҳамкории дар соҳаҳои тандурустӣ, илм, техника, иттилоот, фарҳанг ва гуманитарӣ ба имзо расиданд.

Сафари сарвазирӣ Ҷумҳурии Узбекистон У.Султонов дар моҳи феввали соли 1998, вазири корҳои хориҷии Ҷумҳурии Узбекистон А. Комилов дар моҳи майи соли 1999, вазири корҳои дохилии Ҷумҳурии

Узбекистон 3.Алиматов дар моҳи майи соли 2000 ба Ҷумҳурии Тоҷикистон, фаъол гардидани кори комиссияи байниҳукуматӣ оид ба масъалаҳои ҳамкориҳои тиҷоратӣ ва иқтисодӣ, комиссияи муштарак оид ба сарҳад ва имзо гардидани Созишнома оид ба сарҳади байни Ҷумҳурии Тоҷикистон ва Ҷумҳурии Узбекистон июни соли 2000-ум рӯйдодҳои мусбати ҳамкориҳои дӯҷонибаи ин марҳила ба ҳисоб мераванд. [54, 11]

Аз ҷумла, ҳангоми боздиди сарвазири Ҷумҳурии Тоҷикистон Я. Азимов ба Тошканд дар моҳи апрели соли 1999 созишномаҳои байниҳукуматӣ дар бораи ҳамкорӣ дар соҳаи истифодаи мақсадноки захираҳои обиву энергетикӣ, Протокол оиди натиҷаҳои гуфтушунид ба имзо расиданд, ки ҳалли маҷмуи масъалаҳои тиҷоративу иқтисодӣ, аз ҷумла масоили гумрукӣ, марзӣ, интиқоли молҳо ва дигар ҷанбаҳои робитаҳои дӯҷонибаро дар назар доштанд. 26-уми майи соли 1999- дар шаҳри Хуҷанд байни кишварҳо созишномаи байниҳукуматӣ оид ба ҳамкорӣ дар мубориза бо терроризм, ифротгароии сиёсӣ, динӣ, қочоқи маводи муҳаддир ба имзо расида буд.

Аммо робитаҳои дӯҷонибаи Тоҷикистону Узбекистон дар миёнаҳои соли 1999 бо сабаби кушиши аз ҳудуди Узбекистон гузаштани ҷангиёни Ҷунбиши исломии Узбекистон, ки дар хоки Афғонистон қарор доштанд, боз муташанниҷ гардиданд. Вазъият бо он сабаб мураккаб гардида буд, ки дар натиҷаи таъқибу фишорҳои ҳукумати Ҷумҳурии Узбекистон қисмати асосии ҷонибдорон, оила ва наздикони аъзоёни ташкилотҳои ифротгароӣ ба минтақаи Қаротегин паноҳ бурданд. Тибқи баъзе маълумотҳо то охири июли соли 1999 дар маҳаллаҳои гурӯҳи ноҳияҳои Фарм тақрибан 1009 (189 оила) фирориён аз водии Фарғона паноҳгоҳ ёфта буданд [50, 631].

Дар охири моҳи июли соли 1999 гурӯҳи калони ҷангиёни Ҷунбиши исломии Узбекистон, ки дар маҳалли Ҳоити кишвари мо муваққатан роҳ ёфта буданд, кушиши тавассути ноҳияи Ботканди Қирғизистон ба хоки

Узбекистон даромаданро карданд. Ҳадафи амалиёти ҷангии онҳо дар ҳудуди водии Фарғона бунёд кардани давлати исломӣ буд. Неруҳои мусаллаҳи Узбекистон маҷбур шуданд, ки ба низоъ ҳамроҳ шуда, сарҳади худро бо Қирғизистон банданд ва аз авиатсия истифода баранд. Ҳангоми ин амалиёт неруҳои ҳавоии Узбекистон маҳалҳои Қаротегин ва Ғармро низ бо баҳонаи он ки дар он ҷо урдугоҳҳои ҷангии узбек ҷойгир буданд, бомбаборон карданд.

Аз ин ру, мавзуи асосии гуфтушунидҳо ва робитаҳои дуҷониба масъалаи коҳиши ташаннуҷ дар робитаҳои ду кишвари ҳамсоя ва баргардонидани онҳо ба маҷрои ҳамсоягии нек ва ҳамкориҳои судманд ба шумор мерафт. Метавон гуфт, ки дар ин раванд бозиди кории Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон ба Тошканд дар моҳи апрели соли 2000-ум ҷиҳати иштирок дар вохурии кории сарварони давлатҳои Узбекистон, Қазоқистон, Қирғизистон нақши муҳим бозид, ки дар рафти он Аҳдномаи амалҳои муштарак дар мубориза бо терроризм, ифротгарии сиёсӣ ва ҷинояткории муташаккили фаромарзӣ ба имзо расида буд.

Сафари расмӣ Президенти Ҷумҳурии Узбекистон И.А.Каримов ба Тоҷикистон 15-уми июни соли 2000 дар таърихи робитаҳои байнидавлатии Тоҷикистон ва Узбекистон дар муътадилгардонии робитаҳо то андозае натиҷаи мусбат овард. Мулоқоту гуфтушунидҳои сарони ду давлат аз майлу рағбати тарафҳо дар мавриди таҳким бахшидан ба раванди муносибатҳои неки ҳамсоягии ду кишвар башорат меод. Идомаи мантиқии чунин сиёсат имзои «Аҳднома дар бораи дустии абадӣ» буд, ки сарони ҳар ду давлат Ислон Каримов ва Эмомалӣ Раҳмон 15-уми июни соли 2000-ум имзо намуданд [66, 154].

Ҳангоми сафари расмӣ Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон ба Ҷумҳурии Узбекистон 27-уми декабри соли 2001 Президенти Ҷумҳурии Узбекистон И.А.Каримов изҳор намуда буд,

ки «халқҳои ду мамлакати мо таърихи умумӣ доранд ва асрҳо паҳлуи ҳамдигар мезистанд... бо ҳам будан сарнавишти мост ва мо бояд бо кушишҳои якҷоя ин мушкилиҳоро, ки мардумони кишварҳои мо бо онҳо ру ба ру омадаанд, бартараф намоем». [77, 25]

Мавриди зикр аст, ки дар натиҷаи ҳамоиши дар шаҳри Душанбе дар сатҳи олий баргузоршуда як силсила санадҳои муҳим доир ба самтҳои гуногуни ҳамкориҳо, аз ҷумла, «Аҳднома оиди дустии абадии байни Ҷумҳурии Тоҷикистон ва Ҷумҳурии Узбекистон»; Меморандум дар бораи делимитатсияи сарҳади давлатии байни Ҷумҳурии Тоҷикистон ва Ҷумҳурии Узбекистон ва ғайра ба имзо расида буданд. Бо вучуди ин баъзе мушкилоти дигар дар роҳи муътадил гардондани робитаҳои байниҳамдигарӣ ҳал нешуда монданд, аз қабили танзими робитаҳои молиявӣ дар ҳатти интиқоли барқ ва базаҳои интиқоли, реструктуризатсияи қарзи Тоҷикистон, ифтиҳо ва қори нуқтаҳои гумрукӣ ва марзӣ, роҳи ҳавоӣ, транзити молҳои махсус аз ҳудуди Узбекистон, интиқоли гази табиӣ ва ғайра.

Ҳарчанд дар минтақаи сарҳадӣ баъзе ҳодисаҳои нохушоянд ба амал меомаданд ва барои ин гоҳе мақомоти қудратии давлати ҳамсоя гунаҳгор буд, аммо ин дер давом накард ва дар муддати муайян ба охир расида, муносибатҳои неки ҳамсоягии асрҳои аср аз санҷиш гузашта идома ёфтанд. [143]

Ҳамкориҳои дутарафаи наздимарзӣ дар самтҳои иқтисод, тиҷорат ва нақлиёт ба ҷумҳуриҳои Тоҷикистону Узбекистон шароит фароҳам оварданд, ки дар ҷануб бо вилояти Сурхондарё, дар шимол бо вилоятҳои Самарқанд, Сирдарё, Тошканд ва Фарғона мубодилаи иқтисодӣ ва равуои шаҳрвандон ба роҳ монда шаванд. Дар ибтидои асри XXI барномаҳои рушди стратегии кишвар муайян карда шуданд: таъмини истиқлолияти энергетикӣ, амнияти озуқаворӣ, раҳӣ аз бунбасти коммуникатсионӣ ва саноатикунории босуръати мамлакат- ҳадафҳои

стратегии сиёсати дохилии Ҷумҳурии Тоҷикистон мебошанд, ки аз бисёр ҷиҳат ба ҳамкорихои байнидавлатӣ таъсири амиқ доранд. Дар баробари ин яке аз омилҳои ҳалалдоршавии амният дар минтақа ҷанги тулонӣ дар қаламрави давлати Афғонистон маҳсуб мешавад ва дар солҳои 90-уми асри гузашта аз масоили мубрами Осиёи Марказӣ ба ҳисоб мерафт. Аз ин лиҳоз, Ҷумҳурии Тоҷикистон ва Ҷумҳурии Узбекистон ҷонибдори ҳалли муаммои сиёсии ин кишвар бо роҳи муколамаи сиёсӣ буданд ва ҳастанд, ки дар ин бора сарварони ҳар ду ҷумҳурӣ аз минбарҳои баланди Созмони Милали Муттаҳид ва созмонҳои дигари байналхалқӣ ибрози ақида кардаанд [26, 49].

Шуруъ аз соли 2000-ум ҷонибҳо ҳамкорихоро дар соҳаи гардиши озодаи молҳо, хизматрасонӣ, неруи корӣ ва сармоя, воситаҳои нақлиёт ҷоннок гардонданд. Як силсила чорабиниҳо аз қабили озодагдонии рӯзаи сарҳадӣ, реструктуризатсия ва кам кардани қарзи Тоҷикистон, коҳиш додани нарх ва тарифҳо ба молҳои ба Тоҷикистон воридшаванда роҳандозӣ шуда буданд. Муомилоти молӣ дар соли 2000 \$500 млн. буда, дар соли 2007 то \$300 млн. кам гардид ва то сентябри соли 2014 то \$2, 1 млн. паст фаромад, ки дар ин бора 11-уми сентябри соли 2014 президентҳои ду кишвар дар саммити Созмони Ҳамкориҳои Шанхай иброз доштанд. Соли 2015-ум бошад, муносиботи молӣ ба сирф баробар шуд. Сабаб дар чӣ буд? Ба ин муносибатҳо кадом омилҳо таъсир карданд?

Якум, бӯҳрони сиёсӣ ва ҷанги шаҳрвандӣ дар Тоҷикистон сабабгори мураккаб шудани муносибатҳо гардиданд. Теъдоди зиёди гурезаҳо ба ҳудуди Узбекистон ворид шуданд, ки барои амнияти ҳамсоякишвар оқибати хубро пешбинӣ намекард. Идома ёфтани ҷанг боз гурезаҳоро бештар карда, ба кучиши моҷаро аз Тоҷикистон ба Узбекистон, ки он вақт вазъи хуб надошт, мусоидат мекард. Дар ин асно, моҳи сентябри соли 1992 Президенти Ҷумҳурии Узбекистон Ислам Каримов ба дабири кулли Созмони Милали Муттаҳид ирсол намуд, ки

масъалаи аз вазъи ба амаломеда бурун намудани Тоҷикистонро тақозо мекард. Ҳамин мактуб сабаб гардид, ки вазъи Тоҷикистон дар Шурои Амнияти СММ мавриди муҳокима қарор гирад ва минбаъд ба кишвар миссияи махсуси сулҳовари ин ташкилот фиристода шавад.

Дуввум коре, ки ҷониби Узбекистон анҷом дод, дар таъмини амнияти Иҷлосияи тақдирсози 16-уми Шурои Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон ва оғози фаъолияти ҳукумати навтаъсис дар Душанбе нақши муҳим бозид [54,76].

Ба назар чунин мерасид, ки муносибати дуҷонибаи ҳамсоякишварҳо минбаъд рушд меёбад. Аммо, пас аз чанде муносибатҳо барои Тоҷикистон ғайричашмдошт мураккаб гардиданд. Сабаб ин буд, ки яке аз ҷонибҳо дигар ҷонибро ҳамчун ҳамкори баробарвазни сиёсӣ дидан намехост. Ин ҳолат аз минбарҳо ифшо намегардид. Ҳолати мавҷуда то охири соли 1995 боқӣ монд, ки он оқибат ба рақобати ошкоро мубаддал гашт. Ташдиди муносибатҳо бахусус дар масъалаи энергетика ва татбиқи лоиҳаҳои ба сохтмони объектҳои энергетикӣ алоқаманд ба назар мерасид. Тавре маълум аст, то ин замон дар минтақа модели шуравии истифодаи захираҳои энергетикӣ амал мекард, яъне истифода аз шабакаи ягонаи электрии собиқ Иттиҳоди Шуравӣ норасоии барқро дар минтақа ба вуҷуд меовард.

Минбаъд ҳар як ҷумҳурии минтақа модели рушди иқтисодии худро ба роҳ монд, ки ба модели пешин мувофиқ намеомад. Ҷумҳурии Узбекистон пай дар пай чораҳои ғайричашмдошт меандешид. Дар оғози соли 1996 дар даврони пас аз шуравӣ ғайричашмдошт интиқоли газ аз ҷониби Узбекистон манъ гардид, ки барои низоми гармидиҳии ҷумҳурии гарон афтод ва оқибатҳои ногувор дошт.

Ба ҳамин наҳв, аз далелу рақамҳо, мазмуну моҳияти созишномаҳои шартномаҳои байнидавлатӣ ва дараҷаи амалӣ гардидани онҳо маълум мегардад, ки новобаста ба мушкилоти мавҷуда дар

робитаҳои сиёсии байни ду кишвар ҳамкориҳо низ дар сатҳу пояҳои гуногун ба мушоҳида мерасиданд. Ҷониби Тоҷикистон бо дурандешиву ояндабинии хоси Асосгузори сулҳу ваҳдати миллӣ, Пешвои миллат, Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон, муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон ва сиёсати хирадмандонаи Роҳбарияти олии мамлакат талош бар он намуд, ки сарҳади тулонӣ бо Ҷумҳурии исломии Афғонистонро ҳифз намуда, амниятро на танҳо дар Тоҷикистон, балки дар тамоми Осиёи Марказӣ ҳифз намояд ва нагузорад, ки бо ягон роҳе ё василае нафаре аз ҷангҷӯён ворида саҳнаҳои сиёсии кишварҳои минтақа, аз он ҷумла, Ҷумҳурии Узбекистон гардад. Дар натиҷа ҳақиқати ҳол равшан гардида, парчами дустиву бародарӣ дубора парафшон шуд. Таърих собит кард, ки ваҳдати халқҳо калиди муваффақиятҳост. [172]

Ҳамин тавр, бо назардошти омилҳои зикршуда метавон чунин натиҷагирӣ кард:

1. Робитаҳо ва ҳамкориҳои дустонаи халқҳои тоҷику узбек бо оғози раванди дастбӣ ба соҳибхитиёрии давлатӣ ва бунёди давлатҳои миллӣ аз имтиҳони ҷиддии таърих гузаштанд.

2. Бахусус барои миллати тоҷик, ки аллакай дар оғози солҳои 1990-ум ба оташи ҷанги шаҳрвандӣ кашида шуд, дар як вақт ҳал кардани вазифаҳои мураккаби дохилӣ ва ба роҳ мондани робитаҳои сиёсӣ дипломатӣ бо кишварҳои ҳамҷавор ниҳоят душвор буд. Хушбахтона, миллати тоҷик бо туфайли сиёсати хирадмандонаи воқеъбинона ва прагматикии Сарвари давлат, муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон тавонист дар як муддати кӯтоҳ аз оташи ҷанги дохилӣ берун шуда, сулҳу суботро дар сарзамини хеш устувор созад ва бо давлатҳои наздику дур муносибатҳои баробар ва судманди дӯҷониба ва бисёрҷониба устувор созад.

3. Дар қатори аввалин давлатҳое, ки аз оғози истиқлолияти давлатӣ ба мардуми тоҷик дасти кумаку бародарӣ дароз кард ва дар раҳой аз оташи ҷанги шаҳрвандӣ ва устуворшавии сулҳу субот нақши

беғаразонаи худро гузошт, кишвари ҳамсои Узбекистон ҳам буд. Роҳбарияти онвақтаи Ҷумҳурии Узбекистон бо вучуди душвориҳо ва мураккабии вазъият, афзудани хатару таҳдидҳои дохиливу берунӣ бо дарки дурусти воқеаҳо ва равандҳои зуд-зуд тағйирёбанда аз ҳукумати конститутсионии Тоҷикистон пуштибонӣ кард ва бо он робитаҳои дустиву ҳамкорию устувор намуда, барои ворид шудани кишвари мо ба ҷомеаи байналхалқӣ ва равандҳои ҳамгароӣ дар минтақа мусоидат кард.

4. Ҳамзамон, дар охири солҳои 1990 –ум дар робитаи байни Тоҷикистон ва Узбекистон баъзе душвориҳо ва мушкилиҳо ба назар расиданд, ки аз сиёсат ва мавқеъгириҳои Ҷумҳурии Узбекистон дар мавриди ҷойгоҳи ҳосси кишвар дар минтақа ва талошҳои он барои пешвой бармеомаданд. Хушбахтона, бо туфайли сиёсати воқеъбинона ва прагматикии сардори давлат, муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон ва силсилаи гуфтушунидҳои дуҷониба пеши роҳи сардшавии муносибатҳо то муддате гирифта шуд ва робитаи ду кишвари ҳамсои муътадил гардид.

БОБИ 2. ХУСУСИЯТ ВА ВИЖАГИҲОИ РОБИТАҲОИ ҶУМҲУРИИ ТОҶИКИСТОН ВА ҶУМҲУРИИ УЗБЕКИСТОН ДАР ДАҲСОЛАҲОИ АВВАЛИ АСРИ XXI

2.1. Вазъият ва вижагиҳои муносибатҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон ва Ҷумҳурии Узбекистон дар даҳсолаи аввали асри XXI ва паёмадҳои он

Муносибатҳои дӯстона, ҳусни ҳамсоягӣ ва рушди ҳамкории судманди гуногунҷанба бо кишварҳои Осиёи Марказӣ аз самтҳои афзалиятноки сиёсати хориҷии Ҷумҳурии Тоҷикистон маҳсуб мешавад. Дар суҳанронии худ Асосгузори сулҳу ваҳдати миллӣ – Пешвои миллат, Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон, муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон дар ҷаласаи ботантана ба муносибати 30-солагии Истиқлоли давлатӣ чунин изҳор намуданд: «Тоҷикистон ба густариши робитаҳои ҳамҷониба бо ҳамсояҳои наздик, яъне кишварҳои минтақаи Осиёи Марказӣ ва шарикони стратегии худ аҳамияти аввалиндараҷа медиҳад». [173]

Дар оғози асри XXI дар шароити тағйири бунёдии низоми муносибатҳои байналмилалӣ 24-уми сентябри соли 2002-юм аввалин санади муҳимми муайянкунандаи сиёсати хориҷии кишвар – Консепсияи сиёсати хориҷии Ҷумҳурии Тоҷикистон қабул гардид, ки дар он мақоми кишварҳои Осиёи Марказӣ баланд буда, зарурати рушди ҳамкорӣ ва ҳусни ҳамҷаворӣ бо онҳо дар боби алоҳида (боби дуюм) таъкид гардидааст. Тоҷикистон ҷонибдори густариши минбаъдаи таҷрибаи мусбат, бисёрасра ва созандаи ҳамзистии дӯстона бо халқҳои Осиёи Марказӣ мебошад. [3]

Ҷумҳурии Тоҷикистон дар доираи сиёсати «дарҳои кушод» - и эълоншуда дар солҳои соҳибистиқлолӣ дар сиёсати хориҷии хеш таваҷҷуҳи асосиро нахуст ба таҳким ва тавсеаи муносибатҳои ҳасана бо кишварҳои ҳамсояи Осиёи Марказӣ – Узбекистон, Қазоқистон, Туркманистон ва Қирғизистон равона намуда, робитаҳо бо ин давлатҳоро дар асоси дӯстӣ, эҳтирому эътимоди тарафайн, хайрхоҳӣ ва

ҳамкории судманду созанда таҳкиму густариш бахшидааст. Ҷумҳурии Тоҷикистон пайваста ҳамкории хориҷӣ ва робитаҳои дустонаро бо кишварҳои ин минтақа дар асоси шарикии стратегӣ амалӣ менамояд, ки ин раванд ба манфиати мардумони ҳамаи давлатҳо мебошад. Дар ибтидои асри XXI барномаҳои рушди стратегии кишвар муайян карда шуданд: таъмини истиқлолияти энергетикӣ, амнияти озуқаворӣ ва раҳӣ аз бунбасти коммуникатсионӣ ва саноатикунонии босуръати мамлакат-ҳадафҳои стратегии сиёсати дохилии Ҷумҳурии Тоҷикистон мебошанд, ки аз бисёр ҷиҳат ба ҳамкориҳои байнидавлатӣ таъсири амиқ доранд. Тавре ки бармеомад, кишвари моро зарур буд, ки робита ва ҳамкориҳои худро бо кишварҳои ҳамсоя, аз он ҷумла бо Ҷумҳурии Узбекистон дар қаринаи ҳадафҳои стратегии муқарраршуда тавсеа мебахшид. Ҳамзамон, тавре ки ишора рафт, дар робитаҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон бо кишварҳои ҳамсоя, бахусус Узбекистон масъалаҳои ҳалношуда ва ниёзманд ба ҳалли ҳар чи бештар боқӣ монда буданд. Аз ин ру, мавзуи асосии гуфтушунидҳо ва робитаҳои дуҷониба бо Ҷумҳурии Узбекистон масъалаи коҳиши ташаннуҷ дар робитаҳои ду кишвари ҳамсоя ва бозгардондани онҳо ба маҷрои ҳамсоягии нек ва ҳамкориҳои судманд ба шумор мерафт. Метавон гуфт, ки дар ин раванд боздиди кории Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон Эмомалӣ Раҳмон ба Тошканд дар моҳи апрели соли 2000-ум ҷиҳати иштирок дар вохурии кории сарварони давлатҳои Узбекистон, Қазоқистон, Қирғизистон нақши муҳим бозид, ки дар рафти он Аҳдномаи ҳамкориҳои муштарак дар мубориза бо терроризм, ифротгароии сиёсӣ ва ҷинояткории муташаккили фаромарзӣ ба имзо расида буд [59, 632].

Ҳамкориҳои дутарафаи наздимарзӣ дар самтҳои иқтисод, тиҷорат ва нақлиёт ба ҷумҳуриҳои Тоҷикистону Узбекистон шароит фароҳам оварданд, ки дар ҷануб бо вилояти Сурхондарё, дар шимол бо вилоятҳои Самарқанд, Сирдарё, Тошканд ва Фарғона мубодилаи иқтисодӣ ва рафтуомади шаҳрвандон ба роҳ монда шаванд.

Дар рафти сафари расмӣи президенти Ҷумҳурии Узбекистон И. Каримов ба Ҷумҳурии Тоҷикистон дар таърихи 15 июни соли 2000 байни роҳбарони ду давлат табодули назар дар бораи вазъи мавҷудаи робитаҳои сиёсӣ ва иқтисодӣ ва иҷтимоӣ, масоили минтақавӣ ва дигар масоили мубрам сурат гирифта буд. Дар паёмади мулоқоти сатҳи баланд дар Душанбе як силсила санадҳои муҳимми байнидавлатӣ ва байниҳукуматӣ, аз қабيلي Аҳднома «Дар бораи дустии абадӣ байни Ҷумҳурии Тоҷикистон ва Ҷумҳурии Узбекистон»; Меморандум «Дар бораи делимитатсияи сарҳади давлатии байни Ҷумҳурии Тоҷикистон ва Ҷумҳурии Узбекистон» ва дигар сандҳо ба имзо расида буданд. [59,632]

Интизорӣ мерафт, ки ин рӯйдодҳои муҳим ба муътадилшавӣ ва тавсеаи минбаъдаи робитаҳои ду давлат мусоидат хоҳад кард. Аммо рафти воқеаҳои минбаъда нишон доданд, ки дар робитаи байни ду давлат ҳоло ҳам мушкилоту монеаҳо зиёданд. Чунончи, дар рафти сафари расмӣ ба Узбекистон 27-уми декабри соли 2001 Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон Эмомалӣ Раҳмон бо ишора ба душвориҳои мавҷуда қайд карда буд, ки муносибатҳои дуҷонибаи Тоҷикистону Узбекистон зимнан бонизом рушд мекунад, ҳарчанд як қатор муаммову мушкилоти ҳалнашуда вуҷуд доранд. Натиҷаи боздид ва мулоқотҳои ҳар ду президент нишон медоданд, ки мавқеи роҳбарони ҳар ду давлат дар аксари масоили дуҷониба, байналхалқӣ ва минтақавӣ бо ҳам мувофиқ ҳаст ва манифатдории ҳамдигарӣ дар эҳё ва тавсеаи робитаҳои дустӣ ва ҳамсоягии нек мушоҳида карда мешаванд. Дар изҳороти муштаракӣ дар рафти сафар дарҷгардида роҳҳои ҳалли конструктивии тамоми тайфи мушкилоти мавҷуда дар равобитаи байниҳамдигарӣ баён шуда буданд. Ҷониби Тоҷикистон мутмаин буд, ки коркарди мушаххаси роҳҳои ҳал ва татбиқи амалии онҳо барои барқарор шудани робитаҳои дустӣ ва накуҳамсоягӣ байни ду давлат имконият фароҳам хоҳад овард. Қайд бояд кард, ки дар робитаҳои дуҷонибаи Тоҷикистону Узбекистон масъалаи

ҳамоҳанг сохтани амалҳои яққоя дар робита бо амалиёти зиддитеррористии Иёлоти Муттаҳидаи Амрико дар Афғонистон мақоми хос дошт. 19-ум ва 26-уми сентябри соли 2001 Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон Эмомалӣ Раҳмон ва Президенти Ҷумҳурии Узбекистон Ислам Каримов суҳбати телефонӣ анҷом дода, масъалаҳои алоқаманд ба шароит дар Афғонистон ва зарурияти расондани кумаки гуманитарӣ ба аҳолии осоишта, таъмини амнияти минтақаҳои дар Осиёи Марказӣ ва ҳамоҳангсозии амалҳо, табодули иттилоот ва бурдани машваратҳо чиҳати мубориза бо нерӯҳои терроризми байналхалқиро муҳокима намуданд [59, 634].

Таҳлилҳо нишон медоданд, ки гардиши савдои берунаи Ҷумҳурии Тоҷикистон бо мамлакатҳои минтақаи Осиёи Марказӣ дар охири соли 2002 тамоюли пастравӣ дошт. Агар дар соли 1997 гардиши савдои беруна бо ҷумҳуриҳои Осиёи Марказӣ 500,5 млн. доллари Иёлоти Муттаҳидаи Амрико ташкил диҳад, пас дар соли 2001 ба 337,8 млн. доллар расид. Масалан, агар дар соли 1999-ум қувваи барқ аз Узбекистон ба маблағи 179,1 млн. доллар, гази табиӣ 36,0 млн. доллар ворид шуда бошад, пас дар соли 2001 ин нишондиҳандаҳо мутаносибан то ба 80,9 ва 25,9 млн. доллари Иёлоти Муттаҳидаи Амрико паст фаромад.

Ҷумҳурии Узбекистон он давра шарикӣ бузургтарини савдои Ҷумҳурии Тоҷикистон буд. Ин шарикӣ байни мамолики Иттиҳоди Давлатҳои Мустақил қойи аввалро ташкил медод. Ҳиссаи гардиши савдои берунаи Ҷумҳурии Тоҷикистон бо Ҷумҳурии Узбекистон 31,8% ё 237,2 млн. доллари Иёлоти Муттаҳидаи Амрико дар соли 2002-юм ташкил медод. То соли 2000-ум ба Ҷумҳурии Тоҷикистон сузишворӣ асосан аз Ҷумҳурии Узбекистон дастрас мешуд. Аз ин ру, дар соли 1998 ҳиссаи воридоти сузишворӣ аз Ҷумҳурии Узбекистон 61,4%-и ҳаҷми умумиро ташкил медод. Ин нишондиҳанда-ҳиссаи ин кишвари ҳамсоя дар соли 2001 то ба 27,9% поён рафт [54,328].

Ҳангоми сафари расмӣи Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон Эмомалӣ Раҳмон ба Ҷумҳурии Узбекистон таърихи 27-уми декабри соли 2001 Президенти Ҷумҳурии Узбекистон И.А.Каримов изҳор намуда буд, ки «халқҳои ду мамлакати мо таърихи умумӣ доранд ва асрҳо паҳлуи ҳамдигар мезистанд... бо ҳам будан сарнавишти мост ва мо бояд бо кушишҳои якҷоя ин мушкилиҳоро, ки мардумони кишварҳои мо бо онҳо ру ба ру омадаанд, бартараф намоем» [77,25].

Бо вуҷуди ин баъзе мушкилоти дигар дар роҳи муътадил гардондани робитаҳои байниҳамдигарӣ ҳал ношуда монданд, аз қабili танзими робитаҳои моликияти дар ҳатти интиқоли барқ ва базаҳои интиқоли, реструктуризатсияи қарзи Тоҷикистон, ифтиҳо ва кори нуқтаҳои гумрукӣ ва марзӣ, роҳи ҳавоӣ, транзити молҳои махсус аз ҳудуди Узбекистон, интиқоли гази табиӣ ва ғайра. Ҳамкориҳои дутарафаи наздимарзӣ дар самтҳои иқтисод, тиҷорат ва нақлиёт ба Тоҷикистону Узбекистон шароит фароҳам оварданд, ки дар ҷануб бо вилояти Сурхондарё, дар шимол бо вилоятҳои Самарқанд, Сирдарё, Тошканд ва Фарғона мубодилаи иқтисодӣ ва равуои шаҳрвандон ба роҳ монда шаванд. Ҳамин тавр, аз далелу рақамҳо, мазмуну моҳияти созишномаҳои шартномаҳои байнидавлатӣ ва дараҷаи татбиқи онҳо маълум мегардад, ки новобаста ба мушкилоти мавҷуда дар робитаҳои сиёсии байни ду кишвар ҳамкориҳо низ дар сатҳу пояҳои гуногун ба мушоҳида мерасиданд.

23 августи соли 2002 дар шаҳри Душанбе ҷаласаи якуми комиссияи байни-ҳукумати Тоҷикистону Узбекистон доир ба масъалаҳои тиҷоративу иқтисодӣ баргузор гардид, ки дар робитаҳои дучониба рӯйдоди муҳим ҳисоб мешуд. Муҳимияти ҷаласа дар он зоҳир мешуд, ки дар протоколи ниҳой мушкилоти мавҷуда дар робитаҳои дучониба сабт шуда, роҳҳои пешомадноки ҳалли онҳо ишора карда мешуд. Ин ишораҳо ба масъалаи мансубияти ҳатти ҳатти интиқоли барқ, ҳамлу нақли

транзитии борҳои махсус ва маҳсулоти таъминоти ҳарбидошта аз ҳудуди Ҷумҳурии Ўзбекистон, инчунин бунёди корхонаҳои муштарак ва ҷалби сармояҳо дахл доштанд.

Масъалаи дигаре, ки дар ин солҳо аз рузномаи гуфтушунидҳои берун нашуда буд, ба делимитатсия ва демаркатсияи сарҳади байнидавлатӣ алоқамандӣ дошт. 5 октябри соли 2002 Аҳдномаи байни Тоҷикистону Ўзбекистон дар бораи сарҳади давлатии Тоҷикистону Ўзбекистон ба имзо расида буд [139].

Рузҳои 21-24 июли соли 2009 дар шаҳри Тошканд ҷаласаи комиссияи байниҳукумати Тоҷикистону Ўзбекистон доир ба масъалаҳои делимитатсия ва демаркатсияи сарҳади давлатии байни ду кишвар баргузор гардид. Дар интиҳои ҷаласа қарор шуда буд, ки ҷаласаи навбатии комиссия дар шаҳри Душанбе бо назардошти омӯзиши маводи бойгонии Россия баргузор карда шавад. 20-22 феввали соли 2012 дар шаҳри Душанбе ҷаласаи навбатии комиссияи байниҳукуматӣ баргузор гардид, ки дар рафти онҳо ҷонибҳо ба мувофиқа расиданд, ки коршиносон мавқеъҳо ва пешниҳодҳоро оиди ҳалли масъалаҳои делимитатсияи сарҳади давлатӣ таҳия намоянд. Вале беруншавии Ҷумҳурии Ўзбекистон аз низоми энергетикӣ дастаҷамъонаи Осиёи Марказӣ дар охири соли 2009 мушкилоти навбатиро барои Ҷумҳурии Тоҷикистон ба бор овард. Кишварамон бо тӯфайли сиёсати воқеъбинона ва дурандешонаи Сарвари мамлакат муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон дар муддати кӯтоҳ захираҳои заруриро дастрас намуда, ҳатти интиқоли барқи Ҷануб-Шимолро ба роҳ монд ва ҳамин тариқ, низоми ягонаи мустақили энергетикӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон ташкил карда шуд [101,14]. Мушкилиҳои энергетикӣ Тоҷикистону Ўзбекистон ҷиҳатҳои дигар низ дошт. Гап дар сари он аст, ки ҷониби Ўзбекистон кушиши истифода бурдани захираҳои энергетикӣ обии Тоҷикистонро қабул надошт. То ин дам ба ҷумҳурии мо муяссар гардида буд, ки ки танҳо ду лоиҳаи

неругоҳҳои барқи обии иқтидорашон миёнаро татбиқ намояд - сохтмони неругоҳҳои якум ва дуҷуми Сангтуда дар дарёи Вахш бо кумакҳои моддӣ ва техникии Россия ва Ирон. Ва ветои ҷумҳурии ҳамсоя пеши роҳи ин лоҳаҳоро гирифта натавониста буд. Ба илова президенти Ҷумҳурии Узбекистон И. Каримов қатъиян ба сохтмони НОБ –и Роғун зид мебаромад. Расман ҷониби Узбекистон изҳор медошт, ки сохтмони сарбанди 335 метрӣ дар минтақаи заминҷунбиҳои ғайриимкон аст. Ба андешаи баъзе сиёсатшиносон Ислам Каримов аз он хавф дошт, ки Тоҷикистон бо бастани қараёни оби дарёи Вахш фишанги неруманди фишоррасониро ба ҳамсоягони худ ба даст меорад.

Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон дар Форуми дуҷуми об барои кишварҳои минтақаи Осиё ва Уқёнуси Ором дар мавзӯи «Амнияти вобаста ба об ва таҳдидҳои офатҳои табиӣ марбут ба об», ки 19-уми майи соли 2013 дар Таиланд баргузор гардид, чунин таъкид карда буданд: «Сарватҳои ғании обӣ ва гидроэнергетикии Тоҷикистон, ки дар олам яке аз бузургтаринҳо ба шумор мераванд, дар ҳолати самаранок ба кор андохтанишон метавонанд, барои ҳамаи кишварҳои минтақа суди зиёди иҷтимоӣ ва иқтисодӣ оваранд. Потенсиали гидроэнергетикии мамлакати мо ба 527 миллиард квт/соат мерасад ва аз ин айни замон фақат 3-4 фоизаш истифода мешаваду халос» [172]. Намояндаи Ҷумҳурии Тоҷикистон Ҳомид Орифов изҳор дошта буд, ки Узбекистон барои истифодаи обанбори Туямуюн ва неругоҳи барқии обӣ бо мақсади обёрӣ ба ҷониби Туркманистон ҷуброни молӣ ба андозаи 14 миллион доллар медиҳад ва ин дар ҳолат, ки барои истифодаи обанбори Фарҳод маблағе ҳам ҷудо накардааст. Ў инчунин изҳор дошта буд, ки айнан ҳамин гуна мушкилот дар масъалаи обанбори Қайроққум вучуд дорад. Ба андешаи ӯ обанбори Қайроққум тақрибан 200 ҳазор гектари заминҳои Узбекистонро обёрӣ мекунад ва бо назардошти он ки ҳар гектари обёришуда 200-300 доллари амрикоӣ даромади соф медиҳад,

обанбори мазкур соле ба Узбекистон 40-60 миллион доллар фоида меорад [201].

Ҳамзамон, ҷониби Узбекистон Тоҷикистонро ба он гунаҳкор мекард, ки бо сохтмони сарбанди баландтарин тамоми обро таҳти назорати худ дароварданист. Ба андешаи муосирини вазири корҳои хориҷии Ҷумҳурии Тоҷикистон М. Собиров нигарониҳо оиди коҳиш ёфтани об ва мушкилоти ба он вобастаи заминҳои обёришаванда, ки баъди сохтмони неругоҳи Роғун ба миён меоянд, заминаи воқеӣ надоштанд ва дар заминаи надоштани иттилооти объективӣ ва бозғаймӣ оиди анҷом додани сохтмони неругоҳ ва дигар объектҳои энергетикӣ ҷумҳурий ба вучуд омада буданд [201].

Дар охири моҳи феввали соли 2013 вазири мелиоратсия ва захираҳои оби Ҷумҳурии Тоҷикистон Р. Бобокалонов изҳор дошта буд, ки Тоҷикистон ният дорад минбаъд ҳам сиёсати рушди мутаваззини ҳамкориҳои кишварҳои Осиёи Марказиро дар соҳаи захираҳои об пеш барад. Ба гуфтаи Р. Бобокалонов раванди пур кардани обанбори НБО – и Роғун тайи 14 сол ҷараён мегирад ва ин раванд ба таъмини кишварҳои минбаъда ба захираҳои об таъсири амалӣ расонда наметавонад [202].

Дар навбати худ, Узбекистон бар зидди сохтмони НБО-и Роғун дар Тоҷикистон баромад карда оиди зарурияти таҳти сарпарастии СММ пеш бурдани ташҳиси техникӣ лоиҳаи мазкур ибрози назар карда буд. Ба назари Тошканд, сохтмони неругоҳи иқтидораш 3600 МВт дар болооби дарёи Амударё ба ҳоҷагии қишлоқи Узбекистон, ки обро дар поёноби дарё мегирифт, таъсири манфӣ мерасонд.

Ҳамзамон, 13 апрели соли 2009 Вазорати корҳои хориҷии Ҷумҳурии Узбекистон изҳороти расмӣ оиди «мавқеи Ҷумҳурии Узбекистон дар масъалаи сохтмони иншоотҳои нави гидроэнергетикӣ дар болоби дарёҳои фаромарзии Осиёи Марказӣ» дарҷ кард. Дар он, аз ҷумла, гуфта мешуд, ки «ҳар гунап тасмимгириҳо бе ба назар гирифтани манфиатҳои ҳамсояҳо,

вазъиятро дар самти таъмини оби поёноби Амударё ва Сирдарё душвор гардонда шароити экологии алоқаманд ба хушк шудани баҳри Арал муташанниҷ мегардонад ва метавонад ба шароити зисти даҳҳо миллион шаҳрвандони Ўзбекистон, Қазоқистон ва Туркменистон таъсири манфӣ расонад.» Дар ин изҳорот ишора ба роҳбарияти Тоҷикистон ва Қирғизистон карда мешуд, ки «кӯшиш ба татбиқи бошитоби лоиҳаҳои миқёсан нави иншоотҳои гидроэнергетикӣ дар заминаи анъанаҳои замони шуравии зуроварӣ бар табиат намуда, манфиатҳои тиҷоратӣ доранд ва нираониҳои кишварҳои ҳамсояро комилан ба назар намегиранд» [146].

Мақомоти Тоҷикистон талош карданд, ки бо мақомоти Ўзбекистон дар масоили баҳсбарангези мустақим ва низоъбор ба ҳамдигарфаҳмӣ бирасанд. Аз ҷумла, барои аз байн бурдани нигарониҳо аз эҳтимоли истифодаи эҳтимолии нақши неругоҳи барқи обии Роғун ва дигар иншоотҳои барқии обӣ дар дарёҳои Тоҷикистон ба ҷониби Ўзбекистон пешниҳод шуда буд, ки дар татбиқи ин лоиҳаҳо ширкат варзида, дар ин замина ба идоракунии ҳолатҳои фавқулоддаи сохтмони онҳо ва ба истифода додани минбаъдаи онҳо мутаносибан ба ҳадафи иштироки худ ворид шавад. Аммо он вақт даъватҳо ба муколамаи созанда бо Ҷумҳурии Тоҷикистон бенатиҷа анҷом ёфта буданд.

Бахусус, роҳбарияти кишвари ҳамсоя бо иқдоми пешгирифтааш ба сардшавии муносибатҳо замина гузошт. Аз ҷумла, Ҷумҳурии Ўзбекистон дар рафтуомад речаи раводид ҷорӣ кард, алоқаи ҳавоиаширо бо Душанбе қатъ намуд, сарҳади миёни ду ҷумҳуриро, ки хеле тулонӣ буда, аксаран мушаххас нашуда буданд, минагузорӣ кард ва ниҳоят дар соли 2010 бо қатъ намудани содироти газу барқ ба Тоҷикистон аз низоми энергетикии Осиёи Марказӣ берун шуда, ба ҳаракати қатораҳо аз ҳудуди худ ба қисми ҷанубии Тоҷикистон - вилояти Хатлон хотима гузошт. Роҳи оҳани Амузанг, ки барои ба вилояти Хатлон кашондани маҳсулоту бор роҳи асосӣ буд, аз амалиёт бозмонд.

Бо мақсади таҳкими марзҳои худ Ҷумҳурии Узбекистон якҷониба режими равобитро қорӣ карда, сарҳадро баст ва баъзе қитъаҳои сарҳадиро минагузорӣ кард. Дар ин ҳол роҳбарияти Тошканд аз таъмини ҳамсоягонаш ба нақшаҳои мазрааҳои минагузорӣ кардашуда ҳудудорӣ кард. Ин иқдом боиси афзудани теъдоди муноқишаҳои сарҳадӣ ва ташдиди робитаҳои ду кишвари ҳамҷавор гардид. Дар маҷмӯъ байни Тоҷикистону Узбекистон 54 қитъа минагузорӣ карда шуда бо сабаби аломатгузорӣ нашудан боиси марги аҳолии маҳаллӣ гашта буданд. Аз ҷумла аз соли 1991 то соли 2013 тақрибан 100 нафар ба минаҳо бархурда кушта ва 150 нафари дигар (ғолибан кудакон) ярадор гашта буданд. Ин ҳолатҳо ҳилофи Эълумияи байналхалқии Оттава аз 18 сентябри соли 1997 буд, ки корбурд, ҷамъоварии захираҳо, истеҳсол ва интиқоди минаҳои зидди пӣдагардонро манъ мекард. Дар соли 2009 ҷониби Узбекистон барҳилофи Созишномаи байниҳукуматӣ дар бораи нуктаҳои гузаргоҳии сарҳади давлатӣ аз 12 феввали 2008 борҳо гузаштани шаҳрвандон, воситаҳои нақлиёт, борҳо ва моликияти дигарро аз Тоҷикистон манъ карда буд. Тайи солҳои 2008 – 2009 Узбекистон чандин бор транзити энергияи барқи туркманро бо баҳонаи аз кор баромадани зеристгоҳи «Қароқул» қатъ карда буд [183].

Тавре дар боло ишора рафт, аз рузҳои аввали дарёфти истиқлолият Ҷумҳурии Узбекистон муддаии пешвой дар минтақа буда, ба он ишора мекард, ки бо ҳамаи кишварҳои минтақа ҳамсоягӣ дорад. Узбекистон соҳиби захираҳои бузурги табиӣ, артиши қудратманд ва неруи назарраси саноатӣ мебошад. Мардуми тоҷику узбекро бо ҳам алоқаҳои рушдёфтаи фарҳангӣ ва ҳамзамон муносибатҳои байниҳамдигарии мураккаб ва ноҳамвор пайвастааст. Омили охиринро он чиз равшан мегардонад, ки дар ҳудуди Узбекистон наздики 6 миллион тоҷик ва дар ҳудуди Тоҷикистон тақрибан то 1,5 миллион узбекҳо истиқомат доранд [180].

Моҳи декабри соли 2001 сарварони ҳар ду мамлакат бо ҳамдигар дар масъалаи эҳёи фаъолияти комиссияи байниҳукуматӣ доир ба ҳамкориҳои тиҷоративу иқтисодӣ тааххуд карда буданд ва ҷаласаи нахустини комиссия моҳи августи соли 2002-юм дар Душанбе баргузор гардида буд. Бо вучуди ин дар робитаи байниҳамдигарии Тоҷикистон ва Узбекистон майли пешбурди муколамаи нобаробар аз ҷониби кишвари ҳамсоя ба назар мерасид. Речаи сарҳадии устуворнамудаи Узбекистон муҳосираи нақлиёти Тоҷикистонро тақвият меод. Тезутунд шудани робитаҳои дуҷониба дар охири соли 2000 ба назар расид, ки Узбекистон амалан нархи гази ба Тоҷикистон воридшавандаро (89% - воридоти газ ба Тоҷикистон аз Узбекистон буд) ду баробар қимат карда буд. [181]

Моҳи декабри соли 2009 Тошканд алайҳи Тоҷикистон бо ном «ҷанги рӯи релсҳо» - ро роҳандозӣ намуда, ҳаракати қаторҳоро аз вилояти Суғди Ҷумҳурии Тоҷикистон тавассути хатсайри «Тошканд - Андиҷон» ва «Бухоро - Андиҷон» қатъ кард.

Ҷумҳурии Узбекистон ҳамзамон ба мушкилоти обии минтақа, аз ҷумла кушиши Тоҷикистон ҷиҳати рушди гидроэнергетика (бо шумули ба охир расондани сохтмони Неругоҳи барқи обии Роғун) вокуниш нишон меод. Мавқеи пешгирифтаи худро ҷиҳати сохтмони Неругоҳи барқи обии Роғун ҷониби Узбекистон бо он асоснок мекард, ки сохтмони неругоҳ ба камшавии об дар Амударё оварда мерасонад ва гузашта аз он дар сурати канда шудани обанбор ҳудуд ва киштзорҳои кишвари ҳамсоя тайи об хоҳанд монд.

Тавре маълум аст, дар соли 1998 кишварҳои Осиёи Марказӣ тавофуқномаи алоҳида ба имзо расонда буданд, ки тибқи он кишварҳои поёноби Амударё ва Сирдарё – Узбекистон ва Қазоқистон – мебоист барои обҷорӣ ва электроэнергетика маблағи алоҳида месупориданд ва Тоҷикистон ва Қирғизистон ин маблағҳоро барои хароҷоти

электроэнергетика дар мавсими зимистон сарф мекарданд. Вале ин тавафуқ аз ҷониби кишварҳо риоя намешуд.

Ҷумҳурии Тоҷикистон ба хотири афзоиши зарфияти энергетикӣ худ сохтмони якчанд неругоҳҳои барқиву обиро оғоз кард. Аз ҷумла, соли 2004 Душанбе аз нияти эҳёи корҳои ҷиҳати бунёди неругоҳи барқиву обӣ дар дарёи Вахш эълон кард. Ин қарор боиси нигаронии ҳукумати Узбекистон гардид.

Тирамоҳи соли 2009 Ҷумҳурии Узбекистон эълон кард, ки аз Низоми ягонаи энергетикӣ Осиёи Марказӣ берун мешавад ва бо ин амал имконияти Тоҷикистонро аз гирифтани барқи Туркменистон маҳдуд кард.

Ҳамин тавр, Ҷумҳурии Узбекистон давоми солҳои 2001 ва 2013 рӯзи раводириро дар сарҳад бо Тоҷикистон қорӣ карда кишвари ҳамсояро ҳам ба чунин амал водор карда буд. Роҳбарияти Тоҷикистон пайваста барои коҳиши ташдид дар робита бо Узбекистон кушиш намуда, талош дошт то барои инкишофи робитаҳои баробархуқуқ шароит фароҳам орад. Вале кушишу талошҳои роҳбарияти кишвари мо аксаран бечавоб мемонданд, ки ба поён фаромадани сатҳи робитаҳои сабабгор шуда буд. Аз ҷумла, аз соли 2013 то соли 2015 ҳаҷми гардиши мол миёни Тоҷикистону Узбекистон ниҳоят кам шуд, ки он маънои амалан ба ҳеҷ расидани тиҷорати дучонибаро ифода мекард. Зимнан, президентҳои ҳар ду кишвар Эмомалӣ Раҳмон ва Ислам Каримов ҳангоми нишастҳои сарони давлатҳои узви Созмони ҳамкории Шанхай дар шаҳри Душанбе моҳи сентябри соли 2014 ба он ишора карданд, ки ҳаҷми умумии гардиши мол байни Тоҷикистон ва Узбекистон аз 300 миллион доллари соли 2007-ум ба 2,1 миллион доллари соли 2014 поён фаромадааст. Роҳбарони ҳар ду давлат Эмомалӣ Раҳмон ва Ислам Каримов изҳори боварӣ карда буданд, ки душвориҳо ва монеаҳо дар роҳи инкишофи робитаҳои байниҳамдигарии ду давлати ҳамсоя бартараф карда хоҳанд шуд [180].

Мутаассифона, бо сабабҳо ва омилҳои гуногуни объективӣ ва субъективӣ ин робита ва ҳамкориҳо дар тури чанд сол ба таври бояду шояд ривож наёфтанд. Инро аз коста гаштани гардиши мол дар тижорати берунаи байни ду давлат мушоҳида намудан мумкин аст. Масалан, соли 1999-ум ҳаҷми савдо байни ду давлат 445,4 млн. долларро ташкил медод. Аммо аз маълумоти омории солҳои минбаъда дар ҳаҷми савдо, масалан, соли 2000-ум – 283,4 млн. дол., соли 2001-ум – 237,9 млн. дол., соли 2002-юм – 205,3 млн. долл., соли 2003-юм – 199,8 млн. долларро мушоҳида кардан мумкин аст, ки воқеан тамоили пастравӣ дар ин самт ба назар мерасад. То солҳои наздик байни Тоҷикистону Ўзбекистон муаммоҳои ҳалнашуда вуҷуд доштанд. Тарафҳо дар масъалаи демаркатсия ва делимитатсияи сарҳадҳои давлатӣ, истифодаи оби дарёҳои аз байни давлатҳо ҷоришаванда, сохтмони неругоҳҳои барқии обии калон ихтилофи назар доштанд. Бо баъзе аз сабабҳои объективӣ ва субъективӣ ҳалли ин қабил масъалаҳо кашол меёфтанд.

Зимнан, бояд гуфт, ки аз як ҷониб, монеаҳои эҷодкардаи Ўзбекистон Тоҷикистонро водор кард, ки ба рушди зерсохтори дохилии худ машғул шавад. Аз ҷумла, дар шароити инҳисор хатти баландшиддати «Ҷануб-Шимол» сохта шуда, низоми энергетикӣ марказро бо вилояти Суғд пайваст кард. Роҳи оҳани нав сохта шуда, марказро бо роҳҳои ҷанубии мамлакат пайваст кард. Бештар аз 200 корхона аз газӣ табиӣ ба сузишвории алтернативӣ гузаронда шуда, Маркази барқиву гармидиҳии «Душанбе-2» ба кор андохта шуда баробар бо таъминоти гармӣ норасоии барқро дар зимистон коҳиш дод.

Новобаста ба ин мушкилоти сунъие, ки роҳбарияти онвақтаи кишвари ҳамсоя нисбати кишвари дусту ҳамсояи худ раво дид, ҷониби Ҷумҳурии Тоҷикистон бо сиёсати ояндабинонаву инсондустонаи Асосгузори сулҳу ваҳдати миллӣ, Пешвои миллат, Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон, муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон ҳусни ҳамҷаворӣ ва оини дустиро идома дода, дар заминаи дастгирии мардуми Тоҷикистон, маблағгузориҳои шарикони рушд ва

имкониятҳои моддиву молиявии кишвар ба муваффақиятҳо ноил гардид. Шохроҳову нақбҳо, пулҳо, роҳҳои иловагии оҳан, минтақаҳои озоди иқтисодӣ ва дигар инфрасохтори ҳаётан муҳим бунёд гардиданд. Бо талошҳои пайвастаи Роҳбарияти олии мамлакат Тоҷикистони соҳибихтиёр, демократӣ, дунявӣ ва ҳуқуқбунёд ба кишвари воҳид табдил ёфт. Ҷумҳурии Тоҷикистон узви бузургтарину бонуфузтарин созмонҳои байналмилалӣ ва минтақавӣ гардида, ташаббусҳои Пешвои миллати тоҷикон дар сатҳи умумиҷаҳонӣ истиқболи гарм ёфта, пойтахти мамлакат – шаҳри Душанбе борҳо мизбони чорабиниҳои байналмилалӣ ва минтақавӣ шуд. Сиёсати “дарҳои боз”, таъсиси ҷомеаи шаҳрвандӣ ва талқини ғояҳои демократӣ боис шуд, ки Ҷумҳурии Тоҷикистонро тамоми кишварҳои олам эътироф намуда, муҳимтарин лоиҳаҳои иҷтимоӣ, иқтисодӣ, сиёсӣ ва фарҳангии онро дастгирӣ намоянд.

Мавриди зикр аст, ки Ҷумҳурии Тоҷикистон ҳамчун кишвари манфиатдор барои баромадан аз муқовимати сиёсӣ дар масоили энергетикӣ, нақлиётӣ – коммуникатсионӣ ва дигар мушкилоти иқтисодиву гуманитарӣ талош мекард. Таҷрибаи ба даст овардаи Ҷумҳурии Тоҷикистон, ки аз ҳолати ҷанги шаҳрвандӣ берун шуда сулҳу суботро устувор кард ва мамлакатро аз вартаи нобсудӣ раҳо кард, нишон меод, ки ҳама гуна мушкилотро бо роҳи гуфтушунид ҳал кардан мумкин аст. Ва ин амр дар масъалаи робитаҳои Тоҷикистону Узбекистон ҳам сидқ мекард. Дар ин робитаҳо мушкилоти энергетикӣ мақоми хос пайдо карда, то андозае рамзи шароити бунбасти гардида буд, ки робитаҳои ду давлати ҳамсоя ба он афтода буданд. Ҷониби Тоҷикистон, ки ба татбиқи лоиҳаҳои хеш манфиатдор буд, борҳо пешниҳод карда буд, ки тавассути муколама роҳи мақбули ҳалли мушкилотро ҷустуҷу намоянд. Аз ҷумла, ба хотири бартараф кардани нигарониҳо ҷиҳати истифодаи НОБ-и Роғун ва дигар объектҳои гидроэнергетикӣ дар рудҳои Тоҷикистон бо мақсадҳои сирф сиёсӣ ҳукумати кишвар аз ҷониби Узбекистон даъват карда буд, ки дар татбиқи ин лоиҳаҳо иштирок карда ба раванди идораи сохтмон ва истифодаи минбаъдаи он ҳиссагузор бошад. Аммо ҳама

гуна даъватҳо ба муколамаи конструктивӣ он вақт ба эътибор гирифта намешуд. Ва ин бесабаб набуд. Муколамаи конструктивӣ он вақт барор мекард, ки ҳар ду ҷониб воқеан хоҳиши истифодаи ин василоҳо барои ҳалли мушкилот медоштанд. Ин хоҳиш ҳамон вақт пайдо мешавад, ки агар равшан аст, ки идомаи минбаъдаи шароити низоъбор маъно надорад ва ба ҳадаф намебарад, ё имкониятҳои ҷонибҳо ба ҳамдигар баробар мешаванд, ё шароити дохилӣ ё берунӣ тағйир мекунад, ки боиси ташаннуҷ мегардад. Дар ин робита агар Тоҷикистон воқеан ҳам хоҳишманди муколамаи конструктивӣ бо Узбекистон дар масоили сарнавиштсоз медошт, ҷониби Узбекистон дар шароити дигар қарор дошт. Узбекистон метавон гуфт, як қатор афзалиятҳо дошт, ки ба он таваҷҷуҳи нерӯҳои берунии манфиатдор дар минтақа ҳам дахл мекард. Ва ин ҳолат тақрибан то миёнаҳои соли 2014 давом кард. То ин вақт аллакай намоён буд, ки Тоҷикистон на танҳо аз нақшаи татбиқи лоиҳаҳои гидроэнергетикӣ худ даст намекашад, балки баъди анҷоми бобарори ду нерӯгоҳҳои барқӣ обии Сангтуда тамоми нерӯу таваҷҷуҳи худро ба сохтмони НОБ – и Роғун равона кард. Ба ибораи дигар, мавқеи қотёнаи Узбекистон дар мавриди сохтмони объектҳои гидроэнергетикӣ паёмадҳои ҷашмингизор наоварда, аслан маънии худро гум карда буданд.

Муҳосираи иқтисодии соли 2010 ба он оварда расонд, ки Тоҷикистон ба дастёбӣ ба имконоти алтернативӣ мутаваҷҷеҳ шуда, вобастагии нақлиётӣ коммуникатсионӣ худро коҳиш дода буд. Аз ҷумла, роҳи автомобилгард ба Чин ва тавассути роҳи Қароқурум ба Покистон ва бандарҳои ин кишвар роҳи муҳимми баромад ба ҷаҳони беруна гардид. Сохтмони пулҳои иртиботӣ дар дарёи Панҷ имкониятҳои нақлиётӣ ба самти ҷануб васеъ карданд. Дар самти шимол бошад роҳрави нақлиётӣ тавассути Қирғизистон ба Қазоқистон ва Россия роҳи асосӣ мегардид. Татбиқи лоиҳаҳои роҳҳои оҳан дар сурати анҷоми бомуваффақият метавонистанд ба Тоҷикистон имкони баромад ба Туркменистон ва Иронро диҳанд.

Ҳамин тавр, алтернативаи роҳи оҳани Узбекистон барои баромадан ба ҷаҳони беруна аллакай воқеӣ мегардид. Тағйиротҳои зикршуда вобастагии энергетикӣ ва нақлиётӣ коммуникатсионии Тоҷикистонро нисбатан коҳиш дода, имкониятҳои ҷонибҳоро тақрибан баробар мекарданд ва шароитро барои муколамаи конструктивӣ фароҳам месохтанд. Бо назардошти омилҳои зикршуда метавон чунин натиҷагирӣ кард:

1. Устувор шудани сулҳу субот ва ризоияти миллий дар қаламрави мамлакат ва гузаштан ба марҳилаи сохтмони баъдинизоъ, ки дар ибтидои солҳои 2000 сурат гирифт, ба роҳбарияти давлат ва ҳукумати Тоҷикистон шароит фароҳам овард, ки ба сиёсати ғайилонаи хориҷӣ бо назардошти таҳсил ва ҳимояи манфиатҳои миллии ҳеш даст занад. Дар ин робита дар низоми афзалиятҳои сиёсати хориҷии Ҷумҳурии Тоҷикистон пеш аз ҳама мушаххас ва амиқ намудани самтҳо ва меҳназмҳои пешбурди муносибатҳо ва ҳамкории бо кишварҳои Осиёи Марказӣ меистоданд.

2. Барои Ҷумҳурии Тоҷикистон ба роҳ мондани муносибатҳои муътадили дӯстона ва ҳамҷаворӣ бо Ҷумҳурии Узбекистон, ки аз ҳама марзи тулонӣ дошт, аҳамияти хос пайдо карда буд. Аз ин лиҳоз роҳбарияти Ҷумҳурии Тоҷикистон як силсила иқдомотеро ба кор гирифт, ки ҳадафҳои он фароҳам овардани шароит барои бартараф кардани монеаҳо ва мушкилот дар робита бо кишвари ҳамсоя буданд.

3. Монеаҳо ва душвориҳои ба миён омада бештар аз мавқеи яктарафаи роҳбарияти онвақтаи Ҷумҳурии Узбекистон дар масъалаҳои иқтисодӣ то ба амниятӣ бармеомаданд. Ин самтҳо пеш аз ҳама ба мушкилоти марзӣ, мушкилот дар самти нақлиёт, тиҷорат, энергетика ва сармоягузорӣ мансуб мешуданд.

Ҳамаи ин омилҳо, метавон гуфт, боиси сардшавии муваққатии робитаҳои дар байни ду кишвари ҳамсоя дар даҳсолаҳои аввали асри ҳозир гардиданд. Ҳамзамон бояд таъкид кард, ки ин омилҳо ба маҷрои

умумии робитаҳои дучониба ва бисёрҷонибаи ду кишвар дар минтақа ва дар сатҳи глобалӣ таъсири усулӣ ва стратегӣ расонда натавонистанд.

Асосгузори сулҳу ваҳдати миллӣ - Пешвои миллат, Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон, муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон ҳамчун сиёсатмадори сатҳи ҷаҳонӣ мавқеи кишвари моро дар минтақа ва тамоми олам ба хубӣ дарк карда, ҳамеша мекушанд, ки мақому манзалати давлати ҷавони тоҷикон беш аз пеш баландтар гардад.

Роҳбари давлати мо ҳамкориҳои густурдаи минтақавиро воситаи муҳимтарини ҳалли масъалаҳои иқтисодиву тиҷоратӣ, иҷтимоӣ, экологӣ ва таъмини амниятӣ субот дар Осиёи Марказӣ доништа, ҷонибдори таҳкими муносибатҳои байниҳамдигарии мардумони минтақа бар пояи дустӣ ва ҳусни эътиҳод мебошанд. Аз ин ҷост, ки дар воҳурии машваратии сарони давлатҳои Осиёи Марказӣ (шаҳри Ашхобод, 5-уми августи соли 2021) бо қарори муштаракӣ сарони давлатҳои Осиёи Марказӣ барои хизматҳои шоиста дар рушди муносибатҳои дустӣ, ҳамсоягии нек, ҳамдигарфаҳмӣ ва ҳамкориҳои давлатҳои Осиёи Марказӣ таҳкими сулҳу амният дар минтақа, пешбурди манфиатҳо ва ташаббусҳои муштаракӣ кишварҳои минтақа дар арсаи байналмилалӣ Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон, муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон бо нахустин мукофоти оӣ – «Нишони фаҳрии сарони давлатҳои Осиёи Марказӣ» сарфароз гардиданд.

Ҳамкориҳои Тоҷикистон ва Узбекистонро дар аввали асри XXI дар асоси сарчашмаҳои таърихӣ, маводи бойгониву давлатӣ ва идоравӣ, гузоришу натиҷаҳои конференсияу семинарҳо ва ҷамоишҳои байнидавлатию соҳавӣ, рисолаҳои олимону муҳаққиқон, воситаҳои ахбори омма, шабакаҳои иҷтимоии интернетӣ ва дигар сарчашмаҳо омукта, таҳлилу баррасӣ намуда, оид ба шароитҳо ва хусусиятҳои равобити ду кишвари ба ҳам дуст ва ҳамҷавор ба чунин андешаи амиқ омадем, ки таърих ва фарҳанги муштарак, арзишҳои маънавӣ, анъанаҳои

бисёрасра ҳамеша барои густариши ҳамкорӣ ва рушду нумуи давлатҳои хидмат кардаанд. Аз ин лиҳоз, дӯстӣ ва ризоияти ҳамдигарӣ барои рушди ҳамкориҳои мутақобилан судманд ҳамчун заминаи боэътимод хидмат кардаанд ва хоҳанд кард.

Масъалаи омӯзиш ва таҳқиқи ҳамкориҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон ва Ҷумҳурии Узбекистон умуман аз масоили басо мароқангез ва дар як вақт мушкили илми таърих ва сиёсатшиносӣ маҳсуб шуда, решаҳои ин ҳамкориҳо ба номи ду халқи ҳамсоя ва ҳамқисмат алоқаи зич дошта, аз замони дури таърихӣ сарчашма мегиранд. Баъди баррасии мавзӯ ба чунин хулоса расидан мумкин аст, ки тоҷикон ва узбекҳо аз қадим дар як ҳавзаи сиёсӣ фарҳангӣ – Осиёи Миёна зиндагӣ карда, ҳамкориҳои онҳо аслан бо номи ду халқ саҳт тавҷам буда, тақдири халқҳои тоҷику узбек ва ҳамзистии мардуми аз ҷиҳати зисту рузгор, таомули аҷдодӣ ба якдигар монанд аз қари асрҳо то ба замони мо идома ёфтааст. Далели наздикии этникии халқҳои тоҷику узбек ва омӯзиши он ҳангоми баррасии масъала тақозо мекунад, ки ба таърих ва солномаи ташаккули инкишофи ҳамкориҳои мардумони ҳамдигар ҳаммазҳаб, ҳамоину ҳамрузгор тавҷҷуҳ дошта бошем. Инро ба арзишҳои умумии инсонӣ таҷя намудани ҳукуматиҳои кунунии давлатҳо барои барпо намудани робитаи қавӣ ва судманд, тавсеа ёфтани ҳамкориҳои истифода бурдаанду мебаранд.

Омӯзишу таҳқиқи мавзӯи мазкур барои иддаи калони мутахассисон барои баррасӣ, тадқиқ ва хулосаҳои илмӣ оид ба ҳамкориҳои сиёсии Ҷумҳурии Тоҷикистон ва Ҷумҳурии Узбекистон дар замони шуравӣ, баҳусус дар даврони Истиқлоли давлатии ҷумҳуриҳо манфиати калондоранд, зеро дар ду давраи инкишофи давлатӣ ва ҷамъиятӣ асосҳо, пояҳо ва армону ғояҳои миллию иҷтимоии ин давлатҳо хеле ба тағйирот дучор гардиданд. Тавре ки бармеояд, равобити дӯстӣ, бародарӣ, ҳамкорӣ ва алоқаҳои таърихӣ фарҳангии халқҳои тоҷику узбек решаҳои хеле қадима дошта, дар тули ҳазорсолаҳо ташаккул ёфта ва аз имтиҳони

таърих гузаштааст. Муносибатҳои хеле наздики иҷтимоиву иқтисодӣ, тиҷоратӣ ва қаробату пайвандҳои адабӣ, илмӣ ва фарҳангии ин ду халқ хусусияти барҷаста ва хоси ин робитаҳо буда, собит менамоянд, ки минбаъд бештар равнақу ривож ёфтаанд. Ба истиқлолияти давлатӣ соҳибгаштани Ҷумҳурии Тоҷикистон ва Ҷумҳурии Узбекистон марҳалаи сифатан нав дар равобити ҳамдигарии ин ду кишвар гардида, ҳар ду давлат соҳибхитиёрии якдигарро аз оғози ин тағйирот ва таҳаввулоти бузурги сиёсӣ эътироф намуданд. Санадҳои асосие, ки самтҳои асосии муносибатҳои Тоҷикистон ва Узбекистонро муайян мекунанд ва дар сатҳи роҳбарони ду кишвар ба имзо расидаанд, Аҳднома дар бораи дӯстӣ, ҳусни ҳамҷаворӣ ва ҳамкорӣ миёни Ҷумҳурии Тоҷикистон ва Ҷумҳурии Узбекистон аз 4-уми январи соли 1993-юм ва Аҳднома дар бораи дӯстии абадӣ миёни Ҷумҳурии Тоҷикистон ва Ҷумҳурии Узбекистон аз 15-уми июни соли 2000-ум, Аҳднома дар бораи шарикии стратегӣ байни Ҷумҳурии Тоҷикистон ва Ҷумҳурии Узбекистон аз 17 августи соли 2018 Аҳднома дар бораи робитаҳои иттифоқӣ байни Ҷумҳурии Тоҷикистон ва Ҷумҳурии Узбекистон аз 17 апрели соли 2024 ба ҳисоб мераванд, ки ҳар кадоме инъикосгари марҳилаи хос дар ташаккул ва таҳаввули робитаҳои дӯстона, шарикӣ ва ҳампаймонии ду давлати ҳамсоя ва дӯст мебошанд. Дар ҳуҷҷати якум принципҳои асосии муносибатҳои дӯстона, аз ҷумла, эътироми мутақобилаи соҳибхитиёри ва истиқлоли давлатӣ, баробарҳуқуқӣ, даҳолат накардан ба қорҳои дохилии якдигар, кушишҳои мутақобила ҷиҳати барқарор кардани робитаҳои шарикии иқтисодии барои ҳар ду ҷониб судманд ҳам дар сатҳи байнидавлатӣ ва ҳам дар сатҳи субъектҳои хоҷагидорӣ ду кишвар дарҷ шудаанд. Дар ҳуҷҷати дуюм ҷонибҳо, бо назардошти дурнамои барқарор кардани шакли нави муносибатҳо миёни кишварҳои минтақа, уфуқҳои ҷадиди ҳамкорӣ ду давлатро муайян намуданд ва усулҳои асосии муносибатҳои дӯстонаи Тоҷикистон ва Узбекистонро моҳиятан васеъ карданд. Аҳдномаҳои

саввум ва чаҳорум ба мазмуну мундариҷаи робитаҳои дучонибаи Тоҷикистону Узбекистон моҳияту сифат ва мантиқи нав ворид карда онҳоро ба сатҳи олий – шарика ҳампаймонӣ баровардаанд.

Ҷумҳурии Тоҷикистон бо назардошти дурнамои рушди иқтисодӣ, мавқеи ҷуғрофӣ ва геополитикӣ, инчунин умумиятҳо ва муносибатҳои таърихан ташаккулёфтаи халқҳои ду кишвар, ба рушду таҳкими минбаъдаи ҳамкориҳои мутақобилан судманд бо Ҷумҳурии Узбекистон таваҷҷуҳи доимӣ зоҳир мекунад. Бояд таъakkур дод, ки мавод ва таҳқиқу ҳулосаҳои зарурии дар ин кор мураттаб шуда ҳамчунин ба соҳаҳои муҳимми хоҷагии халқи ду давлат дахл дошта, барои тамоми самтҳои инкишоф аҳамияти калонро молик мебошанд. Дар рисола, санадҳо, мисолҳо ва амалу фаъолияти корхонаву муассисаҳо, ташкилоту созмонҳо ва умуман хоҷагии халқи ҷумҳуриҳо ҳаддалимкон фаро гирифта шудаанд. Дар замони Истиқлолият арзишҳои сиёсӣ миллии халқҳои ҳамсоя, ҳарчанд аз бисёр ҷиҳат монанданд, аммо масъалаҳо ва муаммоҳои дар назди ҷамъияти ин сарзаминҳо истода аз ҳам тафовут доранд. Масъалаи «даври сукут»-и муносибатҳои сиёсӣ, ҳамкориҳои иқтисодӣ иҷтимоӣ ва фарҳангӣ дар фаслҳои алоҳидаи рисола баррасӣ гардида, омилҳои асосии зуҳури он маънидод гардид.

Муҳимтар аз ҳама, марҳилаи рушди ҳамкориҳои судманди дучонибаи давлатҳои дусту бародар дар таҳқиқот бисёр муфассалу доманадор, бо овардани далелу санадҳо, инчунин бо таҳлили моҳияти онҳо оварда шудааст. Натиҷаи таъсири судманди амалии ин гуна ҳуҷҷатҳо мебошад, ки ба тадқиқи пешрафти кулли соҳаҳои муҳимми хоҷагии халқи ду давлат, бахусус, илму маориф, фарҳангу ҳунар, иқтисодиёту саноат таваҷҷуҳи махсус дода шуд.

Дар заминаи санадҳо, мисолҳо ва иқтибосҳо фаъолияти корхонаву муассисаҳо, ташкилоту созмонҳо ва, умуман, хоҷагии халқи ҷумҳуриҳо

фаро гирифта шуда, роҳҳои дар оянда бештару беҳтар равнақу ривож додани ҳамкориҳо рунамо гардиданд.

Ҳамкориҳои ояндадори Ҷумҳурии Тоҷикистон ва Ҷумҳурии Узбекистон дар соҳаи энергетика ва роҳу коммуникатсия барои пешрафти тамоми минтақаи Осиёи Марказӣ таъсири бузург расонда, аҳамият дорад, ки дар фаслҳои рисола мавриди омӯзиш қарор гирифтанд. Мусаллам аст, ки Ҳукумати Ҷумҳурии Узбекистон алҳол барои ҳамкориҳои мутақобилан судманд бо Ҷумҳурии Тоҷикистон дар масъалаи истифодаи самараноки захираҳои об ва энергетикӣ манфиатдор аст ва аз тамоми имкониятҳо истифода мебарад, то ки дар оянда додугирифти барқ дар тамоми фаслҳои сол барои ҳар ду кишвар судманд бошанд.

Масъалаи дигаре, ки барои миллати ҳамсоя хеле муҳим аст, аз нав эҳё намудани ҳамкорӣ дар соҳаи сайёҳӣ ва куҳнавардӣ мебошад. Маълум аст, ки солҳои охир дар бунёди зерсохтори и соҳаи сайёҳии ду давлати ҳамсоя пешрафти назаррас баръало дида мешавад. Дар баробари маҷмааҳои зиёди сайёҳӣ дар шаҳрҳои марказии ду давлат меҳмонхонаҳои замонавӣ, минтақаҳои махсуси сайёҳӣ, кемпингҳо, маҷмааи лижаронӣ, барномаҳои зиёди сайёҳӣ (шиқори сайд, хатҳои куҳнавардӣ, шиносӣ бо осори қадима, зиёрати ҷойҳои муқаддас) барномарезӣ гардиданд, ки онҳо дар якҷоягӣ ба рушди ин соҳа мусоидат менамоянд. Умед аст, ки бо ба имзо расидани Созишнома миёни Кумитаи рушди сайёҳии Ҷумҳурии Тоҷикистон ва Кумитаи давлатии Ҷумҳурии Узбекистон оид ба рушди сайёҳӣ ин соҳа бо назардошти наздикии ин ду миллат, пайвастагии ҳешу таборӣ ва аз миён бардоштани маҳдудиятҳои равобидӣ ва туризми дохилии ду давлат ба авҷи камол мерасад.

Татбиқи дурнамои самтҳои мазкур имрӯз дар сатҳи олии ду давлат ҳал намудани масъалаҳои молиявиро тақозо дорад. Қобили зикр аст, ки солҳои охир системаи амалкунандаи асбори хориҷии давлатҳои абарқудрат бо назардошти дар сиёсати ҷаҳонӣ истифода шуданашон

мавқеи худро аз даст дода истодаанд. Солҳои охир бисёр давлатҳо дар муомилоти дӯҷонибаи худ, ҳисоббаробаркуниро бо асъори миллии худ анҷом дода истодаанд [135].

Дар ин замина ҳалли масъалаи бунёди бонки муштаракӣ ҳисоббарорӣ яке аз масоили муҳим маҳсуб мешавад.

Шоистаи таъкид аст, ки муносибатҳои дӯстона байни роҳбарияти сиёсии давлатҳо ва миёни халқҳо дар чанд соли охир бо эътимоду боварии абадӣ табдил ёфт. Бе гуфтугу зикр метавон кард, ки ба шарофати муносибатҳои хуби рафӣқона ва бародаронаи роҳбарони давлатҳо ҳамкориҳо низ авҷи тоза гирифтанд ва чунин ҳулоса метавон баровард, ки ба инкишофи бемайлоии ривҷи ҳамкориҳо, пеш аз ҳама, назар, муносибат, аҳамият ва ғамхорӣ роҳбарони сатҳи олии ҳар ду кишвар зарур мебошад. Дар замони мо аҳамияти афкори мардум, баҳусус ҷомеаи шаҳрвандии ду кишвар оид ба ҳамкориҳо ва муносибатҳои байнидавлатӣ муҳим мебошад. Чунонки собит мешавад, дар шабакаҳои иҷтимоӣ ва сомонаҳои интернетӣ маълумоту гузоришҳо, санадҳои маводҳои омӯзишӣ ва ҳуҷҷатҳои расмӣ мақолаҳои таҳлилӣ хеле зиёд ба назар мерасанд ва сарчашмаи басо арзишманд маҳсуб меёбанд. Ин имкон фароҳам меоварад, ки ҳар чи бештар сокинони ду ҷумҳурӣ барои таҳкими равобити тарафайн фаро гирифта шаванд. Дар замони ҷаҳонишавӣ ва талоши абарқудратон дар аҳди муосир соҳаи фарҳанг қисми таркибии ташаккули фазои умумии гуманитарӣ мебошад. Баргузориҳои чорабиниҳои фарҳангӣ ва ҳамкориҳои адабӣ ҳунарии байни Тоҷикистону Узбекистон дар айни замон ва минбаъд яке аз заминаҳои асосии таҳким ва ривҷи муносибатҳои ҳамҷониба хоҳад гашт. Зеро падидаи беназири ҳаёти фарҳангии давлатҳои аъзои Иттиҳоди Давлатҳои Мустақил, баҳусус Тоҷикистону Узбекистон баргузориҳои Даҳаҳо ва Ҳафтаҳои адабиёт ва санъати халқҳои ҳамсоя маҳсуб мешаванд. Ин маъмултарин ҳамкорӣ аст ва барои мардуми кишварҳо маъқултарину дилпазиртарин низ мебошад.

Ҳамин гуна падидаҳои ҳамкориҳои илмию тадқиқотӣ, такмили соҳаҳои маориф ва мактабҳои олии касбӣ низ дар байни сохторҳои Тоҷикистону Узбекистон муҳокима ва баррасӣ шуда, натиҷаҳои дилхоҳ ба бор меоваранд. Дар ҳамкориҳо ва таҳкими муносибатҳо аз ҳама муҳим боз он аст, ки ҳуҷҷатҳои расмӣ, санадҳои меъёриву ҳуқуқии муайянкунандаи сиёсати хориҷии ҳукуматҳои мамлакатҳо, созишномаҳои байнидавлатӣ, маҷмуи аҳдномаҳо, эълонияҳои сарони давлатҳо ва асноди дигари ба давлатҳои ҳамҷавор вобаста ҳамеша бо раъйи сарони давлатҳо амалӣ карда мешаванд. Аз чунин муҳокимаҳо ва хулосабарориҳо ба чунин натиҷа расидан мумкин аст, ки навгониҳои илмии рисола ба омӯзиши амиқ, таҳлил ва таҳқиқи ҳаматарафа, тавсифи объективии шароитҳо ва имкониятҳои амалии ҳамкориҳои давлатҳои ҳамҷавор асос ёфта, аз бахшҳои сиёсат, иқтисодӣ, иҷтимоӣ, илмию маърифатӣ, фарҳангӣ, адабӣ, энергетикӣ, меллиоратсия ва обёрӣ, кишоварзӣ, нақлиёт ва коммуникатсия, сайёҳӣ ва туризм иборат мебошанд. Навовариҳо дар таҳлилу таҳқиқ дар он зоҳир мегарданд, ки замони омӯзиш ва баррасиҳо басо мураккаб ва тез ивазшаванда буда, дар ҳама гуна ҳолат муаммоҳо ва масъалаҳои иҷтимоӣ ва сиёсиро ба мадди аввал мебарорад. Чунончи, дар бахшҳои сиёсат, иқтисодӣ, иҷтимоӣ, илм ва маърифат, дар бахшҳои фарҳангу ҳунар ва адабу ахлоқ, дар бахшҳои энергетика ва табодули маводи суخت ва энергетикӣ, меллиоратсия ва обёрӣ, нақлиёт ва коммуникатсия, сайёҳӣ ва туризм хусусиятҳои умда ва ба минтақа манфиатовари ҳамкориҳои тарафайн зикр гардида, вижагиҳои инкишофи минбаъдаи мутақобила судманд таҳлил ва тавсияҳо дода мешаванд.

Сафири фавқулодда ва мухтори Ҷумҳурии Тоҷикистон дар Ҷумҳурии Узбекистон, академик Абдуҷаббор Раҳмонзода дар мақолаи муфассали худ «Тоҷикистон ва Узбекистон: Ҳамкориҳо густариш меёбанд» доир ба пайвандҳову робитаҳои нек, самараи дустӣ ва ояндаи муносибатҳои ин кишварҳои дусту бародар мулоҳиза ронда, аз ҷумла,

чунин таъкид доштааст: «Дар ҳақиқат, миёни Ҷумҳурии Тоҷикистон ва Ҷумҳурии Узбекистон муносибатҳои некбинонаи иқтисодиву тиҷоратӣ ва фарҳангиву гуманитарӣ босуръат идома дошта, ин иқдом дар таҳкими муносибатҳои дустана нақши бузург бозида истодааст [71,29].

Ҳар ду Сарвари хирадманд ва дурандеш - Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон, Пешвои миллат, муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон ва Президенти Ҷумҳурии Узбекистон, муҳтарам Шавкат Мирзиёев кӯшиши онро доранд, ки анъанаҳои неки бародаронаро боз ҳам пайдор гардонанд ва миёни халқҳои тоҷику узбек дустии абадиву ҷовидонаро мустаҳкам намоянд» [118].

2.2. Ҳамкориҳои фарҳангиву гуманитарии Ҷумҳурии Тоҷикистон ва Ҷумҳурии Узбекистон дар ибтидои асри XXI (хусусият ва самтҳои рушд)

Фарҳанг ҳамеша ҳамчун омили муҳим ва пойдори робитаҳои миллатҳо ва давлатҳо баромад мекард. Робитаҳо ва ҳамкориҳои фарҳангии ду кишвари ҳамсоя, ки дар даври шуравӣ обӯтоб ёфта буданд, табиист, ки бо вучуди душвориҳо ва мушкилиҳои солҳои аввали истиқлолият аҳамияти худро гум накарданд, балки ҳамчун тақияҳои ҳифзи суннатҳо ва рағзишҳои неки ҳамсоягӣ баромад карданд.

Яке аз нишонаҳои талоши роҳбарони онвақтаи ҷумҳуриҳо барои нигоҳ доштани робитаҳои фарҳангиву гуманитарӣ ин Созишномаи байниҳукумати дар бораи ҳамкориҳои иқтисодӣ, илмӣ-техникӣ ва фарҳангӣ байни Тоҷикистон, Туркманистон, Узбекистон, Қазоқистон ва Қирғизистон буд, ки моҳи июни соли 1990 баста шуда буд.

Маҳз дар ҳамон давра 27 июни соли 1990 байни Тоҷикистон ва Узбекистон протокол дар бораи тасдиқи чорабиниҳои муштарак ҷиҳати ҳамкориҳои фарҳангии байниҳамдигарӣ ба имзо расида буд, ки дар ҷаҳорҷубаи он як силсила чорабиниҳо баргузор гардида буданд. Аз ҷумла, фестивали минтақавии “Навруз - 92” дар шаҳри Тошканд ва монанди инҳо. Пойгоҳи ҳуқуқиву меъёрии ҳамкориҳои фарҳангӣ маҳз ҳамон солҳо гузошта шуда буд, ки як силсила созишномаву аҳдномаҳоро дар бар мегирифт: “Созишнома дар бораи ҳамкориҳои фарҳангӣ байни Вазорати фарҳанги ҷумҳурии Тоҷикистон ва Вазорати фарҳанги ҷумҳурии Узбекистон аз 26 март соли 1992”, “Созишномаи байни ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон ва Ҳукумати Ҷумҳурии Узбекистон дар бораи ҳамкорӣ дар соҳаҳои фарҳанг ва гуманитарӣ аз 4 январи соли 1998” [166].

Дар низоми муносибати дуҷонибаву чандҷонибаи Ҷумҳурии Тоҷикистон ва Ҷумҳурии Узбекистон робитаҳои фарҳангии ду кишвар

мақоми хоса доранд. Дар ин замина дар соли 1998 дар шаҳри Тошканд ба имзо расидани Созишнома «Дар бораи ҳамкории байни Ҷумҳурии Тоҷикистон ва Ҷумҳурии Узбекистон дар соҳаи фарҳанг» ба муносибати фарҳангии байни ҷумҳуриҳо такони нав дод, ки он дар табодули сермаҳсули барномаҳои фарҳангӣ мушоҳида карда мешуд.

Аз ҷумлаи аввалин механизмҳои ба роҳ мондани робитаҳои фарҳангӣ дар замони истиқлолияти давлатӣ баргузори рузҳои фарҳангии ҳар ду кишвар дар пойтахтҳои якдигар ба шумор меравад. Ҷунончи, Рузҳои фарҳангии Ҷумҳурии Тоҷикистон дар Ҷумҳурии Узбекистон 30-юми июни соли 1998-ум баргузор гардида, дар он зиёда аз 300 нафар намояндагон, аз ҷумлаи олимон, шоирон, нависандагон ва дигар ходимони фарҳанг аз ҷумҳурии мо ширкат доштанд [170].

Ин як пешравӣ оид ба наздикшавӣ ва истехкоми дустиву бародарии халқҳои ҳар ду кишвари ҳамҷавор буд. Дар арафаи ин чорабиниҳои фарҳангӣ ду китоб ҳамчун пайдории ҳамкорӣ «Обшори меҳр» ва «Қуёш остонаси» ба табъ расид. Яке шеърҳои аз узбекӣ ба тоҷикӣ ва дигаре аз тоҷикӣ ба узбекӣ тарҷумашудаи шоирони ҳар ду мамлакат ба шумор мераванд [117, 7].

Санъати мусиқии халқию касбӣ қисми ҷудонашавандаю таркибии фарҳанги миллӣ буда, он дар тарбияи маънавию зебоипарастии мардум саҳми босазо дорад. Бояд гуфт, ки нақши ҳунармандони тоҷик ва узбек дар рушди санъати миллии ҳамдигар бағоят бузург мебошад. Намунаи ин гуфтаҳои мероси мусиқии ҳар ду халқ - «Шашмақом» мебошад, ки имруз ба он умри дубора бахшидаанд. Тавассути фарзандони фарҳангпарвари тоҷику узбек мусиқии «Шашмақом» рушд карда, дар ҳар ду кишвар мақом ва ҷойгоҳи хос пайдо намудааст. Дар санъати шашмақомхонӣ Ҳочӣ Абдулазизи Самарқандӣ, Содирхони Ҳофиз, Бобоқул Файзуллоев, Фазлиддин Шаҳобов, Шохназар Соҳибов, ки донандагони хуби мактаби бузурги мақомхонӣ ба ҳисоб мерафтанд, дар тарбияи дахҳо сурудхонони

узбек нақш доранд ва мактаби мусиқӣ ва мақомхонии онҳо дар шаҳрҳои Тошканд, Бухоро, Самарқанд, Хева, Фарғона, Душанбе, Хучанд, Конибодом, Панҷакент ва Исфара то ба ҳол побарҷо буда, аз равобити дустӣ ва ҳамкориҳои аҳли ҳунари ин ду халқ дарак медиҳанд. Нақши Консерваторияи давлатии Ўзбекистон дар тарбияи кадрҳои соҳаи санъати тоҷик назаррас буда, аз ҷумла Ҷурахон Обидов, Аслиддин Низомӣ, Фароғат Азизӣ, Холаҳмади Маҷид, Абдували Абдурашидов, Қудратулло Ҳикматов ва чанде дигарон аз дастпарварони ин муассисаи таълимӣ мебошанд, ки дар соҳаи санъати касбии тоҷик ҷойгоҳи хосси худро доранд [160].

Яке аз шаклҳои маъмули таҳкими алоқаҳои зич ва ҳамкориҳои фарҳангӣ иштироки ходимони санъат ва ҳунари ду кишвар дар фестивалҳои байналмилалӣ мебошад, ки пайваста дар ин кишварҳо баргузор мегарданд. Аз ҷумла, дастаи ҳунармандони Ҷумҳурии Тоҷикистон соли 1998 ва соли 2003 дар фестивали байналмилалии суруду таронаҳои миллӣ таҳти унвони «Шарқ тароналари» дар шаҳри Самарқанд ширкат карда, яке аз ҷойҳои намоёнро ишғол намуда буданд. Дар моҳи майи соли 2003 бо ташаббуси Вазорати фарҳанги Ҷумҳурии Ўзбекистон ва сарпарастии Созмони Милали Муттаҳид оид ба масъалаҳои илм, маориф ва фарҳанг (ЮНЕСКО) Фестивали байналмилалии «Баҳори Бойсун» баргузор гардид, ки дар он ансамбли тарона ва рақси «Баёзи куҳистон»-и ноҳияи Тоҷикобод сазовори ҷоизаи аввал ва бо дипломи махсус қадрдонӣ карда шуд. Бояд гуфт, ки баргузори фестивал аз соли 2002 оғоз ёфта ба он алоқаманд буд, ки дар соли 2001 ЮНЕСКО ноҳияи Бойсунро ба қатори 19 минтақаҳои фарҳангӣ шомил кард, ки ба онҳо унвони “Шоҳкории мероси шифоӣ ва ғайримоддии башарият” дода шуда буд. Лозим ба ёдоварист, ки эҳёи суннатҳои бостонӣ, арзишҳои миллӣ ва беҳбуди бештари онҳо аз заминаҳои авлавиятдор дар тавсеаи фарҳангҳои Ўзбекистон ва Тоҷикистон ба шумор

меравад. Дар ҳар ду кишвар суннатҳо ва одоб ва русуми мардумӣ, сурудҳо ва рақсҳо, саноеъи дастӣ ва ойинҳо ва сабкҳои либоси таърихӣ, ки сокинони ҳар ду кишвар онро муқаддас медонанд, тақрибан ба шакли аслии худ ҳифз шудааст. “Баҳори Бойсун” ҳам намунае аз эҳтиром ва ҳифзи санъату ҳунари бостонӣ буда, ҳар сол гурӯҳҳои маҳалии Узбекистон, Тоҷикистон, Қирғизистон, устодони муосири либоси миллии кишварҳоро ба ҳам меоварад. Аз ҷумла, дар намоиши ансамблҳои фолклорӣ 12 гурӯҳи ҳунари иштирок доштанд, ки дар қатори онҳо гурӯҳи фолклории “Баёзи куҳистон” аз ноҳияи Тоҷикободи Тоҷикистон ойини бостонии “даъвати борон” - ро ба намоиш гузоштанд, ки ҳамроҳ бо оҳангҳо ва рақсҳои ойини бостонӣ бо вижагиҳои марбут, монанди пушидани арусак (луктак) ҳамроҳ буд. [194] Хушбахтона, дар ин солҳо вазъи илму фарҳанг ва самтҳои марбутан он бо дастгирии ҳамаҷонибаи Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон ру ба беҳбудӣ оварда буд. Бо изҳори шукрона аз сулҳу ваҳдати ҷовидон ва раҳнамоиҳои Пешвои миллат Эмомалӣ Раҳмон аҳли зиё ва фарҳанги кишвар ҳамеша кушиш бар он доштанд, ки беҳтарин суннатҳои милливу аҷдодӣ ва намунаҳои олии санъату ҳунари ҷаҳониро омузанд, ривочу равнақ диҳанд, маданият, фарҳанги аҷдодӣ ва санъати волои миллии худро низ ба ҷаҳониён муаррифӣ кунанд. Таъини ин солҳо гурӯҳи ҳофизону ҳунаrpеша-гони шинохтаи Узбекистон, аз қабилӣ Юлдуз Усмонова, Насиба Абдуллоева, Шералӣ Ҷураев, Озода Нурсаидова, Анвар Санаев, Севинч Муминова ва гурӯҳҳои машҳури «Ялла», «Дадо», «Сетора» ба Тоҷикистон сафарҳои ҳунари доштанд.

Ҳунармандони Ҷумҳурии Узбекистон дар Фестивали байналмилалӣ театрҳои касбии «Навруз-2003» ва дар Фестивали байналмилалӣ «Фалак» солҳои 2004-2006-ум ширкат намуда, маҳорати хешро нишон доданд. Ҳамчунин, иштироки Сарони ду давлат дар концерти тантанавӣ ходимони фарҳангу санъати Тоҷикистон ва

Узбекистон таҳти унвони «Шоми дустӣ», ки дар Кохи Борбад баргузор шуд, тараннумкунандаи дустии мардумони ҳар ду кишвар буда, намунаи беҳтарини ҳамкориҳои фарҳангӣ маънидод гардид.

Робитаҳои фарҳангӣ шакли усулҳои гуногунро фарогир буданд. Масалан, дар соли 2004 дар пойтахти Тоҷикистон гастрولي ҳунарпешагони машҳури Узбекистон Анвар Санаев, Фирӯза Ҷумъаниёзова, Равшан ва Фаррух Комиловҳо барпо гардиданд. Дар соли 2006 бошад режиссёри номдори Узбекистон О. Салимов пйесаи драматурги ўзбек И. Содиқов “Панҷ зани Хоҷа Насриддин”-ро дар Театри давлатии драмавии русии Тоҷикистон ба номи В. Маяковский ба сахна гузошт.

Аз соли 1997-ум инҷониб ҳамасола дар Самарқанд фестивали байналхалқии мусиқӣ таҳти унвони «Шарқ тароналари» баргузор мегардад, ки дар кори он намоёндагони санъати мусиқии мамлакатҳои дунё иштирок мекарданд. Фестивали мазкур баҳри тарғиби мероси санъати суннати халқҳои Шарқ, ҳифзи анъанаҳо ва рушди он, дар ниҳоди ҷавонон бедор кардани ҳисси меҳру муҳаббат нисбат ба санъати асил равона карда шудааст. Соли 1999 дар фестивали мазкур мақомсарои тоҷик Олим Бобоев ва дастаи ҳунарии шашнафара таҳти роҳбарии ҳофизи ҷавон Ҳасани Камол иштирок намуданд. Мақомсароён аз Тоҷикистон Олим Бобоев (1999), Озода Ашурова (2003) соҳиби ҷоизаи фестивали мазкур гаштаанд [59, 79].

Дастаҳои ҳунарии Узбекистон низ пайваста дар фестивалҳои мусиқӣ дар Тоҷикистон ширкат меварзиданд. Чунончӣ, 19-24-уми сентябри соли 2005-ум дар фестивали байналхалқии «Садои дилҳо» ансамбли «Булбули гуё» аз ноҳияи Шурҷии вилояти Сурхондарё иштирок намуд. 17-20-уми июли соли 2006 дар фестивали дуҷуми байналхалқии мусиқии «Фалак» аз вилояти Қашқадарё ансамбли фолклорӣ-этнографии «Ҳилола» ширкат варзида, ҷоизадори фестивал гардид.

Ба ғайр аз ин роҳбари бадеии театри тамошобинони наврас, арбоби хизматнишондодаи санъати Ўзбекистон О. Салимов моҳи ноябри соли 2006 бо таклифи вазири фарҳанги Тоҷикистон дар кори ба сахна гузоштани спектакли театри русӣ-драмавии ба номи В. Маяковский саҳм гирифт. 5-12-уми апрели соли 2007 дар шаҳри Душанбе фестивали байналхалқии театрҳо «Навруз - 2007» баргузор гашта, дар он ҳайати 20-нафараи театри мусиқӣ-драмавии ба номи М. Уйғури вилояти Сурхондарё «Улдинг, азиз булдинг»-ро намоиш доданд.

Дар маросими бахшида ба рузи Истиқлолияти давлатии Ҷумҳурии Ўзбекистон дар Тошканд рузи 31-уми августи соли 2018-ум бо қарори Президенти Ҷумҳурии Ўзбекистон Шавкат Мирзиёев ба чанде аз ходимони давлатии Тоҷикистон ва аҳли илму фарҳанг ҷоизаҳои давлатии ин кишвар тақдим шуд [59,279].

Аз ҷумла, дар миёни ҷоизадорони дигари тоҷик, овозхонони маъруф Давлатманди Хол ва Адҳам Холиқов бо унвони фахрии Ҳунарпешаи халқии Ўзбекистон сарфароз гаштанд. Инчунин, барои саҳмашон дар таҳкими муносибатҳои фарҳангӣ ба овозхонҳои ўзбекистонӣ Шералӣ Ҷураев ва Мавлуда Халилова унвонҳои фахрии Ҳунарпешаи халқии Тоҷикистон супурда шуданд.

Моҳи декабри соли 2017-ум ба яке аз стансияҳои навбунёди метрополитени Тошканд, воқеъ дар ноҳияи Сергили номи шоири тоҷик, Қаҳрамони Тоҷикистон Мирзо Турсунзода гузошта шуд [59,281].

Имруз ба ифтихори ду мутафаккири бузурги тоҷику ўзбек – Абдурраҳмони Ҷомӣ ва Алишери Навоӣ дар мавзеҳои зебоманзари Душанбе ва Самарқанд ҳайкалҳо бунёд гаштаанд. Ҳамаи ин аз эҳтирому қадршиносии аҳли фарҳанги халқҳоямон далолат медиҳад.

Бояд гуфт, ки дар раванди таҳкими ҳамкориҳои фарҳангӣ ба рушди алоқаҳои фарҳангии байни минтақаҳои ду кишвар ҳам аҳаммияти хос дода мешавад. Бо мақсади амалӣ намудани санадҳои ҳамкории

Тоҷикистону Ўзбекистон 20-22-юми апрели соли 2018 Рузҳои фарҳангии вилояти Суғд дар вилояти Самарқанди Ҷумҳурии Ўзбекистон бо иштироки ходимони фарҳангу санъат, нависандагону шоирон гузаронида шуд. Дар рузҳои таҷлили Иди Истиқлолияти давлатии Тоҷикистон дар вилояти Суғд Рузҳои фарҳангии Самарқанд баргузор гардиданд.

Дар Ҷумҳурии Ўзбекистон бо мақсади қонеъ гардонидани эҳтиёҷи маънавӣ-маърифатии миллати тоҷик рузномаи «Овози тоҷик» бо теъдоди зиёд нашр мегардад. Дар Самарқанд рузномаи тоҷикии «Оина» дар ду ҳафта як маротиба ба дасти хонандагон мерасад. Дар Тоҷикистон низ нашрияҳои узбекӣ – «Халқ овози», «Дустлик», «Суғд ҳақиқати», «Уқувчилар газетаси», «Устоз», маҷаллаҳои «Шарқнома», «Кичкинтой», «Сирдош» ва ғайра нашр мегарданд.

Дар солҳои соҳибистиқлолӣ вобаста ба густариши равобити телевизион ва радио низ корҳои муайян ба анҷом расонида мешаванд, 18-уми феввали соли 1993-юм дар шаҳри Тошканд вохурӣ доир ба созмон додани ҳамкориҳои панҷгонаи ташкилотҳои телерадиоӣ мамлакатҳои Осиёи Марказӣ шуда гузашт. Дар радиоканали «Дустлик»-и Ўзбекистон ҳафтае чор маротиба ахборот бо забони тоҷикӣ пахш мегардад. Инчунин барномаи ахборотӣ-мусиқии «Ҳамрози», барномаҳои адабии «Сехри сухан» ва «Рангинкамон» ба эфир бароварда мешаванд. Дар телевизионҳои вилояти Самарқанд, Бухоро ва Фарғона низ барномаҳо бо забони тоҷикӣ пахш мегарданд.

Ҳамкориҳои ҳунарварони тоҷику узбек дар соҳаи синамо намунаи барҷастаи робитаҳои амиқи эҷодии ду халқи ба ҳам дусту бародар мебошад. Ин ҳамкориҳо аз охири солҳои 30-юми асри XX оғоз шуда, ба фаъолияти коргардонии Комил Ёрматов – фарзанди халқи тоҷик алоқаманд аст. Нахустин филмҳои кутӯҳметражро дар бораи тоҷикон ва узбекон мавсуф ба навор гирифта, дар ҳамон солҳои ниҳоят мураккаб пешкаши тамошобинон карда буд. Пасон, К. Ёрматов бевосита ба рушди

синамо дар Ҷумҳурии Узбекистон машғул шуда, ин соҳаро дар кишвари ҳамсоя то охири умраш равнақу ривоч дод ва шогирдони зиёдеро ба воя расонд ва солҳои дароз баъди вафоташ киностудияи «Узбекфилм» ба номи Комил Ёрматов буд [59, 327].

Лозим ба ёдоварист, ки дар рушди синамои касбӣ синамогарони шинохтаи кишвар Борис Кимёгаров, Тоҳир Собиров, Маргарита Қосимова, Бақо Содиков, Валерий Аҳадов ва дигарон саҳми беандоза дошта, дар бисёр филмҳои худ ҳунармандони тоҷику узбекро даъват карда, нақшҳои асосиро ба намояндагони ҳар ду ҷумҳурӣ тақсим мекарданд. Ҳунарпешагони шинохта, аз қабили Ато Муҳаммадҷонов, Сайрам Исоева, Ҳошим Гадоев, Улмас Алихоҷаев, Рустам Саъдуллоев, Шухрат Эргашев ва дигарон дар филмҳои ин коргардонҳо нақши асосиро бозида, шухрати синамои тоҷику узбекро баланд бардоштаанд. Баъзе аз ин филмҳо соҳиби ҷоизаҳои баланд ҳам шудаанд. Дар ин самт низ дустию рафоқати ду халқ равшан ба чашм расида, нишонаи арҷ гузоштан ба санъат ва ҳунари ҳамдигар мебошад.

Хушбахтона, солҳои охир вазъи илму фарҳанг ва самтҳои марбутан он бо дастгирии ҳамаҷонибаи Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон рӯ ба беҳбудӣ меоварад. Бо изҳори шукрона аз сулҳу ваҳдати ҷовидон ва раҳнамоиҳои Сарвари давлат Эмомалӣ Раҳмон аҳли зиё ва фарҳанги кишвар ҳамеша кӯшиш бар он доранд, ки беҳтарин суннатҳои милливу аҷдодӣ ва намунаҳои олии санъату ҳунари ҷаҳониро омӯзанд, ривочу равнақ диҳанд, маданият, фарҳанги аҷдодӣ ва санъати волои миллии худро низ ба ҷаҳониён муаррифӣ кунанд. Тайи даҳ соли охир гурӯҳи ҳофизону ҳунарпешагони шинохтаи Узбекистон, аз қабили Юлдуз Усмонова, Насиба Абдуллоева, Шералӣ Ҷӯраев, Озода Нурсаидова, Анвар Санаев, Севинч Мӯминова ва гурӯҳҳои машҳури “Ялла”, “Дадо”, “Сетора” ба Тоҷикистон сафарҳои ҳунарий доштанд. Ҳунармандони Ҷумҳурии Ёзбекистон дар Фестивали байналмилалӣ театрҳои касбии

“Наврӯз-2003” ва дар Фестивали байналмилалии “Фалак” солҳои 2004-2006 ширкат намуда, маҳорати хешро нишон доданд.

Дар рушди ҳамкориҳои фарҳангии ду давлати ба ҳам дуст марказҳои фарҳангии миллатҳо нақши назаррас гузошта истодаанд. Чунончи, дар Тошканд 8-уми июни соли 1990-ум маркази милли-фарҳангии тоҷикон «Ориёно» таъсис дода шуд. Ҳадафи марказ рушди фарҳанг, забон, ҳифзи урфу одатҳои милли ва омӯзиши фарҳанги дигар халқҳо ба шумор меравад. Дар шаҳрҳои Қиззах, Самарқанд, Намангон, вилоятҳои Фарғона ва Сурхондарё шаҳри Чирчиқи вилояти Тошканд марказҳои фарҳангии тоҷикон фаъолият мебаранд. Айни замон дар вилояти Бухоро маркази тоҷику форс «Офтоби Суғдиён» созмон дода шуда, ҳафтавори «Бухорои шариф» нашр мегардад [59, 332].

Инчунин, бо ибтикори марказҳои фарҳангӣ рузномаи вилоятии «Овози Самарқанд», ноҳиявии «Садои Сух» бо забони тоҷикӣ нашр мегарданд. Ғайр аз ин, дар як қатор рузномаҳои ноҳиявӣ саҳифаҳои тоҷикӣ вучуд доранд.

Тайи даврони истиқлолияти давлати Тоҷикистон ва Узбекистон дар соҳаи маориф низ ҳамкориҳои судмандро ба роҳ монданд. Пеш аз ҳама ҳангоми татбиқи ислоҳоти маориф ба масъалаи маориф ва таҳсили шаҳрвандони ҳар ду кишвар аҳаммияти хос дода мешавад. Дар Тоҷикистон мактабҳои таҳсилашон бо забони узбекӣ ва дар Узбекистон мактабҳои тоҷикӣ амал мекунанд. Дар даврони шуравӣ чунин анъана вучуд дошт, ки дар мактабҳои олии ва омӯзишгоҳҳои педагогии ҷумҳуриҳо барои мактабҳои миёнаи тарафайн кадрҳои омузгорӣ тайёр менамуданд. Хатмкунандагони Донишгоҳи давлатии Тошканд, Донишкадаи давлатии педагогии Тошканд ба номи Низомӣ, Донишкадаи давлатии педагогии Фарғона, Донишкадаи санъати Тошканд, Донишкадаи педагогии Андигон, Омӯзишгоҳи педагогии Ангрен, Омӯзишгоҳи педагогии Бекобод ҳамасола хатмкунандагонро ба мактабҳои миёнаи Тоҷикистон

бо роҳхат мефиристонданд. Асосан омузгорони физика, математика, забон ва адабиёти узбек, таълими ибтидоӣ ба Тоҷикистон меомаданд. Масалан, дар давоми солҳои 1976-1985-ум аз Донишкадаи педагогии ба номи Низомӣ 195 нафар хатмкунанда ба Тоҷикистон фиристода шуда буданд. Барои мактабҳои тоҷикии Узбекистон кадрҳои омузгорӣ дар Донишкадаҳои педагогии Ленинобод (Хучанд) ва Душанбе тайёр карда мешуданд. Чунончи, дар давоми 1976-1986-ум ба Узбекистон 265 нафар хатмкунандагон-омузгорон фиристода шуда буданд [52,263].

Дар солҳои ҷанги шаҳрвандии Тоҷикистон кишвари ҳамсоя дар таъмини мактабҳои тоҷикӣ бо китобҳои таълимӣ саҳм гирифт. Чунончи, соли 1993-юм дар нашриёти «Узбекистон» бо забони тоҷикӣ китобҳои синфи якум «Забони модарӣ» ва «Китоби хониш»-ро нашр намуд.

Дар Узбекистон соли хониши 2009-2010-ум барои мактабҳои тоҷикӣ 45 номгу китобҳои дарсӣ аз нав нашр ва 7 китоби нав ба чоп омода гардид. Дар ҳудуди Узбекистон соли хониши 2008-2009-ум мактабҳои забони таҳсилашон тоҷикӣ дар ҳаҷми 96,8% бо китобҳои дарсӣ ва дастурҳои таълимӣ таъмин гаштанд.

Аз рузҳои аввали соҳибистиқлолӣ байни ду давлат дар асоси шартнома омода намудани кадрҳо ба роҳ монда шуданд. Ин амал бо назардошти теъдод ва эҳтиёҷоти халқиятҳои ба ҳам дуст роҳандозӣ гардиданд.

Яке аз роҳҳои муҳимми мустаҳкам намудани робитаҳои дустонаи байни давлатҳои минтақа дар асоси кооператсия ва шартнома ба роҳ мондани таҳсили донишҷуён дар мактабҳои олии ва расонидани кумакҳои методӣ дар омӯзиши забони модарӣ ба шумор мерафт. Чунончи, дар соли 1992- ба мактабҳои олии ва миёнаи махсуси Ҷумҳурии Узбекистон аз кишварҳои Осиёи Марказӣ 358 нафар ҷавонон қабул гаштанд, ки аз онҳо 123 нафарашон ба Тоҷикистон рост меомад. Дар соли хониши 1994-1995

ба 123 нафар ҷавонони тоҷики узбекистонӣ барои давом додани таҳсил дар мактабҳои олии Тоҷикистон роҳхат дода шуд. [52, 264]

Тибқи маълумоти расмӣ дар соли 1994 миқдори ҷавонони узбекистонӣ, ки мактаби таҳсилоти умумиро хатм намуда, дар асоси шартнома дар мактабҳои олии ҷумҳуриҳои ҳамсоя таҳсилро идома медоданд, 1312 нафарро ташкил медод, ки аз онҳо 412 нафар дар Тоҷикистон таҳсил менамуданд. Ба ғайр аз ин, барои идома додани таҳсил дар мактабҳои олии вилоятҳои алоҳидаи ҷумҳуриҳои ҳамсоя дар асоси кооператсия шартномаҳо ба имзо расиданд. Чунончи, дар асоси чунин шартнома аз мактабҳои тоҷикии вилояти Тошканд 10 нафар хатмкунандагон моҳи сентябри соли 1993-юм ба Донишгоҳи давлатии Хуҷанд қабул гаштанд. Дар навбати худ аз вилояти Ленинобод (ҳоло Суғд) ҳамон қадар писарон ва духтарони мактабҳои узбекӣ ба мактабҳои олии Тошканд барои идомаи таҳсил фиристода шуданд [126, 5].

Тибқи маълумоти соли 2008-ум дар Узбекистон 9461 мактаб амал намуда, аз ҷумла дар 334 мактаб машғулиятҳо бо забони тоҷикӣ гузаронида мешуданд. Ҳамзамон имрузҳо дар донишкадаву донишгоҳҳои педагогии Самарқанд, Бухоро, Фарғона, Тирмиз факултети забон ва адабиёти тоҷик амал мекунанд. Дар Донишгоҳи Самарқанд 9 гурӯҳи тоҷикӣ амал мекунанд. Дар донишкадаҳои педагогии Душанбе ва Хуҷанд бошад, факултетҳои филологияи узбек фаъолият доранд. Бояд таъкид кард, ки дар Донишгоҳи давлатии Хуҷанд ба номи академик Б.Ғ. Ғафуров аз охири солҳои 80-уми асри XX факултети филологияи узбек таъсис ёфта буд. Факултет соли 2012-ум бинобар қоҳиш ёфтани теъдоди донишҷуён баста шуд ва ҳамчун шуъба ба факултети забонҳои Шарқ шомил гашт. Моҳи ноябри соли 2018 факултети филологияи узбек аз нав таъсис дода шуд. [52,265]

Баргузор гаштани ҳамоишҳои илмӣ (конференсия, симпозиумҳо, анҷуманҳо) боиси боз ҳам мустаҳкам гардидани ҳамкориҳои илмӣ байни

давлатҳои дусту бародар мегаштанд. Натиҷаҳои ҳамоишҳои илмӣ ва тавсияҳои олимон барои рушди илму фан, техника, таълим, фарҳанг, тандурустӣ, ҳифзи иҷтимоӣ ҳамаҷониба мусоидат менамуданд.

23-юми майи соли 1994-ум дар шаҳри Тошканд маҷлиси якуми роҳбарони ташкилотҳои идоракунии фан ва технологияи панҷ ҷумҳурии Осиёи Марказӣ баргузор гардид. Меморандуми дар анҷуман қабулгардида самтҳо ва муаммоҳои корҳои илмӣ-таҳқиқотиро дар соҳаи илму техника муайян намуданд.

Санаҳои 31-уми август ва 5-уми сентябри соли 1994-ум дар шаҳри и Панҷакенти Тоҷикистон бахшида ба бозёфтҳои археологӣ дини Саразм симпозиуми байналхалқӣ барпо гашт. Дар кори ин ҳамоиши илмӣ дар баробари олимони Фаронсаву Россия як қатор олимони археологӣ узбекистонӣ низ иштирок намуданд [65,310] .

Дар мавриди баргузори анҷуманҳои илмӣ ҳаминаро таъкид бояд кард, ки танҳо дар солҳои 1998-2000 дар Узбекистон 230 ҳамоиши илмӣ баргузор гаштаанд, ки дар онҳо нафақат маърузаҳо шунида шуданд, инчунин шартномаҳои ҳамкории байни ниҳодҳои илмӣ ва донишгоҳҳо имзо гаштанд. Чунончи, дар конференсияи илмӣ, ки тахти унвони «Бехатарии сейсмикӣ ва муаммоҳои геологияи муҳандисӣ» баргузор гашт, байни институтҳои сейсмологии Тоҷикистон ва Узбекистон шартномаи ҳамкорӣ ба имзо расида буд.

Дар таҳкими риштаҳои дустиву бародарӣ, ҳамкориҳои илмӣ, эҷодӣ, миёни намоёндагони илму фарҳанги кишварҳои гуногун саҳми олимон, муассисаҳои илмӣ-таҳқиқотӣ, донишгоҳҳо хеле бузург аст.

Гуфтанист, ки робита ва ҳамкориҳои илмӣ олимони Тоҷикистон ва Узбекистон решаҳои амиқи таърихӣ дошта, дар ин ҷода саҳми муассисаҳои илмӣ-таҳқиқотӣ, макотиби олий хеле назаррас аст.

Дар радифи муассисаҳои илмӣ Академияи илмҳои Тоҷикистон ва донишгоҳҳои олии пойтахт Донишгоҳи давлатии Хуҷанд ба номи

академик Бобочон Ғафуров низ дар самти ҳамкориҳои илмӣ бо донишгоҳҳо ва марказҳои илмӣ кишвари ҳамсоя мақоми шоиста дорад.

Донишгоҳи давлатии Хуҷанд ба номи академик Бобочон Ғафуров ҳамчун яке аз донишгоҳҳои бузургтарин, куҳантарин ва бонуфузу шуҳратдор на танҳо дар вилояти Суғд, балки дар тамоми ҷумҳурӣ ба ҳисоб рафта, ҳамчун марказ ва маҳзани бузурги илму дониш ва маърифат дар толи 87 соли мавҷудият ва фаъолият дар самти таҳкими робитаҳои мутақобилан судманд бо макотиби олии ҷумҳурӣ ва кишварҳои хориҷӣ дорои таҷрибаи фаровон ва анъанаҳои неку ҳамгироӣ гардидааст.

Робита ва ҳамкориҳои судманди Донишгоҳи давлатии Хуҷанд ба номи академик Б.Ғ.Ғафуров бо донишгоҳҳои олии Ҷумҳурии Ўзбекистон таърихи тулонӣ дошта, онро метавон ба ду давра тақсим намуд. Давраи аввали барқарор ва устувор шудани муносиботи илмиву эҷодӣ ва фарҳангӣ миёни донишгоҳ ва макотиби олии ҷумҳурии ҳамсоя ба давраи шуравӣ рост омада, марҳалаи муҳим дар самти ҳамкорӣ, табодули таҷриба дар соҳаи таълим, илм ва тарбияи мутахассисон ба ҳисоб меравад. Ҳоло донишгоҳи номбурда бо 10 донишгоҳи олии Ҷумҳурии Ўзбекистон, аз ҷумла Донишгоҳҳои давлатии Андиҷон, Самарқанд, Фарғона, Бухоро, Гулистон, Донишқадаи давлатии забонҳои хориҷии Самарқанд, Донишгоҳи давлатии забонҳои дунёи Ўзбекистон, Донишқадаи тиббӣ-ветеринарии Самарқанд, Донишгоҳи миллии Ўзбекистон ба номи Мирзо Улуғбек, Донишгоҳи давлатии ҳуқуқшиносии Тошкент, Институти забон, адабиёт ва фолклори Академияи илмҳои Ҷумҳурии Ўзбекистон шартномаҳо ва тафохумномаҳо ба имзо расонидааст. [52,265]

Дар даврони шуравӣ аз шаҳру вилоятҳои ба Тоҷикистон ҳамҷавор ва наздики Ўзбекистон – Самарқанд, Фарғона, Андиҷон, Намангон, Чуст, Риштон, Сух, Ургут, Бекобод, Гулистон ва ғайра шумораи зиёди донишҷуён дар ин донишқада таҳсил намуда, соҳиби маълумоти олии

гаштаанд ва дар пешрафти соҳаи мактабу маорифи Ўзбекистон хизмат намудаанд.

Ҳамкориҳои Донишгоҳи давлатии Хуҷанд ба номи академик Б.Ғ.Ғафуров бо донишгоҳҳои олий ва муассисаҳои илмии Ҷумҳурии Ўзбекистон дар даврони шуравӣ дар самту равияҳои гуногун, хусусан таҳқиқу омӯзиши таърих, фарҳанг, мероси умумии халқҳои тоҷику узбек, забон, адабиёт пурсамар буд. Дар ин ҷода ҳамкориҳои олимони, устодони факултети забон ва адабиёти узбеки Донишқадаи давлатии омӯзгории Ленинобод ба номи С.М.Киров бо Донишгоҳи давлатии Тошканд (ҳоло Донишгоҳи миллии Ўзбекистон ба номи Мирзо Улуғбек), Донишқадаи давлатии омӯзгории Тошканд ба номи Низомӣ, Институти забон, адабиёт ва фолклори узбеки АИ Ўзбекистон басо ғаёлу назаррас буд. Олимони маъруфи Ўзбекистон академикҳо Воҳид Зоҳидов, Иззат Султон, Бахтиёр Назаров, Наим Каримов, Тура Мирзоев, профессорон, навоишиноси номӣ Абдуқодир Ҳайитметов, Иброҳим Ҳаққул, Боқичон Тухлиев, Эргаш Очилов, Натан Маллаев, Озод Шарофиддинов ва дигарон дар конференсияҳои илмӣ-назариявӣ бахшида ба ҷашнвораҳои гуногун дар Донишгоҳи давлатии Хуҷанд ширкат варзида, барои донишҷуёни факултети филологияи узбек лексияҳо хондаанд ва бо устодону донишҷуёни ин даргоҳ мулоқотҳои зиёди судманд гузаронидаанд.

Давраи дуҷуми густариши равобит ва ҳамкориҳои «Донишгоҳи давлатии Хуҷанд ба номи академик Бобочон Ғафуров бо муассисаҳои олии таълимии Ҷумҳурии Ўзбекистон ба даврони истиқлолият рост меояд. Дар давраи мазкур ин ҳамкориҳо ба худ мазмун ва рангу тобиши навро касб намуда, барои таҳкими дустӣ, бародарӣ, ҳамкориҳои илмии ду ҷумҳурии ҳамсоя ва халқҳои ба ҳам бародар – тоҷикону узбекон саҳми арзанда гузоштааст. [52,266]

Соли 1996-ум дар сохтори донишгоҳ Шуъбаи робитаҳои байналхалқӣ таъсис ёфт, ки он барои ба роҳ мондан ва густариши

ҳамкориҳои гуногуни донишгоҳ бо мактабҳои олии ва марказҳои илмӣ тадқиқоти кишварҳои гуногун мусоидат намуд. Олимону устодони донишгоҳ дар ҷамъиҳои илмӣ, ки дар донишгоҳҳо ва муассисаҳои илмӣ Узбекистон баргузор мегаштанд, бо маърузаҳои илмӣ худ ширкат меварзиданд. Донишмандони Узбекистон низ дар конференсияҳои илмӣ Муассисаи давлатии таълимии «Донишгоҳи давлатии Хуҷанд ба номи академик Бобочон Ғафуров», иштирок менамуданд. Масалан, солҳои 1996 ва 2001 бахшида ба ҳаёт ва фаъолияти поягузори адабиёти классикии узбек Низомудин Алишери Навоӣ ва равобити адабиёти классикии тоҷику узбек дар факултети филологияи узбеки донишгоҳи мо дар мавзӯи «Алишер Навоӣ ва адабиёти тоҷик» конференсияи илмӣ баргузор гашта буд, ки дар он як гурӯҳ адабиётшиносони маъруфи Узбекистон фаълоне ширкат варзиданд. [52,267]

Дар доираи созишномаҳои ҳамкорӣ робитаҳои судманд ба роҳ монда шуда, ташрифи тарафайни олимони ду кишвар, иштирок дар ҷамъиҳои илмӣ ва фарҳангӣ ба ҳукми анъана даромадааст.

Баргузор гаштани ҷамъиҳои илмӣ боиси боз ҳам мустаҳкам гаштани ҳамкориҳои илмӣ байни давлатҳо мегаштанд. Натиҷаҳои ҷамъиҳои илмӣ ва тавсияҳои олимон барои рушди илму фан, техника, таълим, фарҳанг, тандурустӣ, ҳифзи иҷтимоӣ ҷамъониба мусоидат менамуданд. Азбаски дустӣ сарҳад надорад, дар оянда муносибатҳои дустиву фарҳангӣ ва илмӣ Тоҷикистон бо Узбекистон ривҷу равнақи тоза хоҳанд ёфт. Дар даврони нав масъалаи сайёҳию ҳанармандӣ низ чун ҷузъи фарҳанги халқу миллатҳо мақоми арзишманд пайдо кардаанд.

Тавре ки маълум аст, сайёҳӣ яке аз соҳаҳои муҳим ва сердаромади иқтисоди ҷаҳонӣ эътироф гаштааст ва ба бахши фарҳангу иҷтимоӣ ва расму оину ҳунароҳои миллий саҳт марбут мебошад. Бо мақсади тараққӣ додани соҳаи сайёҳӣ, муаррифии шоистаи имконият ва зарфиятҳои сайёҳии мамлакат ва фарҳанги миллий дар арсаи байналмилалӣ, иҷунин

чалби сармояҳои ватанӣ ва хориҷӣ ба зерсохтори сайёҳӣ Пешвои миллат, муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон пешниҳод намуданд, ки соли 2018 дар кишвар Соли рушди сайёҳӣ ва ҳунарҳои мардумӣ эълон карда шавад. Ин нуктаро имруз Асосгузори сулҳу ваҳдати миллӣ – Пешвои миллат, Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон, муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон зимни пешниҳоди худ ба Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон баён намудаанд. Ҳамчунин соли 2019 дар кишвар Соли рушди деҳот, сайёҳӣ ва ҳунарҳои мардумӣ эълон гардидааст.[52,67]

Бояд гуфт, ки сафари расмӣ Президенти Ҷумҳурии Узбекистон муҳтарам Шавкат Мирзиёев ба Ҷумҳурии Тоҷикистон дар таърихи 9-уми марти соли 2018 дар солномаи ҳамкориҳои ду кишвари ба ҳам дуст ва шарик саҳифаи нав боз кард. Силсилаи санадҳои имзошуда, аз қабili Созишнома байни Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон ва Ҳукумати Ҷумҳурии Узбекистон оид ба ҳамкорӣ дар соҳаи сайёҳӣ, Қарор оид ба қорӣ намудани низоми рафтуомади бераводиди қонибҳо ба муҳлати то 30 рӯз ва қарори қонибҳо оид ба марҳала ба марҳала барқарор кардани фаъолияти ҳамаи гузаргоҳҳо дар сарҳади байни Тоҷикистону Узбекистон ба раванди ҳамкориҳои ду кишвар дар соҳаи сайёҳӣ ва ҷаҳонгардӣ заминаи хуби меъёриву ҳуқуқӣ фароҳам овард.

Тавре ки аз санадҳои расмӣ бармеояд, ҳукуматҳои ҳар ду кишвар бо мақсади фароҳам овардани шароити мусоид дар рушди сайёҳӣ ва шиносоии беҳтар бо ҳаёти фарҳангии аҳолии ду кишвар, бо эътирофи ҳавасмандии ду қониб дар ташаккул додани ҳамкорӣ дар соҳаи сайёҳӣ, бо назардошти аҳамияти сайёҳӣ дар рушди иқтисодию иҷтимоӣ ва фарҳангии Тоҷикистону Узбекистон, кушиши ноил гардидан ба ҳамкориҳои самарабахш дар соҳаи сайёҳӣ, бо таъя ба шартҳои баробарӣ, ҳамдигарфаҳмӣ ва манфиатҳои мутақобила «Созишнома байни Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон ва Ҳукумати Ҷумҳурии Узбекистон оид ба ҳамкорӣ

дар соҳаи сайёҳӣ»-ро аз 9-уми март соли 2018 муҳим доништа, онро ба имзо расониданд. [118]

Дар доираи Созишномаи мазкур Тоҷикистону Узбекистон ҳамкориро дар асоси усули баробарӣ ва манфиати мутақобилаи ҳамдигар дар заминаи қонунгузориҳои миллии давлатҳои худ амалӣ намуда, бо мақсади густариши ҳамкорӣ дар соҳаи сайёҳӣ барои манфиат ва беҳбуди мардумони ҳар ду кишвар ва инкишофи равобити байни хадамоти сайёҳӣ, инчунин корхонаю ташкилотҳои дар соҳаи сайёҳӣ фаъолияткунанда кушиш ба харҷ медиҳанд. Созишномаи мазкур аз 12 модда иборат буда, мувофиқи моддаи 4-уми созишнома ҷонибҳо барои ноил шудан ба ҳадафҳо дар самтҳои зерин фаъолиятро ба роҳ мемонанд:

- корҳои тарғибу ташвиқ дар воситаҳои ахбори оммаи кишварҳо;
- баргузор намудани чорабиниҳои мухталиф оид ба рушди сайёҳӣ, аз ҷумла, семинарҳо, конференсияҳо, мулоқотҳои хос дар шакли B2B;
- иштирок дар ярмаркаҳои сайёҳӣ ва намоишгоҳҳои, ки дар ҳудуди Тоҷикистону Узбекистон баргузор мегарданд;
- ташвиқи намудҳои саёҳати солимгардонӣ ва зиёратӣ;
- ташкил намудани сафарҳои шиносӣ барои ширкатҳои сайёҳӣ ва намоёндагони воситаҳои ахбори оммаи ҷонибҳо;
- ҳамкории ҷонибҳо дар ҷалби сармоягузори дар соҳаи сайёҳӣ;
- мусоидат дар омодагӣ ва навтайёркунии мутахассисон барои намоёндагони соҳаи сайёҳӣ бо роҳи мубодилаи таҷрибаи мутахассисони муассисаҳои манфиатдори Тоҷикистону Узбекистон;
- мубодилаи иттилоот ва таҷрибаи корӣ дар соҳаи сайёҳӣ, инчунин оид ба имтиёзҳо дар самти сармоягузори, ки тибқи қонунгузориҳои миллии ду кишвар амалӣ мегарданд;
- тибқи қонунгузориҳои миллии ҷонибҳо паҳн намудани маводи сайёҳӣ, аз ҷумла, маводи аудио ва видеои ташвиқкунандаи имкониятҳои сайёҳии Тоҷикистону Узбекистон. [192]

Рушди сайёҳӣ масъалаи муҳимми замони мо мебошад. Ҷумҳурии Тоҷикистон мероси бойи таърихӣ фарҳангӣ ва захираҳои табиӣ-рекреатсиониро доро мебошад, ки барои рушди ҳам сайёҳии дохилӣ ва қабули сайёҳони хориҷӣ мусоидат менамояд. Омилҳои мазкурро ба инобат гирифта, айни замон сайёҳӣ дар кишвар самти бартарии иқтисоди миллий эълон гаштааст. [52, 267]

Ҷумҳурии Тоҷикистон имконияти хеле зиёди инкишоф додани соҳаи сайёҳиро доро мебошад. Тавре мутахассисони соҳа ибраз медоранд, агар ба ҷалби мутахассисон ба соҳаи сайёҳӣ диққати бештар дода шавад, баъди 10 сол сайёҳӣ имкони таъмини буҷаи мамлакатро то 25 фоиз дорад.

Тавре маълум аст, кишвари мо асосан бо ёдгориҳои таърихӣ меъморий, кӯҳҳои осмонбӯс, кулу дарёҳо ва табиати нотақрораш сайёҳонро ба худ ҷалб менамояд. Дар чор мамнуъгоҳу 13 паноҳгоҳ ва «Боғи миллии Тоҷикистон» дар шакли аввалаи намуди ландшафтҳои нодир, экология ва ёдгориҳои табиӣ нигоҳ дошта шудаанд. Кули Сарез, қуллаҳои Исмоили Сомонӣ, пириҳои бузурги Федченко дар Вилояти Мухтори Кӯҳистони Бадахшон, мавзеи Ширкент ва маҷмааи Қалъа дар Ҳисор, Искандаркул ва Ҳафткул дар водии Зарафшон, ҷануби Тоҷикистон мамнуъгоҳҳои Хуталон ва Бешаи палангон, Кӯҳи Хоҷамӯмин, Қалъаи Ҳулбук, мақбараҳои бузургону орифон ва даҳҳои дигар мавзеъҳои мебошанд, ки сайёҳони дохилию хориҷӣ муштоқи дидори онҳоянд.

Барои рушду равнақи соҳа ба ширкатҳои сайёҳии ду кишвар чунин пешниҳодҳоро амалӣ кардан мумкин аст. Бо ҷалби сармоя бунёд ва фаъол кардани минтақаҳои сайёҳӣ солимгардонӣ, истироҳати лабибахрӣ, сайёҳии сайругаштӣ ва амсоли инҳо. Барои анҷоми ин корҳо табиату ҳавои Тоҷикистону Узбекистон пурра мусоид буда, аз лиҳози нарху дастрасӣ ва амният дар қиёс бо Туркия, Кипр, Миср, Тунис, Чин, Арманистон, Қрим ва ҷануби Россия рақобатпазир мебошанд. Хатсайрҳои сайёҳии муштарак тартиб дода, сайёҳони хориҷиро барои

тамошои шаҳрҳои таърихи дар Роҳи бузурги абрешим буда, мисли Бухоро, Самарқанд, Панҷакент, Истаравшан ва Хучанд ҷалб созанд.

Барои шаҳрвандони Тоҷикистон ва Узбекистон хатсайрҳо ва хизматрасонии арзону дастрас ташкил кардан ба мақсад мувофиқ аст, зеро дар ҳамкорӣ бо сохторҳои марбута дар сатҳи ҷаҳонӣ ё минтақавӣ намоишгоҳу фестивалҳои ҳунармандию фарҳангӣ, мусобиқаҳои варзишӣ, ҷаҳонгардӣ ва амсоли инҳо ташкил намудан осонтар мебошад. Баробари ин низоми мукамал ва ягонаи истифода аз хизматрасонии роҳбаладони донандагони забонҳои тоҷикию узбекӣ ва урфу одатҳои хосаро ба роҳ мондан манфиатнок хоҳад буд.

Дар маҷмӯъ, метавон гуфт, ки Тоҷикистон ва Узбекистон дар баҳши равобити фарҳангӣ ва илму маориф на дар суҳан, балки дар амал шарикӣ воқеӣ буда, ин равобит ифодагари манфиат ва ояндаи неки ду кишвари ҳамсоя ва бародар мебошад [52, 268].

Мо бояд ин робитаҳоро мунтазам ва наздик дошта бошем. Зиёиён, шоирон ва нависандагони мо бояд ёдгориҳои бойи адабию илмиро тарҷума ва паҳн намоянд, фарҳанг ва урфу одатҳои халқҳоямонро омузанд, ҷиҳати бештар наздик сохтани халқҳоямон дар заминаи арзишҳои неку созанда чорабиниҳои илмӣ, фарҳангӣ ва адабӣ доир намоянд, дастовардҳову арзишҳоеро, ки халқҳои мо тули асрҳо ҷамъоварӣ ва сохтаанд ҳифз намуда, интишор диҳанду рунамо гардонанд. Омӯзиш ва таҳлили раванди ташаккули робитаҳои фарҳангиву гуманитарии Ҷумҳурии Тоҷикистон ва Ҷумҳурии Узбекистон дар даврони истиқлолият дар асоси манбаъҳо ва адабҳои мавҷуда имкон дод, ки ҳулосаҳои зеринро пешниҳод намоем:

1. Ҳамкориҳои фарҳангиву гуманитарии халқҳои тоҷику узбек ҳамеша дар тамоми таърихи ҳамзистии осоиштаи онҳо ҳамчун меҳвари асосии тамоми робитаҳо баромад мекарданд ва дар тамоми даврони истиқлолият ҳам арзиш ва аҳамияти онҳо коста нашуд.

2. Дар даврони истиқлолият ҳамкориҳои фарҳангиву гуманитарии ду кишвари ҳамсоя коста нашуда, балки моҳият, мазмун ва миқёси нав пайдо карданд. Дар замони истиқлолият як силсила чорабиниҳои нави фарҳангӣ аз қабилӣ баргузории Рузҳои фарҳангӣ, намоишномаҳо, выставкаҳо, озмунҳои гуногун, эҳёи санъату суннатҳои қадимаи мардумӣ эҳё ва намуди тоза ба худ гирифтанд.

3. Давомёбии ҷанги шаҳрвандӣ дар Тоҷикистон (солҳои 1992-1997) робитаҳои анъанавии фарҳангиву гуманитарии пекшнӣи ду халқи ба ҳам бародарро то андоза коҳиш дода бошад ҳам, бо туфайли саъю кушиши сиёсатмадорон ва ходимони илму фарҳанги ҳар ду кишвар заминаи устувори ҳуқуқиву меъёрӣ барои тавсеаи ва рушди ҳамкориҳои фарҳангиву гуманитарӣ эҳё ва ҳифз карда шуд.

4. Дар раванди пешрабии ҳамкориҳои фарҳангиву гуманитарӣ дар қатори ниҳодҳои давлатӣ унсурҳои ғайридавлатӣ ва ҷамъиятӣ – аз қабилӣ ҷамъиятҳои дустӣ, марказҳо ва намояндагҳои фарҳангии тоҷикон ва узбекҳо дар кишварҳои ҳамдигар ҳамчун нақлқунандагон ва муаррифиқунандагони арзишҳои суннатҳои миллии саҳми худро гузоштанд.

БОБИ III. ШАРОИТ ВА ДУРНАМОИ ТАВСЕАИ ҲАМКОРИҲОИ ДУҶОНИБАИ ТОҶИКИСТОН ВА УЗБЕКИСТОН ДАР ҚАРИНАИ ШАРИКИИ СТРАТЕГӢ

3.1. Шароитҳо ва хусусиятҳои ҳамкории Тоҷикистон ва Узбекистон дар қаринаи шарикӣ стратегии ду кишвар

Таърих собит намудааст, ки ҳама гуна мушкилоти дар роҳи зиндагии башарият бо ҳар гуна зухуроту падидаҳо бавучудода боз таҳти таъсири омилҳои сабабҳои мухталиф аз миён мераванд. Дар фаровард ё авҷи ҳар як сохтору низоми нописандида ва тамоюлҳои хилофи орзуву омили халқу миллатҳо ақли солим ғалаба менамояд ва роҳи саодати инсоният кушода мешавад. Айни ҳамин ҳулосаи мантиқӣ, ки аз ҳосили таҷрибаи таърих ба даст омадааст, дар муносибатҳои сиёсии ҷумҳуриҳои дусту бародари Тоҷикистону Узбекистон ба зухур расид. Санаи 2-юми сентябри соли 2016-ум нахустпрезиденти Ҷумҳурии Узбекистон Ислом Каримов вафот кард. Баъд аз он ки раиси Сенати ин кишвар Неъматулло Юлдошев аз мақоми иҷрокунандаи вазифаи президентӣ даст кашид, 8-уми сентябри соли 2016-ум сарвазирӣ мамлакат Шавкат Мирзиёев ин вазифаро бар душ гирифта, пас аз ғалаба дар интихобот 14-уми декабри ҳамон сол расман ҳамчун Президенти Ҷумҳурии Узбекистон фаъолиятро оғоз кард.

Барои халқҳои тоҷику узбек хурсандиовар он буд, ки ду сарвари оқилу хирадманд – Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон, муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон ва Президенти Ҷумҳурии Узбекистон, муҳтарам Шавкат Мирзиёев бо сиёсату муносибати неку ибратомузи худ барои амалӣ сохтани орзуҳои чандинсолаи онҳо саъй намуданд. Сокинони ҳар ду кишвар итминон доштанд, ки мушкилоти марзӣ ҳал гардида, рафту омади озодонаву бемонеаи одамон, иртиботи нақлиётӣ, муносибатҳои тиҷоратӣ таъмин шуда, дар соҳаҳои вобаста ба энергетика, сармоягузорӣ, ташкили

корхонаҳои муштарак, сайёҳӣ ва дигар самтҳои ҳаётан муҳим навоариҳои судманд ба миён меоянд.

Хушбахтона, маҳз дар заминаи вохуриву мулоқоти пайвастаи сарварони ҷумҳурии дусту бародар ва қабули созишномаҳои муносибатҳои байнидавлатӣ раванг ёфта, ҳамкориҳои аз сатҳи баланди давлатӣ то сатҳи шахру вилоятҳои алоҳидаи Тоҷикистону Ўзбекистон вусъат пайдо намуданд. Сараввал маҷлисиҳои байниҳукумати ба таври мунтазам ба роҳ монда шуданд ва дар онҳо масъалаҳои мубрами ҳамкориҳои муҳокима гаштанд. Аз ҷумла, тарафҳои масъалаи делимитатсияи сарҳадҳоро пурра ҳаллу фасл намуданд. Бо ташаббуси сарварони ду давлат 17 гузаргоҳи сарҳадӣ кушода шуданд. Дар хатсайрҳои Душанбе - Тошканд, Душанбе – Самарқанд, Душанбе – Бухоро парвози самолётҳои роҳҳои ҳавоӣ боз гардиданд. Бо нақлиёти заминӣ (автобусҳои) хатсайрҳои Панҷакент – Самарқанд, Хучанд – Тошканд, Душанбе – Деҳнав, Душанбе – Самарқанд ва Душанбе – Бухоро ба роҳ монда шуданд. Кушода шудани роҳҳои гузаргоҳҳои сарҳадӣ ва бозорҳои наздимарзӣ, бешубҳа, барои боз ҳам наздиктар шудани ду халқи дусту ҳамсоя ва тақвияти ҳамкориҳои тиҷоратӣ иқтисодӣ мусоидат намуданд. [120]

Муътадил гаштани робитаҳои байнидавлатӣ ба вусъати ҳамкориҳои тиҷоратӣ иқтисодӣ мусоидат карданд. Аз ҷумла, дар соли 2017 гардиши савдои тарафайн ба 20 фоиз афзош ёфта, 237 миллион долларро ташкил дод. Соҳибкорони ду давлат дар Тошканд ва Душанбе бомуваффақият бизнес-форумҳои баргузор намуданд. Палатаҳои тиҷоратӣ саноатӣ ду давлати ҳамсоя шартномаҳои судманд ба имзо расониданд. Бо мақсади ғайри ҳардонидаи муносибати тиҷоратӣ иқтисодӣ давлатҳои моҳи апрели соли 2017 дар Душанбе нахустин намоиши миллии маҳсулоти истеҳсоли Ўзбекистон баргузор гардид. Дар он беш аз 160 ширкат ва зиёда аз 400 соҳибкор иштирок намуда, беш аз 1,5 ҳазор маҳсулотро намоиш

доданд. Аз ҷумла, дастгоҳҳои электротехникӣ, маҳсулоти фарматсевтӣ ва кимиявӣ, атриёт, пойафзол, хурукворӣ, техникаи хоҷагии қишлоқ, автомобилҳои сабукраву вазнин, автобусҳо, маводи сохтмон, ашёи рузгор, мебел ва дигар маҳсулот писанди ниёзмандон гардиданд. Намоиши ҷавобӣ моҳи октябри соли 2017-ум дар Тошканд баргузор гардид, ки дар кори он беш аз 150 ширкат ва соҳибкорони Тоҷикистон ки дар соҳаҳои нафту газ, сохтмон, нақлиёт, канданиҳои фойданок, фармакология, саноати сабуку хурукворӣ, тандурустӣ, илму техника, туризм фаъолият мебаранд, иштирок намуданд. Аз ҷумла, дар ин намоиш минтақаҳои озоди иқтисодии «Данғара» ва «Суғд» ширкат варзида, ба мардуми Ўзбекистон ва меҳмонон намунаи беҳтарини маҳсулот, номгуйи хизматрасониҳо ва имконоти сармоягузорию муаррифӣ карданд. Байни соҳибкорон ба маблағи беш аз 50 миллион доллар паймонҳои корӣ ба имзо расиданд.

Соли 2018-умро дар таърихи муносибатҳои Тоҷикистону Ўзбекистон метавон соли гардиши кулӣ ва ҷаҳиши бузурги таърихӣ номид. Танҳо дар соли 2018 дар сатҳҳои гуногуни байниҳукуматӣ 50 вохурӣ, чандин форуму бизнес-форум ва намоишгоҳҳои молу маҳсулоти ҳар ду кишвар гузаронда шуданд.

Сафари нахустини расмӣ Президенти Ҷумҳурии Ўзбекистон, муҳтарам Шавкат Мирзиёев ба Ҷумҳурии Тоҷикистон ба рузҳои 9-10-уми марти соли 2018-ум, дар арафайи ҷашни Наврузи оламафруз рост омад, ки он хеле рамзӣ аст. Зеро, яке аз анъанот ва суннату русуми Наврузи Аҷам, ки мардумони гуногунро ба ҳам мепайвандад, маҳз оини ҳамгирӣ, ҳамбастагӣ, аз байн бурдани ҳама гуна хушунат, ихтилоф, таҳаммулпазирӣ, дустиву бародарист. Сафари расмӣ давлатии роҳбари олии кишвари ҳамсоя-Шавкат Мирзиёев натиҷаи иродаи нек, дурандешӣ ва хиради волои сарварони ҳар ду кишвар маҳсуб меёбад. Дар ҷараёни сафари давлатии Президенти Ўзбекистон муҳтарам Шавкат Мирзиёев ба

Ҷумҳурии Тоҷикистон гуфтушунидҳо дар сатҳи олий ва ҳайати Ҳукумати Тоҷикистон ва Узбекистон 27 санади ҳамкорӣ ба имзо расиданд.[18]

Дар натиҷаи саъю талошҳои оқилонаи Сарварони ду давлати ҳамсоя – Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон, муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон ва Ҷумҳурии Узбекистон, муҳтарам Шавкат Мирзиёев муносибатҳои байни ин ду кишвар куллан тағйир ёфта, ба маҷрои созанда ва муфид барои тарафайн ворид гардид. Иқдоми неку наҷибе, ки Пешвои миллат, муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон ва Президенти Узбекистон, муҳтарам Шавкат Мирзиёев дар самти эҳёи муносибатҳои неки ҳамсоягӣ, ҳусну тафохуми ҳамҷаворӣ, дустиву бародарӣ роҳандозӣ намуданд, тамоми мардуми ин ду кишварро шоду мамнун намуд. Дар Изҳороти муштаракӣ Сарони ҳар ду давлат, ки 9-уми март соли 2018-ум ба имзо расид, чунин омадааст: «Сарони давлатҳо масъалаҳои калидии вазъи имрузаи муносибатҳо миёни Ҷумҳурии Тоҷикистон ва Ҷумҳурии Узбекистон, дурнамои тавсеаи минбаъда ва таъмиқи ҳамкориҳои гуногунҷанбаи дучонибаро дар соҳаҳои сиёсӣ, иқтисодиву тиҷоратӣ, нақлиётиву коммуникатсионӣ, фарҳангиву гуманитарӣ, инчунин масъалаҳои мубрами минтақавию байналмилалӣ қобили таваҷҷуҳи тарафайнро муҳокима намуданд. Сарони давлатҳо сатҳи баланди муколамаи байнидавлатиро, ки дар солҳои охир ба даст омадааст, инчунин тамоюли мусбати рушди ҳамкориҳоро байни ду кишвар бо қаноатмандӣ таъкид намуда, бо дарназардошти умумиятҳои ҷандинасраи таърихӣ ва фарҳангии мардумони ду кишвар, ки ба принципҳои устувори дустӣ, накуҳамсоягӣ ва эҳтироми ҳамдигар асос меёбанд, бо эътиқод бар он ки ҳамкориҳои созанда ва мутақобилан судманд байни Тоҷикистон ва Узбекистон ҷавобгуи манфиатҳои дарозмуддати мардумони ду кишвар буда, инчунин омили калидии таъмини сулҳ, субот, амният ва рушди устувор дар паҳнои минтақаи Осиёи Марказӣ мебошанд, бори дигар ҷонибдорӣ худро нисбат ба принципҳо ва меъёрҳои умумиэътирофшудаи ҳуқуқи

байналмилалӣ, инчунин ҳадафҳо ва принципҳои Оинномаи Созмони Милали Муттаҳид, аз ҷумла эҳтироми мутақобилаи истиқлолият, соҳибхитӣ, тамомияти арзӣ, дахлнопазирии марзҳо, адами даҳлат ба қорҳои дохилӣ, баробарӣ ва манфиати мутақобила таъкид намуда, бо ҳадафи тавсеа ва таъмиқи минбаъдаи муносибатҳо байни Тоҷикистону Ёзбекистон, таъмини татбиқи саривақтӣ ва пурраи мувофиқаҳои ҳосилшуда, эълон доштанд». [18]

Сафари расмии Президенти Ҷумҳурии Ёзбекистон, муҳтарам Шавкат Мирзиёев барои рушду таҳкими робитаҳои иқтисодӣ, тиҷоратӣ, фарҳангӣ, илмӣ, адабӣ, иртиботи нақлиётӣ, истифодаи самараноки захираҳои обу энергетика, амният ва мудофия, мубориза бар зидди терроризм, экстремизм, ифротгароии динӣ ва таъмини сулҳу субот дар минтақаи Осиёи Марказӣ заминаи устувор гузошт. Яке аз дастовардҳои муҳими ин мулоқот дар он буд, ки қариб ҳамаи масъалаҳои баҳснок вобаста ба сарҳад ҳаллу фасли худро ёфтанд ва ин ба ҷонибҳо имконият дод, ки шартномаҳои дахлдорро марбут ба масъалаи мазкур ба имзо расонанд. Ҳангоми мулоқот сарони ду давлат ба доираи васеи масъалаҳои минтақавию байналмилалӣ таваҷҷуҳ зоҳир намуда, диду назари худро оид ба роҳу василаҳои ҳалли масъалаҳои рузмарраи минтақаи Осиёи Марказӣ баён сохтанд. Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон, Пешвои миллат, муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон аз ташаббусу ибтикороти Президенти Ҷумҳурии Ёзбекистон, муҳтарам Шавкат Мирзиёев ҷиҳати эҷоди фазои озоду созандаи ҳамкории байнидавлатӣ дар Осиёи Марказӣ изҳори қаноатмандӣ намуда, чунин қайд намуданд: «Мо иқдоми Шуморо дар мавриди эҷоди фазои дустӣ ва ҳусни ҳамҷаворӣ дар фазои умумии мо самимона истиқбол гирифтем, зеро онҳо бо ҳадафҳои мо комилан созгору ҳамоханг мебошанд». [123]

Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон, Пешвои миллат Эмомалӣ Раҳмон музокироти сатҳи олии ҷонибҳоро ҳамчун оғози марҳалаи нав дар

муносибатҳои ду кишвар арзёбӣ намуда, нақши арзандаи Президенти Ҷумҳурии Узбекистон Шавкат Мирзиёевро дар эҳё ва таҳкими ин равобит ва ба маҷрои солиму созанда равона намудани он махсус таъкид намуданд. Президенти Ҷумҳурии Узбекистон аз ҷониби худ ба Президент, Ҳукумат ва тамоми мардуми Тоҷикистон барои истиқболи гарму бародарона ва меҳмоннавозии самимӣ нисбати у ва ҳайати расмии Ҷумҳурии Узбекистон арзи сипос намуда, қаноатмандии амиқи хешро аз натиҷаҳои музокирот иброз дошт. Президенти Узбекистон Шавкат Мирзиёев тамоюлҳои мусбат ва судмандро дар муносибатҳои тарафайни ду кишвар, аз ҷумла афзоиш ёфтани ҳаҷми гардиши мутақобилаи мол ва ғайри он гаштани ҳамкориҳои фарҳангиву башарӣ, ки ба арзишҳои маънавии муштарак ва анъанаҳои ғании дӯстӣ ва ҳусни ҳамҷаворӣ таъямнамоёнд, баланд арзёбӣ намуд.

Дар натиҷаи ба имзо расидани санадҳои меъёрии дар боло номбаршуда бисёр масъалаҳои, ки барои муътадил шудани муносибатҳои дӯстонаю бародарона ва ҳамсоягии нек садди роҳ мешуданд, аз миён бардошта шуда, рафтуомади шаҳрвандони ду кишвар ба назди хешу ақрабони худ, тиҷорат хеле соддаву осон гардид. Аз ҷумла, 16 гузаргоҳи сарҳадӣ кушода шуда, ба муҳлати то 30 шабонаруз бе раводид сафар кардани шаҳрвандони Тоҷикистону Узбекистон ба кишварҳои ҳамдигар яке аз дастовардҳои бузург буд. Ифтитоҳи гузаргоҳҳо, ки ҳар яке як равзанаи рушанеро дар дилҳои мардум боз мекард, дар дилҳои ду халқи бародар умеди тоза ато намуд ва ашки шодиву нишот, ҳаяҷон, умедвориву интизории ин рузҳои босаодат дар симои мардуми ҳар ду кишвар таҷассум гардид.

Мутобиқ ба иттилои Қушунҳои сарҳадӣ агар дар соли 2017 тариқи гузаргоҳҳои сарҳадии Ҷумҳурии Тоҷикистон убури 204858 шаҳрванди Ҷумҳурии Узбекистон ба қайд гирифта шуда бошад, ин нишондод аз моҳи март соли 2018-ум 1388180 нафарро ташкил додааст.

Воқеан ҳам аз нав ба ҳам пайвастанӣ ду халқи ҳамсоя ва хешу табор, ба ҳам овардани қалбҳо, таҳкими риштаи дустиву муҳаббат, бародарию шавқат миёни ду миллате, ки тули ҳазорсолаҳо дар як сарзамин паҳлу ба паҳлуӣ якдигар зиндагӣ менамоянд, аз як боду ҳаво нафас мекашанд ва аз як ҷуву дарё об менушанд, фарҳангу анъанаҳои ягона доранд, азобу уқубат ва ҷабру ҷафои зиёди таърихро паси сар кардаанд, хизмати рустамона ва таърихӣ сарварони ду ҷумҳурии бародар буд.

Ба хоҳири тақвияти бештари ҳамкориҳо ва мустаҳкам кардани робитаҳои дӯстона моҳи августи соли 2018 Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон, Пешвои миллат муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон бо сафари давлатӣ ба Ҷумҳурии Узбекистон ташриф оварданд ва бо Президенти ҷумҳурии Узбекистон муҳтарам Шавкат Мирзиёев як силсила мулоқоту вохуриҳо доир намуданд. Дар рафти ин сафар 27 созишномаи байнидавлатӣ ва байниидоравӣ, аз ҷумла “Аҳднома оид ба шарикӣ стратегӣ миёни Ҷумҳурии Тоҷикистон ва Ҷумҳурии Узбекистон” ба имзо расид, ки муносибатҳои дуҷонибаи моро ба сатҳи сифатан нави ҳамкориҳои мутақобилан судманд боло бардошт. Дар заминаи ин санади муҳим ва дигар ҳуҷҷатҳои баимзорасида ҳамкорӣ густариш ёфта, барои таъсиси корхонаҳои муштарак, омӯзиши таҷрибаи ҳамдигар, бунёди марказҳои тиҷоратӣ ва баргузориҳои чорабиниҳои фарҳангиву гуманитарӣ заминаи мусоид фароҳам омад. [70,18]

Бешубҳа, метавон гуфт, ки Аҳднома дар бораи шарикӣ стратегӣ Ҷумҳурии Тоҷикистон ва Ҷумҳурии Узбекистон дар байни санадҳои ба имзо расида мақоми махсус дошта, муносибатҳои ду давлатро ба сатҳу сифати нав баровард. Ин санад ҳамчун рӯйдоди таърихӣ бозгуи ҷаҳду талошҳои ҳар ду ҷониб барои таҳкими дустии абадӣ ва ҳусни ҳамҷаворӣ миёни Тоҷикистону Узбекистон мебошад. Роҳбарони ҳар ду давлат дар густариши равобити дуҷониба рушди ҳамкориҳои иқтисодиву тиҷоратиро махсусан қайд намуданд. Изҳори қаноатмандӣ карда шуд, ки

ҳаҷми гардиши мол ва тиҷорат дар солҳои охир хеле афзоиш ёфтааст ва барои боз ҳам афзудани он ва фаъолияти сармоягузори тоҷику узбек ба иқтисоди яқдигар шароит фароҳам оварда шудааст. Сарварони ду мамлакати ҳамсоя тавонистанд силсилаи масъалаҳои мубрами ҳалталаби дар тури беш аз бист сол ҷамъшударо ҷиддан муҳокима намуда, ба натиҷаҳои дилхоҳи барои ҳар ду ҷониб судманд бирасанд.

Дар ҷараёни сафар созишнома оид ба эътирофи баробарарзиш будани дипломҳои намунавии давлатӣ дар соҳаи маориф ба имзо расид, ки ин иқдом барои густариши ҳамкориҳои дуҷониба дар соҳаи таҳсилоти олии касбӣ ва илм мусоидат менамояд. Ҷонибҳо дар бораи вусъат додани ҳамкорӣ миёни донишгоҳҳои олии Тоҷикистон ва Узбекистон, бештар намудани сифати таълими забонҳои тоҷикӣ ва узбекӣ, мутаносибан дар Узбекистон ва Тоҷикистон ба мувофиқа расиданд. Ҳангоми мулоқот дар шаҳри Тошканд сарони давлатҳо ҳамчун шарикони стратегӣ ҳамоҳангсозии фаъолияти мақомоти қудратиро барои ҳамкориҳои бештар дар самти таъмини амният ва мудофияи сарҳад, муборизаи муштарак бар зидди терроризм, экстремизм, ифротгароии динӣ, гардиши ғайриқонунии маводи мухаддир, ҷинояткориҳои муташаккили фаромиллӣ, таҳкими ҳамкориҳои ҳарбӣ-техникӣ ҷонибдорӣ намуданд.

Пешвои миллат, муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон дар Паёми навбатии худ ба Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 26-уми декабри соли 2018-ум оид ба таҳкими робитаҳои дустӣ ва ҳамкориҳои гуногунҷанба дар минтақаи Осиёи Марказӣ, аз ҷумла Ҷумҳурии Узбекистон чунин изҳори андеша намуданд: «Бори дигар бо қаноатмандӣ хотирнишон месозам, ки соли 2018 дар муносибатҳои дуҷониба бо кишвари ҳамҷавор ва дустии мо Узбекистон таҳаввулоти таърихӣ рух доданд ва мо тамоми масъалаҳои ҳалталабу шиддатнокеро, ки тайи зиёда аз бист соли охир байни ду

кишвар ба миён омада буданд, пурра ҳаллу фасл карда, ҳамкориҳоямонро ба сатҳи шарикӣ стратегӣ баровардем». [20,42]

Дар доираи сафари хеш Асосгузори сулҳу ваҳдати миллӣ – Пешвои миллат, Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон, муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон аз Корхонаи истеҳсоли техникаи маишӣ ва электроника «Артел» боздид ба амал оварда, бо фаъолияти ин коргоҳи саноатӣ шинос шуданд. Корхонаи «Артел» соли 2011-ум таъсис ёфта, асосан барои хоҷагии халқӣ ин кишвар таҷҳизоти электрикӣ рузғорро истеҳсол менамояд. Иқтидори истеҳсоли он зиёда аз 5 миллион дона техникаи маишӣ ва 10 миллион дона лампаҳои каммасрафи барқӣ буда, дар маҷмӯъ, 500 номгуи маҳсулот бароварда мешавад. Дар Намоишгоҳи молу маҳсулоти миллии Тоҷикистон таҳти унвони «Истеҳсоли Тоҷикистон» зиёда аз 60 корхонаи азими саноатии Ҷумҳурии Тоҷикистон, аз қабилӣ Ширкати «Талко гурӯҳ», Ҷамъиятҳои дорои масъулияти маҳдуди «Ғайюр семент» ва «Моҳир семент», Ширкати «Фароз», Ҷамъияти саҳҳомии пушидаи «Шири Душанбе», Корхонаи воҳиди давлатии «Ангишт», «Намаки Ашт ва Хоҷамуъмин», Ҷамъияти дорои масъулияти маҳдуди «Қолинҳои Қайроққум», Ҷамъияти дорои масъулияти маҳдуди «Амирӣ», Ҷамъияти дорои масъулияти маҳдуди «Маколлӣ», Ҷамъияти саҳҳомии Пушидаи «Оби зулол», инчунин дигар корхонаҳои бузурги ватании соҳаи саноати маъдан, хурукворӣ, соҳаи мошинсозӣ, саноати мудоғиба ва химия, масолеҳи сохтмонӣ, саноати ангишт ва саноати сабук ширкат варзиданд, ки маҳсулоти истеҳсоли Тоҷикистонро бо шиори «Дар Тоҷикистон истеҳсол шудааст» ба намоиш гузоштанд [70,29].

Сифати баланди молу маҳсулоти истеҳсоли Тоҷикистон имкон фароҳам овард, ки дар бозори дохил ва хориҷ мизоҷони бештар пайдо намоянд. Зеро эътимоди харидор ба сифати маҳсулот яке аз талаботи асосӣ дар роҳи муваффақ шудани корхонаҳо ба ҳисоб меравад. Натиҷаи муҳимми ин намоиш, пеш аз ҳама, дарёфти шарикони боэътимод

мебошад. Соҳибкорони Тоҷикистон бо муаррифӣ кардани молу маҳсулот, инчунин барои ҷалби сармоя ва таъсиси корхонаҳои муштарак бо доираи соҳибкорону тоҷирони Узбекистон ҳамкорӣ менамоянд. Таҳлил нишон медиҳад, ки вилояти Суғд бо Ҷумҳурии Узбекистон ҳамкориҳои иқтисодии судманд дошта, дар рушду таҳкими он имкониятҳои бештар дорад. Афзоиши истеҳсоли молу маҳсулоти рақобатпазир дар вилояти Суғд метавонад заминаи густариши робитаҳои иқтисодии байни Ҷумҳурии Узбекистон ва Ҷумҳурии Тоҷикистон гардида бошад. Имкониятҳои содиротии вилояти Суғд барои ҳамкориҳои минбаъдаи созанда ва мутақобилан судманд байни Тоҷикистону Узбекистон, барои дурнамои дарозмуддат такони нав ва қавӣ шароити муфид фароҳам овардааст.

Вобаста аз ин муносибатҳо дар ҳар ду мамлакат дар бунёди давлати мутараққӣ ва демократӣ, дар сиёсати дохилӣ ва хориҷӣ муваффақиятҳои назаррас ба даст оварданд. Ҳар ду давлат аз руи бисёр масъалаҳои глобалӣ ва минтақавӣ мавқеи ягона ва ё наздик доранд. Тоҷикистон ва Узбекистон дар созмонҳои байналмилалӣ ва минтақавӣ аз ҷумла Созмони Милали Муттаҳид, Созмони Ҳамкориҳои Шанхай, Иттиҳоди Давлатҳои Мустақил, Созмони Амнияти Дастаҷамъӣ ва ғайра мавқеи шоистаро ишғол менамояд. Ташаббусҳои саривақтӣ ва иқдомҳои фаъолонаи Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон дар ҳалли масъалаҳои доғи сайёра аз қабili таъмини аҳолии руи замин бо оби тоза, дар ин росто эълон намудани соли 2003-юм Соли оби тоза ва таҳияи ду барномаи дарозмуддати даҳсолаи байналмилалии фаъолияти «Об барои ҳаёт» (солҳои 2005-2015-ум) ва барномаи «Об барои рушди устувор» (солҳои 2018-2028-ум), ки аз тарафи Созмони Милали Муттаҳид ва бо ҷонибдории аксари кишварҳои дунё аз ҷумла, Узбекистон ба тасвиб расид.

Ташрифи расмӣ Президенти Ҷумҳурии Узбекистон, мухтарам Шавкат Мирзиёев дар рузҳои 10-11-уми июни соли 2021 ба шаҳрҳои Душанбеу Хуҷанд муносибатҳои стратегӣ ду давлати ҳамсоя ва дуст,

халқҳои тоҷику узбекро ба сатҳи нав бароварданд. Хусусан равобити иқтисодии ду мамлакат хеле пеш рафт. Ҳамкориҳои соҳибкорони минтақаҳои ҳамҷавор бар манфиати иқтисодии ду тараф хизмат мекунад. Ҳаҷми мубодилаи мол байни ду давлат беш аз пеш меафзояд ва имкон дорад ба 1 миллиард доллар расад. Дар Изҳороти расмӣ барои матбуот оид ба натиҷаҳои музокироти Президентони Тоҷикистону Узбекистон дар доираи сафари расмӣ Президенти Ҷумҳурии Узбекистон, муҳтарам Шавкат Мирзиёев қайд карда шудааст, ки «дар шаш соли охир ҳаҷми мубодилаи мол байни кишварҳои мо, дар маҷмӯъ, 30 маротиба афзоиш ёфтааст».

Бо иштироки сарварони ду давлат дар вазъияти бо паҳши тугмаи рамзӣ ба таври маҷозӣ ду иншооти муҳимми соҳаи иҷтимоӣ – бинои Мактаби таҳсилоти умумӣ барои 1400 хонанда дар ду баст дар ноҳияи Ургути вилояти Самарқанд ва Маҷмаи тандурустии «Дустии Тоҷикистону Узбекистон» бо 200 катро дар ноҳияи Қубодиёни вилояти Хатлон, ки дар доираи муносибатҳои ҳасанаи давлатҳо ва бо ташаббусҳои созандаву иқомҳои саховатмандонаи сарони давлатҳо аз тарафи Ҳукуматҳои ду кишвар бунёд шудааст, мавриди баҳрабардорӣ қарор доданд. Дар ин хусус сохтмони як мактаби нав дар ноҳияи Спитамени вилояти Суғд аз тарафи сохтмончиёни узбек барои шашсаду сӣ қой ва як муассисаи томактабӣ аз ҷониби Тоҷикистон дар шаҳри Риштони вилояти Фарғона барои 200 қой ҳамчун намунаи дустии ду кишвари бародар қайд кардан лозим аст.

Дар изҳороти муштаракӣ Президенти Тоҷикистон Эмомалӣ Раҳмон ва Президенти Узбекистон Шавкат Мирзиёев оид ба таҳкими дустӣ ва накуҳамсоиягӣ қайд шуд, ки сарони давлатҳо масъалаҳои калидии вазъи имрузаи муносибатҳо миёни кишварҳо, дурнамои тавсеаи минбаъдаи ҳамкориҳои гуногунҷанбаи дуҷонибаро дар соҳаҳои сиёсат, иқтисоду тиҷорат, нақлиёту коммуникатсия, фарҳангу инсондустӣ ва ғайра, инчунин,

масъалаҳои мубрами минтақавию байналмилалӣ қобили таваҷҷуҳи тарафайнро муҳокима намуда, ба татбиқи он мусоидати бештаре менамоянд. Муждаи оғози марҳалаи нави муносибатҳои неку бобарор иборат аз он аст, ки дар ҷараёни сафари Президенти Узбекистон ба Тоҷикистон байни давлатҳо беш аз 40 санади нави ҳамкорӣ ба имзо расиданд. Аз ҷумлаи онҳо ташкили намоишгоҳи молу маҳсулоти Узбекистон аст, ки омили муҳимми дарёфти шарикони нав ва густариши муносибатҳои тиҷоратӣ иқтисодӣ мебошад. Сарвари давлати Тоҷикистон Эмомалӣ Раҳмон бо итминон изҳор кард, ки ҷорабинии мазкур ба таҳкими минбаъдаи муносибатҳои дӯстона ва накуҳамсоиягӣ, сиёсӣ, иқтисодӣ, иҷтимоӣ ва фарҳангиву гуманитарии байни кишварҳоямон мусоидат мекунад.

Фикр мекунем, ки аз тасмими равшанбинона ва фардонигари ду кишвар, ду сарвари воломақому комилиродаи миллатҳои тоҷику узбек боз аз нав ин ду халқ дар тақдиру сарнавишти ҳамдигар нақши зарҳалин мегузоранд. Самарабахш хоҳад буд, агар минбаъд низ тую сури халқҳои тоҷик ва узбекро мисли пештара сурудҳои ҳамдигарӣ гарм намояд ва ба дилҳо шодию сурур бахшад. Барои миллати тоҷик ва миллати узбек калимаҳои муқаддаси муҳаббат, ишқ, меҳр, садоқат ҳамеша дар як маъно қарор дошта, ифтиҳоҳои роҳ ва инкишофи муносиботи байнихамдигарӣ моро боз ҳам ба сарчашмаҳои азалии дӯстиву ягонагии ин ду халқ наздик хоҳад бурд. Имруз мардуми Узбекистон ба сиёсати хирадмандонаи роҳбарони ду кишвари ба ҳам дӯст Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон Эмомалӣ Раҳмон ва Президенти Ҷумҳурии Узбекистон Шавкат Мирзиёев арзи сипос мегуянд [71,29].

Имруз муносибатҳои неку созанда, бешак, бо ному корнома, ибтиқору дурандешӣ ва ҷасорату матонати Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон, муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон ва Президенти Ҷумҳурии Узбекистон, муҳтарам Шавкат Мирзиёев иртиботи ногустастанӣ доранд, бо имону ихлоси пок ба истиқболи якдигар ва мардуми ду кишвари бо ҳам

дусту бародар қадамҳои устувор гузоштанд. Бо Фармони Президенти Ҷумҳурии Узбекистон, муҳтарам Шавкат Мирзиёев барои саҳми сазовори шахсӣ дар таҳкими робитаҳои бисёрасраи дустӣ, таъмиқи муносибатҳои неки ҳамсоиягӣ ва ҳамдигарфаҳмӣ, тавсеаи робитаҳои гуногунҷанбаи фарҳангӣ ва гуманитарӣ миёни халқҳои бародари узбеку тоҷик, барои хизматҳои бузург дар рушди ҳамкории самарабахши ҷумҳуриҳои Узбекистон ва Тоҷикистон ба манфиати наслҳои имрузу оянда, ташаббусҳои самаранок барои таъмини сулҳ, амният ва субот дар минтақаи мо Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон, муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон бо Мукофоти олии давлатии Ҷумҳурии Узбекистон Ордени «Эл Юрт Ҳурмати» сарфароз гардонида шуданд.

Бо Фармони Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон Сарвари кишвари дусту бародар, муҳтарам Шавкат Мирзиёев «барои хизматҳои шоёнчиҳати таҳкими муносибатҳои байнидавлатӣ, тавсеаи робитаҳои дустона ва ҳусни ҳамҷаворӣ миёни халқҳои тоҷику узбек, рушди ҳамкориҳои мутақобилаи судманди тиҷоратӣ ва фарҳангӣ гуманитарӣ миёни Ҷумҳурии Тоҷикистон ва Ҷумҳурии Узбекистон» бо Мукофоти олии давлатии Ҷумҳурии Тоҷикистон Ордени «Зарринтоҷ» дараҷаи 1 сарфароз гардонида шуданд. Дусти тоҷикону узбекон ба манфиати ҳарду ин халқҳои ҳамсоия бародар, рушди устувор, таҳкими Истиқлоли воқеии Тоҷикистон Узбекистон, сулҳу субот, оромӣ ва амният дар минтақа хизмат хоҳад кард.

Сафари расмӣ Президенти Ҷумҳурии Узбекистон, муҳтарам Шавкат Мирзиёев барои рушду таҳкими робитаҳои иқтисодӣ, тиҷоратӣ, фарҳангӣ, илмӣ, адабӣ, иртиботи нақлиётӣ, истифодаи самараноки захираҳои обу энергетика, амният ва мудофия, мубориза бар зидди терроризм, экстремизм, ифротгароии динӣ ва таъмини сулҳу субот дар минтақаи Осиёи Марказӣ заминаи устувор гузошт. Яке аз дастовардҳои муҳими ин мулоқот дар он буд, ки қариб ҳамаи масъалаҳои баҳснок

вобаста ба сарҳад ҳаллу фасли худро ёфтанд ва ин ба ҷонибҳо имконият дод, ки шартномаҳои дахлдорро марбут ба масъалаи мазкур ба имзо расонанд.

Дар соли 2018 дар Тоҷикистон 9 корхонаи муштаракӣ соҳибкорони тоҷику узбек ва дар Узбекистон 24 корхона бо сармоягузорию муштарак ва 1 корхона пурра бо сармоягузорию соҳибкорони тоҷик ғайрифаъолият намуданд.

Байни ду давлат доир ба содда намудани хизмати гумрукӣ, бар роҳ мондани ҳамкорӣ ва расонидани ёрии амалӣ тавофуқнома ба имзо расонида шуд. Дар он бемамоният интиқол додани молҳо, аз сарҳад гузаштани одамон ва воситаҳои нақлиёт инъикос ёфтааст.

Дар соҳаи энергетика ҳамкориҳои судманд ба роҳ монда шуданд. Байни ширкати холдинги шакли кушоди саҳҳомии «Барқи тоҷик» ва Ҷамъияти саҳҳомии «Узбекэнерго» баҳри аз нав эҳё намудани низоми ягонаи энергетикӣ Осиёи Марказӣ музокираҳо сурат гирифтанд. Дар воҳурии расмӣ сатҳи олии Тошканд (2018) тарафҳо оид ба сохтмони ду неругоҳи барқӣ дар дарёи Зарафшон ба мувофиқа расиданд.

Дар ин замина умумияти таърихиву фарҳангӣ, анъанаҳо, расму оин, ҳамсоияти мардуми мо барои ҳамкориҳои маданӣ ва умумибашарӣ имкон фароҳам меорад. Узбекони муқими Тоҷикистон ва тоҷикони муқими Узбекистон ба робитаҳои ҳешутаборӣ мо хусусияти хоса мебахшанд ва ин яке аз омилҳои муҳимми дустӣ, бародарӣ ва ҳамгирӣ байни кишварҳои мо мебошанд.

Бо итминони комил метавон гуфт, ки маҳз сиёсати оқилона, хирадмандона ва дурандешона, иродаи неки сарварони аввали сиёсӣ ду кишвар - Асосгузори сулҳу ваҳдати миллӣ–Пешвои миллат, Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон, муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон ва Президенти Ҷумҳурии Узбекистон, муҳтарам Шавкат Мирзиёев муносибат ва равобити дустиву бародарии халқҳои тоҷику узбекро ба маҷрои солиму

созанда равона сохта, ба танзими давлатии муносибатҳои мутақобилан судманд ва густариши дустӣ, ҳамкорӣ ба манфиати мардумони ҳар ду кишвар заминаи устувор гузошт.

Дар арафаи чашни 27-умин солгарди Истиқлолияти давлатии Ҷумҳурии Тоҷикистон бо фармони Президенти мамлакат аз 28-уми августи соли 2018 як гурӯҳ ходимони маъруфи давлатӣ, намояндагони соҳаи илм, маориф ва фарҳанги Ҷумҳурии Узбекистон, ки барои тавсеа бахшидани густариши муносибатҳои дустӣ, ҳусни ҳамҷаворӣ, робитаҳои фарҳангии башардустона, иҷтимоию иқтисодӣ, илмию техникӣ ва ҳамкориҳои ҳамаҷонибаи самарабахши байни ду кишвар ба манфиати мардуми тоҷику узбек саҳми босазо гузоштанд, бо мукофотҳои давлатии Тоҷикистон сарфароз гардиданд. Аз ҷумла, Сарвазирӣ Ҷумҳурии Узбекистон Абдулло Орипов ва Вазирӣ корҳои хориҷии ин кишвар Абдулазиз Комилов бо ордени «Исмоили Сомонӣ», дараҷаи 2, Вазирӣ хоҷагии оби Ҷумҳурии Узбекистон Шавкат Ҳамроев бо ордени «Шараф», дараҷаи 1, мушовирӣ Вазирӣ корҳои дохилии Ҷумҳурии Узбекистон Зокирҷон Алматов, раиси Маркази фарҳангии миллии тоҷики вилояти Самарқанд Абдуваҳҳоб Воҳидов, мушовирӣ Вазирӣ хоҷагии оби Ҷумҳурии Узбекистон Исмоил Ҷурабеков, мудирӣ шӯъбаи рузномаи «Овози тоҷик» Тухтамиш Тухтаев, профессори Донишгоҳи давлатии Бухоро Таваккал Чориев бо ордени «Дустӣ» сарфароз гардиданд. Инчунин барои саҳми арзанда дар густариши муносибатҳои фарҳангӣ ҳофизи машҳур Шералӣ Ҷураев ва ходими илмӣ маркази миллии узбекии санъати мақоми Ҷумҳурии Узбекистон Мавлуда Халилова бо унвони фахрии Ҳунарпешаи халқии Тоҷикистон қадрдонӣ шуданд.

Матонат, иродаи қавии сарварони ду давлат ва орзуву омили мардумони ду ҷумҳурии дусту бародар тамоми мушкilotи мавҷударо аз миён бардошт ва ин марҳалаи нави робитаю ҳамкориҳои Тоҷикистону Узбекистон саҳифаи нав дар таърихи дустии халқҳои тоҷику узбек гардид.

Сиёсати дарҳои боз ва сулҳҷуёнаи Ҷумҳурии Тоҷикистон имкон ва ҳолатеро ба вуҷуд овард, ки Тоҷикистон бо аксари кишварҳои ҷаҳон ва созмонҳои байналхалқӣ ҳамкориҳои судмандро ба роҳ монад. Албатта, чунин усул дар рушди устувори кишвар таъсири мусбат гузошта, ҳам иқтисодиёти мамлакатро афзоиш додааст ва ҳам шароитеро ба миён овардааст, ки давлатҳои ҷаҳон Тоҷикистонро ҳамчун кишвари сулҳофар ва ташаббускори муаммоҳои ҷаҳонӣ эътироф намоянд. Яке аз чунин кишварҳо, ки Тоҷикистон дар масири татбиқи дипломатияи бисёрсамтӣ ва сиёсати дарҳои кушод онро ба сатҳи баланд шарикии стратегӣ баровард, Ҷумҳурии Узбекистон мебошад.

Имруз ҷумҳуриҳои Тоҷикистон ва Узбекистон ба мустаҳкам намудани робитаҳои дӯҷонибаи дӯстӣ, ҳамкорӣ ва шарикии мутақобилаи судманд бо ҳамсояҳои дуру наздик эътибори муҳим медиҳанд. Дар ин радиф Тоҷикистон бо ҳамкорӣ бо кишвари ҳамсоя Ҷумҳурии Узбекистон, ки яке аз самтҳои асосии сиёсати хориҷии кишвар маҳсуб меёбад, аҳамияти аввалиндараҷа зоҳир менамояд. Худи солҳои сипаригашта собит намуданд, ки барқарор намудани робитаи байнидавлатии тоҷику узбек ногузир буда, ин ҳамкорӣ баҳри нигоҳ доштани суботу рушди устувор дар минтақа нақши муҳим мебозад.

28-уми ноябри соли 2019-ум Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон, муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон дар вохурии дуҷуми машваратии сарони давлатҳои Осиёи Марказӣ (шаҳри Тошканд) иштирок ва суҳанронӣ карда, соҳаҳои тиҷорату иқтисод, сармоягузорӣ, кишоварзӣ, бахшҳои гуногуни саноат, рушди инфрасохтори нақлиётию коммуникатсионӣ, истифодаи оқилонаву самараноки захираҳои обии минтақаро аз самтҳои муҳимми ҳамкориҳои кишварҳои Осиёи Марказӣ арзёбӣ карданд. Бо қарори машварат Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон, муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон - Раиси Хазиначи Байналмилалӣ наҷоти Арал интиҳоб гардид.

Дар айни замон ҳам масъалаи амнияти минтақавӣ аз муаммоҳои мубрами айём буда, таваҷҷуҳи бештарро тақозо мекунад. Яке аз масъалаҳои нозуки муносибатҳо дар минтақа, бахусус байни Ҷумҳурии Тоҷикистон ва Ҷумҳурии Узбекистон ин ҳосил кардан ва истифодаи сузишвориҳои газ ва неруи барқ маҳсуб мешавад.

Мушкилоти истифодаи об ва масоили ба он пайванди энергетикӣ айни замон маҷмуи дигари душвориҳоро ба вуҷуд овардаанд. Мавҷудияти нобаробари манбаъҳои об дар минтақа ва дар ҳар кишвари алоҳида, маҳдудияти захираҳои об дар соҳаи кишоварзии ин давлатҳо масоили марбут ба истифодаи обро ба мадди аввал мебарорад. Зеро афзудани нуфуси аҳоли дар ҷумҳуриҳои собиқ шуравии минтақа масъалаи амнияти озуқавориро ба стратегияи давлатӣ табдил додааст. Бояд тазаккур дод, ки ҳарчанд масоили об вобаста ба табиат буда, ҳазор сол инҷониб идома дорад, дар аҳди шуравӣ тавонистанд, онро дар ҷаҳорҷубаи муайяни сиёсати кишоварзӣ дохилии мамлакат ҳаллу фасл намоянд. Дар шароити соҳибхӯтиёриву Истиқлоли томи саросарии кишварҳои минтақа муаммои об, бахусус оби ошомиданиву полезӣ ба сатҳи байналхалқӣ баромадааст.

Вазъи имрузаи баҳши обу энергетикаро чун тазоди байни обёриву тавлиди энергия метавон тавсиф кард. Кишварҳои болооб – Тоҷикистону Қирғизистон манфиатҳои худро дар истифодаи об барои тавлиди барқ мебинанд, то эҳтиёҷоти худро ба он қонеъ намоянд, чунки аз манобеи бузурги нафту газ маҳруманд, кишварҳои поёноб - Қазоқистону Узбекистону Туркменистон бошанд, обро василаи обёрӣ медонанд. Сиёсати давлатӣ ва низоми даврони шуравӣ дар ин самт ба мубодилаи энергия аз ҷониби давлатҳои минтақа асос ёфта буд ва бо мавсими обёрии зироатҳо ҳамоҳанг мешуд ва шакли бехтарини ҳамкориҳои ҷумҳуриҳои Осиёи Марказӣ дар баҳши обу энергетика буд. Вале ин низоми, ки дар ҷорҷубаи маҷмааи ягонаи иқтисодии давлат амал мекард, бо пошхурии

Иттиҳоди Шуравӣ ва эълони истиқлолият аз ҷониби кишварҳои минтақа ба нестӣ расид. Ҳангоми сохтмони Неругоҳи барқи обии «Сангтуда-1» ва «Сангтуда-2», минбаъд идомаи бунёди Неругоҳи барқи обии Роғун муносибатҳои байни ҷумҳуриҳо ба ночури гирифтор гардиданд. Ҳарчанд обанборҳои ин неругоҳҳо барои мавзёҳои поёноб манфиатҳои калондоранд, аммо ҷониби Ўзбекистон дар симои роҳбари олии вақти ҷумҳурий ҳамкориҳо қариб ки қатъ кард. Вале ин дер давом наёфт ва алҳол ҳамкориҳо муттасил ва дар асоси шартномаҳои байнидавлатӣ идомадоранд.

Дар масъалаи истифодаи об ташаббусҳои Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон дар симои Пешвои миллат Эмомалӣ Раҳмон аз ҷониби Созмони Милали Муттаҳид ва созмонҳои байналхалқӣ ва давлатҳои гуногуни олам дастгирӣ ёфтанд. Эълон шудани соли 2003-юм ҳамчун Соли байналмилалии оби тоза, ташаббусҳои даҳсолаи амал «Об барои ҳаёт» (солҳои 2005-2015-ум), даҳсолаи амал «Об барои рушди устувор» (солҳои 2018-2028-ум) мақоми кишвари тоҷиконро дар арсаи байналхалқӣ баланд бардошт. Дар амалӣ намудани барномаҳои байналмилалии вобаста ба об ҳукумати кунунии Ҷумҳурии Ўзбекистон ҳамчун ҷонибдор ва татбиқкунанда иқдом варзидааст, ки шоёни зикр мебошад.

Масъалаи марбут ба об созмон додани ташкилоти байнидавлатии ҳифзи баҳри Аралро ба миён гузошт, ки барои бо оби ошомиданӣ ва ползӣ таъмин намудани кишварҳои поёноби ҳавзаҳои дарёҳои Ому ва Сирро ҳаллу фасл хоҳад кард. Дар ин ҷода низ ҳамкориҳои ҳукуматҳо ва сохторҳои ба об вобастаи Тоҷикистону Ўзбекистон қаноатбахш маънидод мегарданд.

Дар ин замина, мо бояд омилҳоро, ки чаҳорчуб ва имконоти ҳамкориҳои ояндаро дар соҳаи захираҳои об муайян мекунанд, дар назар дошта бошем:

Якум, тағйирёбии иқлим, ки ба миқдор ва сифати захираҳои об таъсиргузор аст ва кушишҳои моро барои ноил гардидан ба рушди устувор заиф месозад. Дар давоми якчанд даҳсолаи охири асри XX дар Тоҷикистон зиёда аз 1000 пириях, яъне тақрибан 30 фоизи пирияхҳоро аз даст додем ва ин раванд босуръат идома дорад. Танҳо пирияхи аз ҳама бузурги қитъавии Федченко дар ин муддат ба андозаи як километр хурд шуда, масоҳати он то 11 километри мураббаъ кам гардид ва ҳаҷми яхи худро беш аз 2 километри мукааб аз даст дод. Тайи солҳои охир таҳти таъсири тағйирёбии иқлим дар Тоҷикистон, ки 93 фоизи қаламрави онро куҳҳо ташкил медиҳанд, афзоиши офатҳои табиӣ марбут ба об мушоҳида мегардад, ки зарари моддиву маънавии зиёде ба бор меоранд. Офатҳои табиӣ инчунин кушишҳои моро барои расидан ба ҳадафҳои рушди устувор заиф сохта, боиси ба вучуд омадани мушкилоти бештар дар самти паст кардани сатҳи камбизоатӣ мегарданд.

Дуюм, афзоиши аҳоли ва талабот ба захираҳои об мебошад, ки вазифаҳои нав ва мураккабро пеш меорад.

Дар ҳақон талабот ба захираҳои об бо суръати зиёд афзоиш меёбад, ки ин, дар навбати худ, боиси ба вучуд омадани муносибатҳои ҷиддии нигаронкунанда миёни соҳаҳои иқтисодиёт мегардад. Шиддати рақобат барои манобеи об дар шароити камбудии он метавонад ҳатто дар дохили як кишвар боиси паёмдҳҳои манфӣ гардад.

Мо бовар дорем, ки ба таври васеъ ҷорӣ кардани равишҳои якҷояву алоқаманд дар идоракунии захираҳои об барои бештар намудани механизмҳои мавҷуда дар соҳаи ҳамкориҳои байнисоҳавӣ ва байниҳукуматӣ имкониятҳои навро ба вучуд меорад.

Сеюм, ҷанбаи гендерии масоили об аст, ки бояд дар назар гирифта шавад. Занон бояд ба раванди рушд бо тақвияти нақши онҳо дар идоракунии ва ҳифзи захираҳои об фаъолона ҷалб карда шаванд. Ҷалби

самараноки занон ба ин ҷараён кафолати дастовардҳои моро дар ҳалли масоили об ва, умуман, ноилшавӣ ба рушди устувор таъмин месозад.

Чорум, воситаҳои татбиқ, ки тавассути онҳо мо бояд нақшаҳо ва амалҳои худро таҳким бахшем. Манзури мо захираҳои инсониву молиявӣ, сармоягузорӣ ва технологияҳои пешқадам мебошад. Ҳамкорӣ дар соҳаи маориф ва фарҳанги истифодаю истеъмоли об метавонад як василаи муҳимми кушишҳои муштарак бошад. Густариши шарикӣ давлат ва бахши хусусӣ барои ноил шудан ба ҳадафҳо дар соҳаи таъмини об ва беҳдошт имкониятҳои навро ба вучуд меорад.

Ҷумҳурии Тоҷикистон тайи понздаҳ соли охир барои ҳалли масоили дастрасӣ ба обу беҳдошт қариб як миллиард доллари амрикоӣ сарф кардааст. Дар натиҷа Ҳукумат дар панҷ соли охир дастрасии тақрибан 1, 2 миллион нафарро ба оби ошомидани босифат ва 600 ҳазор нафарро ба оби ошомидани бехатар таъмин гардонид.

Панҷум, ин унсури фаромарзии ҳамкорӣ дар соҳаи об мебошад, ки дар таъмини сулҳу субот ва тавсеаи ҳамкориҳо нақши меҳварӣ мебозад. Имруз беш аз 276 ҳавзаи дарёии байналмилалӣ бо фарогирии ҳудуди 148 кишвар, ки беш аз 40 фоизи аҳолии ҷаҳон дар онҳо маскун мебошад, вучуд дорад. Ҳамкориҳои самаранок метавонад василаи муассири ҳалли мушкилоти об дар сайёра гардида, боиси аз байн бурдани хатарҳои вобаста ба норасоии оби тозаи нушиданӣ, покии иқлим ва аз биёбоншавӣ наҷот додани замин шавад.

Дар бисёр минтақаҳои ҷаҳон тақвияти иқтисодии институтсионалии ҳамкориҳои байнисарҳадӣ обӣ ба рушди мутавозини ҳамаи кишварҳои соҳилӣ мусоидат мекунад. Ҳоло дар Осиёи Марказӣ раванди густариши ҳамгироии минтақавӣ фаъолона идома дорад, ки, ба назари мо, бояд ба беҳтар гардидани ҳамкориҳои минтақавӣ дар масъалаҳои обу энергетика кумак намояд.

Дар замони шуравӣ ҳамкориҳои Тоҷикистону Узбекистон дар ҷодаи нақлиёт ва коммуникатсия дар сатҳи баланд қарор дошт. Роҳи оҳани Осиёи Миёна қариб ки пурра аз ҷониби Узбекистон идора ва танзим карда мешуд ва муаммоҳои ҳалношуда надошт. Миллионҳо нафар сокинони ҷумҳуриҳо ва садҳо ҳазор тонна борҳои хоҷагии халқ тавассути роҳи оҳан ба манзилҳо кашонда ва дастрас карда мешуданд, ки дар амалӣ шудани он камбудӣ дида намешуд ва манфиатҳои ҷумҳуриҳоро ба инобат мегирифтанд. Ҳамин тавр, роҳҳои ҳавоии алоқа ва нақлиёт дар даврони шуравӣ пурмаҳсулу бомаром кор мекарданд ва ҳазорон мусофиронро аз ҷумҳуриҳои ҳамсоя ба маконашон мерасонданд. Ҳамлу нақли маҳсулоти кишоварзӣ саноатӣ, почтаю мусофирон тавассути роҳҳои ҳавоӣ низ ба манфиати тарафҳо нигаронда шуда буданд.

Баробари ин роҳҳои руизаминӣ ва нақлиёти автомобилӣ дар тамоми паҳноии давлати бузурги шуравӣ ва байни Тоҷикистону Узбекистон пурсамартарин ва манфиатноктарин маҳсуб мешуданд. Бахусус дар мавсими тирамоҳу зимистон ҳамлу нақли борҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон ба минтақаҳои куҳӣ тавассути вилоятҳои Сурхондарё, Самарқанд, Сирдарё бештар амалӣ мегардиданд. Ҳамчунин, борҳои хоҷагии халқи Узбекистон ба воситаи роҳҳои қаламрави вилояти Ленинобод (алҳол Суғд) аз ҷониби водии Фарғона ба вилоятҳои Тошканду Сирдарё ва Самарқанду Бухорою Сурхондарё кашонда мешуданд. Барои аз манзил ба манзил бурдани одамон садҳо хатсайрҳои мусофиркашонӣ аз марказҳои маъмурию саноатии давлатҳо ба шаҳру навоҳии дигар амал мекарданд, ки минбаъд барҳам хурданд.

Азбаски бахши нақлиётӣ коммуникатсионӣ, ки дар шароити минтақаи ба баҳр роҳи баромад надошта, қисмати муҳимтарини иқтисодиёт мебошад, аз натиҷаи сиёсати баъзе кишварҳо, ки онро чун фишанги фишор истифода мекарданд, дучори мушкилиҳо мегардид. Ба

ҳар ҳол Тоҷикистон аз бунбасти коммуникатсионӣ баромада тавонист, вале ҳануз муаммоҳо зиёданд.

Тазаккур бояд дод, ки таърихи ҳамкориҳо ва муносибатҳои кишварҳо дар даврони шуравӣ, бешубҳа, иртиботу ҳамназари байни халқҳои тоҷику узбекро ранги хос ва муҳтавои нек бахшидааст. Албатта ин равуо ва додугирифт дилу руҳи ҷонпарвар ва дустхоҳи ин ду халқро нуру назҳату сафо мебахшиданд. Аммо фоҷиаҳои маълуми охири асри XX ва ибтидои асри XXI дар қаламрави Осиёи Миёна барои барҳам хурдану аз ҷуш мондани ин равуо ва ҷонпайвандии ҳамешагӣ сабаб шуд. Дилҳои мардум дар фосилаи бист-сӣ соли охир ба ёди он ҳама равуои озоди байни ин ду халқ аз тамоми қаламрави Тоҷикистон, хоса рафтуои шимоли кишвар бо шаҳрҳои зебои Тошканд, Хуқанд, Намангон, Андиҷон, Фарғона ва ғайра, дар самти ҷануб ба шаҳрҳои Тирмизу Қаршӣ (Насаф), Самарқанду Бухоро комилаи гум мезад. Сохтани марзҳои сунӣ, эҷоди монеаҳои хавфовари инфичорӣ ба хотири таркиши муносибатҳо дар манотиқи назди сарҳадӣ, аз байн рафтани равобити илмиву адабӣ ва ҳунари ва даҳҳо дигар амри номатлуб гармии муносибат ва дустиро комилаи аз байн бурданд. Бо таассуф метавон изҳор дошт, ки руҳдодии нангини чанд соли баъди фурупошии давлати шуравӣ қувваҳои харобкорро барои аз миён бурдану буридани дарахти сершоҳу барги дустӣ ва равуои дӯҷонибаи ин ду халқ таҳрик доданд. Хушбахтона, ҳаёт саросар аз зухуроти падидаҳои матлуб ва эҳғари анъанаҳои дерин иборат аст, ки барои аз нав сабзонидани дарахти дустии халқҳо мусоидат хоҳанд кард. Ин амали дилгармона, бешубҳа, ба эҳёи хосаи дустии гусехтаи байни ин ду халқ замина гашта, аз сарсабзии минбаъдаи ин дарахти тануманди дустӣ қисса мекунанд.

Ташаббуси эҳё шудани гузаргоҳҳои қаблан мамнуи байнисарҳадии ҷумҳуриҳои Тоҷикистон ва Узбекистон аз муҳимтарин тадбирҳои обёрӣ шудани решаҳои дустии азаливу таърихӣ байни ин ду кишвар мебошад,

ки марҳалаи тозаеро дар муносибатҳои дугонаи байни ин ду қаламрав боз мекунад. Ба фикри мо, хеле арзишманд, муҳим ва асосӣ аст, ки ду нафар шахсияти баландрутба ва воломақоми сиёсии дорои иродати комили пайвандгарӣ – Асосгузори сулҳу ваҳдати миллӣ – Пешвои миллат, Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон, муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон ва Президенти Ҷумҳурии Узбекистон, муҳтарам Шавкат Мирзиёев эҳёи суннатеро ба роҳ мондани шуданд, ки дар амри устуворӣ ёфтани муносибатҳои самимӣ ва сулҳгарои ин ду халқи қадршинос, дустию ҳамкорӣ ва якдигарфаҳмии онҳо дар амри ҳаёт ва рушди соҳаҳои мухталифи хоҷагии халқ арзиш ва аҳамияти баланди сиёсӣ иҷтимоӣ ва фарҳангӣ доранд. Дар зербинои ин амри муҳим ва тақдирсози таърихи навини мо, ки аз ҷониби ду сарвари давлати бузург анҷом мепазирад, муҳимтарин нуктаҳои пешрафтҳои сиёсӣ иҷтимоӣ ва адабиву фарҳангӣ қарор дорад.

Ҳамин тариқ, таҳкими ҳамкориҳои Тоҷикистону Узбекистон дар ибтидои даҳсолаи сеюми асри ХХI ба таҳарруки геополитикии Осиёи Марказӣ таъсири худро гузошт. Таҳкими давлатдорӣ ва болоравии обрӯву эътибори Тоҷикистон ва Узбекистон дар сатҳҳои минтақавӣ ва глобалӣ ба мустаҳкам шудани мавқеи онҳо дар муносибатҳои байналхалқӣ мусоидат карданд. Ташаббусҳои глобалии Тоҷикистон дар масъалаи об аз болоравии нақшу аҳамияти на танҳо Тоҷикистон, балки дигар давлатҳои Осиёи Марказӣ дар ҷомеаи ҷаҳонӣ шаҳодат медиҳанд. Тавре маълум аст, 22-юми март соли 2018-ум дар Созмони Милали Муттаҳид Даҳсолаи амали «Об барои рушди устувор, солҳои 2018-2028-ум» ба амал шуруъ кард. Асосгузори сулҳу ваҳдати миллӣ – Пешвои миллат, Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон, муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон дар бораи муҳимияти ҷанбаи фаромарзии ҳамкориҳо дар соҳаи об, ки дар таъмини сулҳ, субот ва рушд нақши марказӣ мебозад, сухан ронда таъкид карда буд, ки ҳамкориҳои босамар дар соҳаи об метавонад

ангезандаи рушди минтақа бошад. Ташаббуси муҳимми глобалии Узбекистон, ки онро Тоҷикистон ҳам ҷонибдорӣ карда буд, баҳри таҳкими ҳамкориҳои байналмилалӣ дар минтақаи Осиёи Марказӣ хизмат хоҳад кард. Маҷмааи умумии Созмони Милали Муттаҳид дар охири июни соли 2018-ум қатънома ро дар бораи «Таҳкими ҳамкориҳои минтақавӣ ва байналхалқӣ ҷиҳати таъмини сулҳ, субот ва рушди устувор дар минтақаи Осиёи Марказӣ», ки бо ташаббуси Узбекистон таҳия шуда буд, бо иттифоқи оро пазируфт, ки дар он бори аввал мавқеи ягонаи панҷ кишвари минтақа доир ба масоили муҳимтарини Осиёи Марказӣ инъикос меёфт [195].

Гуфтан ҷоиз аст, ки вусъати татбиқи доктринаи нави сиёсати дохилӣ ва хориҷии Узбекистон, қадамҳои устувори Президенти мамлакат Ш. Мирзиёев баҳри аз байн бурдани мушкилот бо кишварҳои ҳамҷавор ба коҳиши ташдид дар муносибатҳои кишварҳои минтақа мусоидат намуданд. Ва дар ин ҷода устуворшавии муносибатҳои стратегиро байни Тоҷикистону Узбекистон дар соли 2018 метавон раҳнаи геополитикӣ гуфт. Дар байни созишномаҳои басташуда: тағйири режими раводид, ифтитоҳи хатсайрҳои ҳавоӣ, роҳҳои оҳан ва автомобилгард, аз минаҳо безарар гардондани сарҳадҳои байнидавлатӣ, муоҳидаҳо дар соҳаҳои иқтисод, тиҷорат, сармоягузорӣ, молия, нақлиёт, хоҷагии қишлоқ, энергетика, андоз, умури гумрукӣ, сайёҳӣ, маориф ва илм, тандурустӣ, фарҳанг, ҳамкориҳои байниминтақавӣ, амният ва муқовимат бо ҷинояткориро метавон алоҳида ёдоварӣ кард. Дар аввали моҳи март соли 2019 Маҷлиси Намояндагони Маҷлиси миллии Тоҷикистон Созишномаи байни Тоҷикистону Узбекистонро дар бораи ҳамкориҳои низомиву техникӣ тасдиқ намуд, ки таъмири муштарак, таҷдиди техникӣ ва таҷҳизоти ҳарбӣ, табодули иттилоот ва ҳайатҳои низомиро дар назар дошт.

Охири моҳи апрели соли 2019 парламенти Тоҷикистон инчунин Аҳднонаро оид ба қитъаҳои алоҳидаи сарҳади Тоҷикистону Ўзбекистон ратификатсия намуд, ки он демаркатсия ва демилитатсияи 192 километри марзи байнидавлати муқаррар мекард. Дабирони шуроҳои амнияти Ўзбекистон ва Тоҷикистон 19-уми сентябри соли 2019 меморандумро оид ба ҳамкорӣ ба имзо расониданд, ки муборизаи муштаракро алайҳи терроризм дар назар дошт [198].

Таъини солҳои охир Тоҷикистону Ўзбекистон ҳамкориҳоро дар самтҳои мубориза бо қочоқи силоҳ ва маводи мухаддир, терроризм, ифротгароӣ дар минтақаҳои сарҳадӣ тақвият бахшида, дар ҳудудҳои ҳамдигар машқҳои низомӣ мегузаронданд. Иқдоми муҳим дар инкишофи робитаҳои дуҷониба ҳалли мушкилоти марзӣ ба шумор меравад. Тавре маълум аст, Тоҷикистон ва Ўзбекистон то соли 2002-ум 84%-и хатти сарҳадро мушаххас карда буданд. Дарозии сарҳади байнидавлатӣ 1332 километрро ташкил медиҳад. То имруз, аллакай созишнома дар бораи демилитатсия ва демаркатсияи сарҳади муштарак дар тури 1330 км, яъне 99,99% қитъаҳои марзӣ имзо ва тасдиқ шудааст. Бахусус, дар муътадил гардондани робитаҳои дуҷониба ва суботи минтақа тасдиқи созишнома оид ба истифодаи муштарак иншооти обии Неругоҳи барқи обии Фарҳод басо муҳим ба шумор мерафт. Метавон гуфт, ки ҳалли бомуваффақияти мушкилоти Неругоҳи барқи обии Фарҳод пирузии дипломатияи гуфтушунидҳо ва намунаи ҳалли чунин қазияҳо барои минтақа ва дигар кишварҳо буда метавонад.

Тоҷикистон ва Ўзбекистон марҳилаи татбиқи стратегияҳои миллии рушдро аз сар гузаронда истодаанд. Аз ҷумла, дар Тоҷикистон стратегияи миллии рушд барои то соли 2030 роҳандозӣ шуда истодааст, ки татбиқи ниҳоии он кишварро ба мамлакати саноатӣ-кишоварзӣ табдил медиҳад. Тоҷикистон ба марҳилаи саноатикунонии босуръат гузаштааст, ки асоси онро гузариш аз таъмини Истиқлоли энергетикӣ ба истифодаи

самараноки энергияи барқ, аз раҳой аз бунбасти коммуникатсионӣ ба табдили Тоҷикистон ба кишвари транзитӣ ва аз таъмини амнияти озуқаворӣ ба дастёбии аҳоли ба ғизои босифат ташкил медиҳанд.

Дар Узбекистон ҳам раванди модернизатсияи иқтисодиёт суръат гирифта, Стратегияи амал барои солҳои 2017-2021 бомуваффақият анҷом ёфта, натиҷаҳои воқеии таҳким ва устувор гардидани робитаҳои байнидавлатӣ дар Осиёи Марказӣ, боло рафтани ҳамкориҳои иқтисодӣ ва гуманитарӣ ба мушоҳида мерасанд. Бо назардошти гуфтаҳои болоӣ метавон натиҷагирӣ кард, ки мебояд ба робитаҳои вижаи байни Тоҷикистон ва Узбекистон бо назардошти дар марз бо Афғонистони низоъбор қарор доштани онҳо ва он чи ки амну субот дар Осиёи Марказӣ аз бисёр ҷиҳат ба рушди комили ин кишварҳо вобастагӣ дорад, хусусияти устувор бахшид. Тоҷикистону Узбекистон танҳо бо талошҳои муштарак метавонанд рушди устувори минтақаро имконпазир гардонанд.

Муҳимтарин дастовард дар фазои дустиву ҳамкориҳои миёни Ҷумҳурии Тоҷикистон ва Ҷумҳурии Узбекистон дар солҳои охир як қатор созишномаву қарордодҳои таърихӣ, ки 9-уми март соли 2018 ҳангоми сафари расмӣ Президенти Ҷумҳурии Узбекистон Ш. Мирзиёев ба мамлакати мо ба тасвиб расид, ба ҳисоб мераванд. Моҳияти ин сафари таърихӣ Президенти Ҷумҳурии Узбекистон дар рузномаи Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон – «Ҷумҳурият» чунин ифода ёфтааст: «Дар фарҷоми музокирот маросими баимзорасонии бастаи калонҳаҷми санадҳои дуҷониба, ки аз 27 созишнома иборат буда, аксари соҳаҳои калидии ҳамкориҳои Тоҷикистону Узбекистонро дар бар мегиранд, сурат гирифт: [124]

- Созишнома байни Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон ва Ҳукумати Ҷумҳурии Узбекистон дар бораи алоқаи автомобилии байналмилалӣ;

- Созишнома байни Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон ва Ҳукумати Ҷумҳурии Узбекистон дар бораи алоқаи ҳавоӣ;

- Созишнома байни Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон ва Ҳукумати Ҷумҳурии Узбекистон дар бораи ҳамкорӣ дар таъмини фаъолияти сарбанди «Фарҳод»;
- Созишнома байни Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон ва Ҳукумати Ҷумҳурии Узбекистон оид ба сафарҳои мутақобилаи шаҳрвандон;
- Созишнома байни Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон ва Ҳукумати Ҷумҳурии Узбекистон дар бораи канорагирӣ аз андозбандии дукарата ва пешгирӣ намудани саркашӣ аз супоридани андоз аз даромад ва сармоя;
- Созишнома байни Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон ва Ҳукумати Ҷумҳурии Узбекистон оид ба ҳамкориҳои молиявӣ;
- Созишнома байни Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон ва Ҳукумати Ҷумҳурии Узбекистон дар бораи ҳамкорӣ дар соҳаи транзити боркашонии ҳарбӣ, махсус ва контингенти низомӣ тавассути ҳудуди давлатҳои тарафҳо;
- Созишнома байни Вазорати мудофияи Ҷумҳурии Тоҷикистон ва Вазорати мудофияи Ҷумҳурии Узбекистон дар бораи ҳамкориҳои ҳарбӣ;
- Созишнома байни Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон ва Ҳукумати Ҷумҳурии Узбекистон дар бораи ҳамкорӣ дар соҳаи мудофияи граждани, пешгирӣ ва рафъи ҳолатҳои ғавқулодда;
- Созишнома байни Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон ва Ҳукумати Ҷумҳурии Узбекистон оид ба ҳамкориҳои байниминтақавӣ;
- Созишнома байни Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон ва Ҳукумати Ҷумҳурии Узбекистон дар бораи ҳавасмандгардонӣ ва ҳифзи мутақобилаи сармоягузорӣ;
- Созишнома байни Ҷумҳурии Тоҷикистон ва Ҷумҳурии Узбекистон дар бораи ҳамкорӣ дар соҳаи амният ва мубориза бар зидди ҷинояткорӣ;
- Созишнома байни Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон ва Ҳукумати Ҷумҳурии Узбекистон оид ба ҳамкорӣ дар соҳаи таҳсилоти олии илм;

- Созишнома байни Кумитаи меъморӣ ва сохтмони назди Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон ва Кумитаи давлатии меъморӣ ва сохтмони Ҷумҳурии Узбекистон дар бораи ҳамкорӣ;

- Созишнома байни Вазорати тандурустӣ ва ҳифзи иҷтимоии аҳолии Ҷумҳурии Тоҷикистон ва Вазорати тандурустии Ҷумҳурии Узбекистон дар бораи ҳамкорӣ дар соҳаи тандурустӣ ва ҳифзи аҳолӣ;

- Протокол оид ба боздошт намудани молҳо аз низоми савдои озод ба Созишнома байни Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон ва Ҳукумати Ҷумҳурии Узбекистон дар бораи савдои озод аз 10-уми январӣ соли 1996;

- Созишнома байни Хадамоти гумруки назди Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон ва Хадамоти давлатии гумруки Ҷумҳурии Узбекистон дар бораи ташкили тартиби содаи амалисозии амалиёти гумрукӣ ҳангоми гузаронидани маҳсулот ва воситаҳои нақлиёт байни Ҷумҳурии Тоҷикистон ва Ҷумҳурии Узбекистон;

- Созишнома байни Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон ва Ҳукумати Ҷумҳурии Узбекистон оид ба ҳамкорӣ дар соҳаи сайёҳӣ;

- Созишнома байни Вазорати кишоварзии Ҷумҳурии Тоҷикистон ва Вазорати кишоварзии Ҷумҳурии Узбекистон доир ба ҳамкориҳо дар соҳаи кишоварзӣ;

- Созишнома байни Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон ва Ҳукумати Ҷумҳурии Узбекистон дар бораи фаъолияти намояндагони сарҳадӣ;

- Ёддошти тафохум байни Маркази тадқиқоти стратегии назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон ва Институти тадқиқоти стратегӣ ва байни минтақавии назди Президенти Ҷумҳурии Узбекистон». [116]

Ҳамин тавр, дар заминаи созишномаҳову шартномаҳои байнидавлатии баимзорасида робитаҳо дар тамоми соҳаҳо, бахусус, илму маориф ва фарҳанг равнақ ёфтанд.

Аз руи тақозои мавзӯ мо чанд далелро барои муқоисаи ду давраи ҳамкориҳо ёдовар мешавем:

1. То замони Президенти Ҷумҳурии Ўзбекистон интиҳоб шудани Шавкат Мирзиёев шаҳрвандони Тоҷикистон бо душворӣ раводидро чиҳати ворид шудан ба қаламрави ин кишвари ҳамсоя ба даст меоварданд. Қитъаҳои сарҳадӣ аз ҷониби мақомоти ҷумҳурии ҳамсоя минагузорӣ карда шуда, мардуми осоиштаи тоҷик ба онҳо бармехурданд. Дар даврони президенти кунунин ин масоил дар муҳлати кутоҳ бартараф гардида, ба тартиби рафтуомади шаҳрвандони ҷумҳуриҳо сабукиҳо дода шуд ва қитъаҳои сарҳадӣ аз минаҳо безарар гардонида шуданд. Ба андешаи рӯзноманигор П. Чоршанбиев мутобиқи омили расмӣ Ҷумҳурии Тоҷикистон дар шароити феълӣ то 20 ҳазор аҳолии ҳар ду ҷониб ҳар рӯз сарҳадро бо мақсади тиҷорату саёҳат, инчунин дидорбинӣ бо хешовандону пайвандон убур мекунанд. Тақрибан 68% -и хориҷиёне, ки дар нимсолаи аввали соли 2022 ба Тоҷикистон ташриф оварда буданд, шаҳрвандони Ўзбекистон мебошанд. Теъдоди шаҳрвандони Ўзбекистон, ки ба Тоҷикистон омадаанд, 319 ҳазорро ташкил доданд. [197]

2. Дар даврони ҳукумати ҳозира мушкилоти нақлиётӣ ҳар ду ҷониб ҳам тадриҷан бартараф шуда истодаанд. Пеш аз ҳама, роҳи ҳавоии байни Душанбе ва Тошканд кушода шуд. Тобистони соли 2018 хатсайри мусофиркашони Душанбе ба Деҳнав ва Тримиз, Панҷакент – Самарқанд, Хуҷанд – Тошканд ва Хуҷанд – Фарғона ба кор даромаданд. Аз аввали августи соли 2019-ум Ўзбекистон ба истифодаи роҳҳои автомобилгарди Тоҷикистон барои интиқоли борҳо аз Чин бо хатсайри Тирмиз – Душанбе – Хоруғ – Кулма оғоз кард. Моҳи июни ҳамон сол хатсайрҳои роҳҳои оҳани байни пойтахтҳои ду кишвар ба рафтуомад оғоз карданд.

3. Дар оғози солҳои 1990 Ўзбекистон шарикӣ асосии тиҷоратии Тоҷикистон ба шумор мерафт. Гардиши мол дар соли 1995 250 миллион долларро ташкил медод, ки аз гардиши умумии молҳо бо дигар кишварҳои Иттиҳоди Давлатҳои Мустақил ду баробар зиёд буд. Аммо аз охири солҳои 90-ум бо маҷрои дигар ёфтани робитаҳои ду давлат ҳаҷми савдои дуҷониба

батадрич коҳиш меёфт. Бахусус, ҳодисаҳои соли 2009 (қатъи хатҳои интиқоли барқ аз ҷониби Ўзбекистон) ва 2012 (қатъи интиқоли гази Ўзбекистон ба Тоҷикистон) ба гардиши мол зарари сахт расонданд. Дар натиҷа тибқи маълумоти оморӣ, дар соли 2014 ҳаҷми гардиши мол байни ду кишвар ҳадди ақал ба 13 миллион доллар расида буд. Аз он вақт то ба имруз ҳаҷми гардиши мол байни ду давлат 35 маротиба зиёд шуда ба 448 миллион доллар дар соли 2021 расидааст. Дар шароити ҳозира Тоҷикистон ба ҷумҳурии ҳамсоя алюминий, неруи барқ, пахта, семент, пӯст, абрешим, газворҳо, машрубот, қолинҳо содир мекунад. Аз Ўзбекистон ба Тоҷикистон гази табиӣ, маҳсулоти бофандагӣ, нуриҳои минералӣ, пластмасса, пойафзол, металлҳои ранга, таҷҳизоти электрикӣ ва механикӣ оварда мешаванд. Ба рушди гардиши мол ифтидои хатҳои махсуси қарзидиҳӣ дар банкҳои ҳар ду мамлакат ба маблағи 100 миллион доллар дар соли 2018 мусоидат кард. Моҳи июни соли 2022 Вазорати сармоягузорӣ ва тиҷорати берунаи Ҷумҳурии Ўзбекистон иттилоъ дод, ки дар моҳҳои наздик дар гузаргоҳҳои «Ойбек» ва «Фотеҳобод» минтақаҳои наздисарҳадии тиҷоратӣ – саноатӣ кушода мешаванд. Дар минтақаҳои озоди тиҷоративу саноатӣ иқтидорҳои саноатӣ, марказҳои логистикӣ ва инфраструктураи зарурӣ ҷойгир карда мешаванд. [197]

4. Вазъи муносибатҳои ду кишвар бахусус ба ҳолати энергетикӣ онҳо таъсири манфӣ расонида буд. Содироти гази Ўзбекистон ба Тоҷикистон дар моҳи апрели соли 2018 баъди бозиди нахустини расмӣ Ш. Мирзиёев барқарор карда шуд. Дар ҳамон замон интиқоли неруи барқ аз Тоҷикистон дар давраи тобистон ба роҳ монда шуда буданд. Аммо ноҳияҳои наздисарҳадии Ўзбекистон, ки неруи барқи тоҷикро истифода мебарданд, бо мақсади амниятӣ аз низоми энергетикӣ Ўзбекистон ва ҳам низоми муттаҳидаи энергетикӣ Осиёи Марказӣ ҷудо карда шуда буданд. Феълан бо кӯмаки ниҳодҳои байналхалқӣ молиявӣ корҳои омодагӣ барои пайваست кардани низоми энергетикӣ Тоҷикистон ба низоми минтақавӣ амалӣ шуда истодаанд.

3.2. Афзалиятҳо ва дурнамои тавсеаи ҳамкориҳои Тоҷикистон ва Узбекистон

Тавре ки дар боби гузашта ишора рафт, Асосгузори сулҳу ваҳдати миллӣ, Пешвои миллат муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон дар Паёми худ ба Маҷлиси Олӣ дар соли 2018 аҳамияти вижаи беҳбуди ҳамаҷонибаи муносибатҳо бо Ҷумҳурии Узбекистон ва ба сатҳи шарикӣ стратегӣ расидани онҳоро таъкид намуда, ин рӯйдодро яке аз рӯйдодҳои беназири соли 2018 дар таърихи минтақаамон арзёбӣ намуданд. «Бори дигар бо қаноатмандӣ хотирнишон месозам, ки соли 2018 дар муносибатҳои дуҷониба бо кишвари ҳамҷавор ва дустӣ мо - Узбекистон таҳаввулоти таърихӣ рух доданд ва мо тамоми масъалаҳои ҳалталабу шиддатнокеро, ки тайи зиёда аз бист соли охир байни ду кишвар ба миён омада буданд, пурра ҳаллу фасл карда, ҳамкориҳоямон-ро ба сатҳи шарикӣ стратегӣ баровардем» [28].

Ҳамкориҳои стратегии Ҷумҳурии Тоҷикистон ва Ҷумҳурии Узбекистон дар низоми робитаҳои минтақавӣ Осиёи Марказӣ мақоми муҳимро касб кардааст ва барои рушди ҳамаҷонибаи робитаҳои байнидавлатӣ нақши муассир бозидааст.

Мавриди зикр аст, ки дар даврони шуравӣ ҳар ду ҷумҳурӣ ҷузъи таркибии Иттиҳоди шуравӣ буданд. Ин давра асоси равобити муосири ду кишварро ташкил дод ва бар сиёсат, иқтисод ва фарҳанги онҳо таъсир гузошт. Пас аз ғурупошии Иттиҳоди шуравӣ ва касби истиқлолияти давлатӣ дар аввали солҳои 1990 – ум Тоҷикистон ва Узбекистон бо теъдоде аз мушкилоти марбут бо гузариш ба истиқлолият ва соҳибхитӣ мувоҷеҳ шуданд. Ин амр ҷолишҳо ва фурсатҳои навро барои тавсеаи равобити онҳо эҷод кард. Яке аз авомили аслии таъсиргузор бар равобити байни Ҷумҳурии Тоҷикистон ва Ҷумҳурии Узбекистон марбут ба масоили марзӣ ва тавзеҳи манобеи об дар минтақа

буд. Низоъҳои марбут ба истифодаи манобеъи об метавон гуфт то муддате бар ҳамкорӣ ва робитаҳо дар байни ду кишвар таъсири худро гузоштанд.

Ба шарофати иродаи сиёсӣ ва талошҳои муштараки раҳбарони ду давлати бародар муносибатҳои Тоҷикистону Ўзбекистон дар як муддати кутоҳи таърихӣ бо мазмуни комилан нави амалӣ пурра шуда, ба сатҳи шарикӣ стратегӣ бардошта шуданд.

Сарони ҳар ду давлат дар ҷараёни сафарҳои мутақобила дар моҳҳои март ва сентябри соли 2018, ноябри соли 2019, инчунин дар ҳошияи рӯйдодҳои муҳими байналмилалӣ, аз қабили нишасти сарони кишварҳои мусулмонӣ ва ИМА дар Риёзи Арабистони Саудӣ (майи 2017), нишасти сарони СҲШ дар Нур-Султон (июни соли 2017), маросими ифтитоҳи Бозиҳои Осиё (сентябри соли 2017), нишасти ғайрирасмӣ ИДМ дар Маскав (декабри 2017), 20-солагии Нур-Султон (июли 2018), Форуми дуҷуми «Як камарбанд ва як роҳ» дар Пекин (апрели 2019) ва Шӯрои сарони давлатҳои ИДМ дар Ашқобод (2019 октябр).

Гуфтанист, ки дар пайи боздидҳои мутақобилаи давлатӣ 54 санад оид ба рушди ҳамкориҳои дӯҷониба дар соҳаҳои сиёсӣ, тиҷоратӣ, иқтисодӣ, нақлиёту коммуникатсия, энергетика, стандартизатсия, метрология ва сертификатсия, амнияти кишоварзӣ ва озӯқаворӣ, маориф ва сиёсати ҷавонон ба имзо расид. Дар бораи ҳамкориҳои тиҷоратӣ, иқтисодӣ ва фарҳангиву гуманитарӣ байни манотиқи мамлакатҳои мо созишҳо ба даст оварда шуданд.

Ба хоҳири тавсеа ва амиқтар кардани ҳамкориҳо, таъмини иҷрои саривақтӣ ва пурраи тавофуқоти ҳосилшуда кишварҳо робитаҳои байнипарлумонӣ, ҳамкориҳои байналмилалиро дар шаклҳои бисёрҷониба, муносибатҳо дар соҳаҳои сиёсӣ, тиҷоратӣ, иқтисодӣ, сармоягузорӣ ва фарҳангиву гуманитарӣ пайваста инкишоф ёфтанд.

Ба ҳамин наҳв, Тоҷикистон ва Ўзбекистон дар ҷаҳорчубаи ниҳодҳои бузурги байналмилалӣ мунтақавӣ, назири СММ, СҲШ, СҲИ, ИДМ ва

Хазинаи байналмилалии наҷоти Арал ҳамкориҳо тақвият дода аз ташаббусҳои ҳамдигар пуштибонӣ намуданд. Аз ҷумла, Роҳбарияти Тоҷикистон ислоҳоти густурдаеро, ки президент Шавкат Мирзиёев дар Ҷумҳурии Узбекистон анҷом додааст ва он бар таҳкими иқтисодии кишвар, рушди иқтисоди миллӣ, беҳбуди некуаҳволии мардум ва боло бурдани нуфузи байналмилалии кишвар нигаронида шудааст, инчунин ташаббусҳои фаъолгардонии ҳамкориҳои минтақавӣ, аз ҷумла баргузори мунтазами Мулоқоти машваратии сарони кишварҳои Осиёи Марказӣ равона карда мешуд, ҷонибдорӣ кард. Ҷумҳурии Узбекистон дар навбати худ, аз талошҳои президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон Эмомалӣ Раҳмон баҳри таъмини рушди устувори иқтисодиву иҷтимоии Тоҷикистон ва таҳкими амнияти минтақа пуштибонӣ карда, аз ташаббусҳои оиди «Даҳсолаи байналмилалии амал – «Об барои рушди устуво»-ро истиқбол кард.

Мавриди зикр аст, ки яке аз омилҳои асосии субот ва устувори равобити байниҳамдигарии давлатҳои Осиёи Марказӣ ҷустуҷӯ ва дарёфти механизми истифодаи захираҳои обиву энергетикӣ бо назардошти манфиатҳои тамоми давлатҳои минтақа мебошад. Тоҷикистон ва Узбекистон ба рушди ҳамкориҳои минтақавӣ дар соҳаи истифодаи оқилона ва одилонаи захираҳои об манфиатдор буда, аҳамияти иншоотҳои мавҷуда ва бунёдшавандаи гидроэнергетикӣ барои Осиёи Марказӣ дар ҳалли мушкилоти обу энергетикӣ дарк намудаанд. Дар ин замина ҷониби Узбекистон омодагии худро барои баррасии ҳамаҷонибаи имконияти ширкат дар сохтмони иншоотҳои гидротехникӣ дар Тоҷикистон бо дарназардошти риояи меъёрҳои байналмилалии эътирофшудаи сохтмони ҷунин иншоот изҳор дошт. Дар ин самт муколамаи ошкоро ба роҳ монда шудааст, ки ба таҳкими ҳусни тафохум ва рушди ҳамкориҳои созанда, ҷустуҷӯи роҳҳои ҳалли барои ҳар ду ҷониб қобили қабул, одилона ва оқилона нигаронида шудааст.

Вусъат додани ҳамкориҳои ба ҳамдигар судманди тиҷоративу иқтисодии ду кишвар ҳислати стратегӣ дорад. Тамоюли мусбат дар ҳаҷми савдои мутақобила, ки то охири соли 2020 беш аз 500 миллион доллари амрикоиро ташкил медод, барои рушди кооператсияи саноатӣ, ташкили корхонаҳои муштарак ва ҳонаҳои савдо, рушди фаъоли зерсохтори савдои хориҷӣ ва механизмҳои дастгирии амалиёти содироту воридот, инчунин диверсификатсияи доираи савдои дуҷониба шароит фароҳам овард. Таваҷҷуҳи баланди ду кишвар ба ҳавасмандгардонии ҳамкориҳои иқтисодӣ ҳамчунин дар пойтахтҳои ду кишвари ҳамҷавор бомуваффақият баргузор шудани намоишгоҳҳо ва форумҳои тиҷоратии мутақобила мебошад, ки ба густариши робитаҳои доираҳои тиҷоратӣ ва инъиқоди як бастаи устувори созишномаҳо ва қарордодҳои тиҷоратӣ мусоидат мекунанд. Комиссияи байниҳукумати Тоҷикистону Ўзбекистон оид ба ҳамкориҳои тиҷоративу иқтисодӣ нақши механизми муассири ҳалли тамоми маҷмӯи масъалаҳои муносибатҳои дуҷонибаро мебозад, ки самтҳои нави ояндадори ҳамкориҳоро низ муайян мекунанд. Дар шароити ҳозира дар Ҷумҳурии Ўзбекистон 199 корхона бо сармояи тоҷикистонӣ, аз ҷумла 107 корхонаи муштарак ва 92 корхона бо сармояи 100% Тоҷикистон фаъолият мекунанд. Табодули молҳо ва ҳадамот, сармоягузорӣ ва ҳамкорӣ дар заминаҳои нақлиёт ва энергетика заминаҳои аслии ҳамкориҳои иқтисодии байни ҷумҳуриҳои Тоҷикистон ва Ўзбекистон мебошанд. Президенти Ҷумҳурии Ўзбекистон муҳтарам Шавкат Мирзиёев дар аввалин суҳбатҳои худ дар парлумони кишвар дар моҳи майи соли 2017 изҳор дошта буд, ки Ўзбекистон ба як сиёсати хориҷии муосир ниёз дорад. Ин аввалин нишонае буд, ки раиси ҷумҳурӣ мутааххид ба ҷашмандозӣ аз сиёсати хориҷии амалгаро ва динамикӣ буд. Имруз метавон гуфт, ки Тошканд дар ҳоли ҳаракат ба самти мушорикати фаъол дар тааххудот ва созишномаҳои минтақавӣ ва ҷаҳонӣ ва дур шудан аз сиёсати хориҷии нимаинзивоталабонаи пешинааш мебошад. Раиси

Ҷумҳури нав муҳтарам Ш. Мирзиёев мавқеияти ҷуғрофии калидии кишварашро дар минтақаи Осиёи Марказӣ ба дурустӣ арзёбӣ кард. Дар ҳангоми сафар ба Тоҷикистон дар моҳи март соли 2018 27 созишномаи дуҷониба аз ҷумла ифтитоҳи 16 гузаргоҳи марзӣ ва вуруди 30 руза бидуни раводид барои шаҳрвандони ду кишвар ба имзо расид. Чунин ибтикорот на танҳо тиҷорати дуҷонибаро ба 240 миллион доллар афзоиш дода буд, ки 22 дар сад нисбат ба охири соли 2017 афзоиш ёфт, балки теъдоди бозиди шаҳрвандони ду кишварро аз қаламрави якдигар низ афзоиш дода буд. Ин сафар ҳамчунин заминаро барои азсаргирии иртибототи ҳавоӣ, автомобилӣ ва роҳи оҳан байни ду кишвар фароҳам кард. Дар солҳои охир Ҷумҳурии Узбекистон гуфтугуҳи сиёсии дуҷониба ва равобити тиҷоратӣ ва иқтисодиро бо кишварҳои ҳамсояро ба мизони қобили тавачҷӯе густариш додааст. Президент аз рузҳои аввали ҳокмияташ шуданаш ҳамчунин авлавиятҳои кишварҳои Осиёи Марказиро дар сиёсати хориҷии Узбекистон баён кард. Ба вижа, Стратегияи амалҳо барои панҷ ҳавзаи авлавиятдори тавсеаи Ҷумҳурии Узбекистон барои солҳои 2017-2021 эҷоди камарбанди амниятӣ, субот ва ҳусни ҳамҷаворӣ дар атрофи Узбекистонро пешбинӣ мекард. Ш. Мирзиёев дар суҳанронии худ дар минбари 75-умин иҷлосияи Маҷмаъи умумии СММ дар 23 сентябри соли 2020 гуфта буд, ки кишварҳои минтақа бо як вазифаи стратегии муҳим – таъмини ҳамгароии амиқи минтақа дар роҳравҳои иқтисодӣ, нақлиёт ва транзитии ҷаҳонӣ ру ба ру ҳастанд ва идеяи эҷоди «Маркази минтақавии тавсеаи иртиботот ва ҳамлу нақли иртиботӣ» - ро таҳти назорати СММ пешниҳод кард [148].

Имруз робитаҳои байнидавлатии Ҷумҳурии Тоҷикистон бо кишвари ҳамсояи Узбекистон бар асоси усули баробарӣ, ҳимояти мутақобил ва эътимод бо талошҳои муштарак дар масири тавсеаи ҳамкориҳои судманд қарор гирифтааст. Тарафайн модели намунавии ҳамкориҳои дуҷонибаро нишон медиҳанд. Ба вижа, Узбекистон ва Тоҷикистон пайваста дар

дохили ИДМ, СХШ, Созмони ҳамкории исломӣ ва соири сохторҳои байналмилалӣ ҳамкорӣ доранд ва аз ибтикороти ҷаҳонии якдигар ҳимоят ва такмил мекунанд.

Дар маҷмӯъ, имруз бе истисно дар ҳамкориҳои дӯҷониба пешрафт ҳосил шуда аст. Аввалан, ба лутфи қудрати сиёсӣ ва дидгоҳи стратегии президентҳои ҳар ду мамлакат – муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон ва муҳтарам Ш. Мирзиёев равобитаи динамикии дӯҷониба дар болотарин сатҳи қобили таваҷҷӯҳ қарор гирифтааст. Тавре ки дар боло ишора рафт, заминаи воқеӣ ва устуворро мавқеи усулии ҳар ду роҳбарони давлатҳо ташкил медиҳад. Метавон гуфт, ки бори нахуст дар соли 2018 дар таърихи робитаҳои байнидавлатӣ мулоқотҳои давлатии мутақобил радду бадал шуд. Сипас президенти Ўзбекистон муҳтарам Ш. Мирзиёев гуфт, ки бо «руҳи боз ва бо марзҳои боз» ба Душанбе омада аст ва дар навбати худ Пешвои миллат, муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон дар Тошканд изҳор дошт, ки робитаҳо бо Ўзбекистон авлавияти аслии сиёсати хориҷии Тоҷикистон аст. Дар маҷмӯъ аз соли 2016 роҳбарони ду кишвар 32 бор мулоқот кардаанд. Президенти Ҷумҳурии Ўзбекистон ба далели мушорикати шахсии барҷастааш дар тақвияти пайвандҳои дӯстӣ ва ҳусни ҳамҷавории мустаҳкам ва чандсадсола нишони Эл – юрт ҳурмати ро ба Эмомалӣ Раҳмон супорида буд. (17 августи соли 2018, Тошканд) ва Роҳбари давлати мо ба Ш.Мирзиёев нишони дараҷаи аввали «Зарринтоҷ» - ро супорид. (11 июни соли 2021, Душанбе). Ҳамин тавр, дар асл, сарварони ҳар ду мамлакат поя ва асоси давраи нави ҳамкориҳоро гузоштанд ва талошҳо, тавоноҳои ва зарфиятҳои хешро то ҳадди мумкин таркиб карданд ва ҳама монеаҳои мавҷударо аз байн бурданд.

Бояд таъкид намуд, ки 2-юми июни соли 2022 Асосгузори сулҳу ваҳдати миллӣ, Пешвои миллат, Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон, муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон ба Ҷумҳурии Ўзбекистон сафари расмӣ анҷом дода, бо Президенти Ҷумҳурии Ўзбекистон мулоқот оростанд. Тафсилоти

ин сафар дар сомонаи Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон ҷойгир шуда бошад ҳам, фишурдаи он дар рузномаи «Ҷавонони Тоҷикистон» бо номи «Бунёди ду неругоҳ, сармоягузории миллиард-доллара ва имзои 90 санади ҳамкорӣ» мушаххас интишор ёфтааст. Аз муҳтавои сафари расмӣ дар Ҷумҳурии Узбекистон анҷомдодаи Пешвои миллат чунин натиҷа гирифтани мумкин аст, ки дурнамои ҳамкориҳои ду кишвари дусту ҳамсоҳ абадӣ идома хоҳад ёфт. Инро бастанӣ созишномаҳо ва санадҳои ҳамкориӣ дуҷониба собит менамоянд:

– «Нақшаи роҳ» оид ба рушди ҳамкориҳои дуҷониба байни вилояти Суғди Ҷумҳурии Тоҷикистон ва вилояти Қизилқум Ҷумҳурии Узбекистон барои солҳои 2022-2023-юм;

– Ёддошти тафохум байни Вазорати саноат ва технологияҳои нави Ҷумҳурии Тоҷикистон ва Қумитаи рушди пиллапарварӣ ва саноати паҳми Ҷумҳурии Узбекистон оид ба ҳамкорӣ дар соҳаи пиллапарварӣ;

– Созишнома байни Вазорати фарҳанги Ҷумҳурии Тоҷикистон ва Вазорати фарҳанги Ҷумҳурии Узбекистон дар ҳамкорӣ дар соҳаи фарҳанг ва санъат барои солҳои 2022-2023-юм;

– Ёддошти тафохум байни Департаменти мониторинги молиявӣ назди Бонки миллии Тоҷикистон ва Департаменти мубориза бо ҷиноятҳои иқтисодӣ назди Прокуратураи генералии Ҷумҳурии Узбекистон оид ба ҳамкорӣ дар соҳаи муқовимат ба қонунигардонӣ (расмиқунонӣ) даромадҳои бо роҳи ҷиноят бадастоварда, маблағгузории терроризм ва маблағгузории паҳнкунии силоҳи қатли ом;

– Ёддошти тафохум миёни Қумитаи ҳифзи муҳити зисти назди Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон ва Қумитаи давлатӣ Ҷумҳурии Узбекистон оид ба экология ва ҳифзи муҳити зист оид ба ҳамкорӣ дар соҳаи ҳифзи муҳити зист ва истифодаи оқилонаи муҳити зист;

– Ёддошти тафохум оид ба ҳамкорӣ байни Вазорати рушди иқтисод ва савдои Ҷумҳурии Тоҷикистон ва Вазорати рушди иқтисод ва коҳиши камбизоатии Ҷумҳурии Узбекистон;

– Нақшаи роҳ оид ба амиқтар намудан ва густариши ҳамкорӣ дар соҳаи ҳамкориҳои саноатӣ байни Ҷумҳурии Тоҷикистон ва Ҷумҳурии Узбекистон» [112].

Натиҷаи равшани ҳамкориҳо дар оянда ба тамоми соҳаҳо, монанди истихроҷу коркарди хокаи оҳан, бунёди корхонаи нассоҷӣ дар Тоҷикистон, таҳвили аллюминии аввалия ба Узбекистон, истеҳсоли нахи пахта, яхдонҳо, пешбурди соҳаҳои мухталифи энергетикаю саноат, аз ҷумла, нассоҷӣ, хурукворӣ, пойафзолдузӣ, металлургияи ранга, дорусозӣ, нақлиёту коммуникатсия, сармоягузорӣ ва бонкдорӣ ва дигар бахшҳои барои ҳар ду кишвар манфиатовар вобастагӣ дорад.

Устуворшавии фазои эътимод дар болотарин сатҳ таъсири мусбате бар ташдиди робитаҳои байнипарлумонӣ дошт. Дар натиҷа, дар соли 2020 як гурӯҳи байнипарлумонии Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон ва Олий Маҷлиси Ҷумҳурии Узбекистон оиди ҳамкориҳо эҷод шуд. Тайи солҳои охир 5 маротиба табодули ҳайатҳои парламентҳои ду кишвар сурат гирифтааст.

Иқдоми муҳим дар тақвияти муколамаи созандаи парламентҳои мулоқоти байни раиси Маҷлиси миллии Маҷлиси Олии Тоҷикистон Рустами Эмомалӣ ва раиси Сенати Олий Маҷлиси Узбекистон Танзилоӣ Нарбаева дар моҳи сентябри соли 2023 дар Душанбе ба шумор меравад. Созишномаи ҳамкорӣ миёни парламентҳои ду кишвар, ки дар натиҷаи ин нишаст имзо шуд, ҳамчунон абзори калидӣ барои назорат бар иҷрои тавофуқоти ҳосилшуда дар болотарин сатҳ мебошад.

Дар ҳоли ҳозир робитаҳои байниҳукуматӣ бештар ҳислати интенсивӣ касб кардаанд. Дар ин бора он факт шаҳодат медиҳад, ки аз соли 2018 то ҳол беш аз 15 нишаст дар сатҳи сарвазирони ҳукуматҳо Қоҳир

Расулзода ва Абдулло Орипов баргузор гардидааст. Сарони ҳукуматҳо шахсан раёсати Комиссияи байнихукуматиҳо ба уҳда доранд. Аз ҷумла, нишасти 11-умини комиссия дар таърихи 12 марти соли 2024 дар шаҳри Душанбе доир гардида буд, ки дар паёмади он ҷонибҳо дар мавриди иҷрои зарфиятҳои истифоданашудаи Тоҷикистон ва Узбекистон дар саноати нассочӣ ва дузандагӣ, истеҳсоли муштараки техника ва таҷҳизоти кишоварзӣ, коркарди маводи ғизӣ, металлургӣ, дорусозӣ, истеҳсоли доруҳои табобатӣ, масолеҳи сохтмонӣ, электроника ва технологияи иттилоотӣ тасмимҳо гирифта шуданд.

Дуввум, ҷумҳуриҳои Тоҷикистон ва Узбекистон робитаҳои тиҷоративу иқтисодӣ ва сармоягузориҳо ба таври қобили таваҷҷӯҳ афзоиш додаанд. Аз ҷумла, ҳаҷми мубодилоти тиҷоратии дуҷониба афзоиши чашмгир дошта, тайи 7 соли охир тиҷорати мутақобил аз 197 миллион доллар ба 757 миллион доллар зиёд шудааст. Тайи ин муддат содироти Ҷумҳурии Тоҷикистон ба Узбекистон 3,5 баробар ва содироти Узбекистон ба Тоҷикистон 4 баробар афзудааст. Имруз Ҷумҳурии Тоҷикистон дар қатори 10 кишвари аввал ва Ҷумҳурии Узбекистон дар қатори 5 кишвари шарикони бузурги тиҷоратии кишвари мо қарор гирифтаанд.

Тибқи иттилооти расмӣ Кумитаи омили давлатии Ҷумҳурии Узбекис-тон ҳаҷми тиҷорати дуҷониба аз соли 2016 (197 миллион доллари амрикоӣ) то соли 2021 (604, 5 миллион доллари амрикоӣ) беш аз 3 баробар афзоиш ёфта ва дар чаҳор моҳи соли 2023 ин рақам нисбат ба ҳамин дар давраи соли пешина 35 % афзоиш ёфтааст [188].

Ҳамзамон, лоиҳаҳои сармоягузориҳои дуҷониба ба шиддат дар ҳоли тавсеа ҳастанд. Феълан портфели қарордодҳои сармоягузорӣ беш аз 195, 4 миллион долларро ташкил медиҳад. Бар асоси иттилооти расмӣ Вазорати сармоягузорӣ ва тиҷорати хориҷии Ҷумҳурии Узбекистон имруз 64 ширкат бо сармояи Узбекистон дар Тоҷикистон фаъолияти мекунанд

ва 252 ширкати тоҷик дар Узбекистон фаъолият мекунад, дар ҳоле ки панҷ сол пеш танҳо 24 ширкат бо мушорикати сармояи Тоҷикистон дар Узбекистон ва танҳо 9 бунгоҳи Узбекистон дар Тоҷикистон фаъолият доштанд.

Барои соҳибкорони тоҷику узбек вазъияти муносиби ба амал омада имкон фароҳам овардааст, ки тиҷорат дар тамоми самтҳои фаъолият ҳақиқи ҷиддӣ кунад. Баробари ин ҳамкориҳои соҳибкорони ҳар ду ҷумҳурӣ дар самти истеҳсоли низ вусъат гирифта, ҳам дар Тоҷикистон ва ҳам дар Узбекистон коргоҳу корхонаҳои саноатӣ, кишоварзӣ ва бинокорӣ арзи ҳастӣ карда истодаанд, ки дар рушди кишварҳо саҳми калон мегузоранд.

Ёдовар бояд шуд, ки Ҷумҳурии Тоҷикистон ва Ҷумҳурии Узбекистон имконоти бузурги иқтисодиро доро ҳастанд. Зимни сафар ба Ҷумҳурии Узбекистон сарони давлатҳо аз Намоишгоҳи молу маҳсулоти Тоҷикистон таҳти унвони «Истеҳсоли Тоҷикистон» дидан намуда, бо намунаи дастовардҳои корхонаву ширкатҳои истеҳсолии мамлакат шинос шуданд.

Дар Намоишгоҳи мазкур зиёда аз 60 корхонаи бузурги саноати Ҷумҳурии Тоҷикистон, аз қабili ширкати «Талко гурӯҳ», Ҷамъиятҳои дорои масъулияти маҳдуди «Ғаюр семент» ва «Моҳир семент», ширкати «Фароз», Ҷамъияти саҳҳомии пушидаи «Шири Душанбе», Корхонаи воҳидии давлатии «Ангишт», «Намаки Ашт» ва «Намаки «Ҳоҷамуъмин», «Ҷамъияти дорои масъулияти маҳдуди «Қолинҳои Қайроққум», Ҷамъияти дорои масъулияти маҳдуди «Амирӣ», Ҷамъияти дорои масъулияти маҳдуди «Макколи», Ҷамъияти саҳҳомии пушидаи «Оби зулол» ва дигар корхонаҳои ватании соҳаи саноати маъдан, хурукворӣ, соҳаи мошинсозӣ, саноати мудофия ва химия, масолеҳи сохтмонӣ, саноати ангишт ва саноати сабук иштирок намуда, маҳсулоти истеҳсоли Ҷумҳурии

Тоҷикистонро бо шиори «Дар Тоҷикистон истеҳсол шудааст» пешкаш намуданд [127,8].

Соҳибкорони зиёда аз 50 корхонаю ширкати ватанӣ маҳсулоти ивазкунанда ва ба содирот ниёз дошта, аз қабилӣ маҳсулоти ресандагию бофандагӣ, нушоқиҳои ташнашикан, қисмҳои эҳтиётии мошин, хурукворӣ, маҳсулоти ширӣ ва гуштӣ, консерваи меваю сабзавот, меваи хушк, машрубот, нон ва маҳсулоти нонӣ, маҳсулоти қаннодӣ, маҳсулоти чарм, масолеҳи сохтмон, алюминий, пластикӣ, матоъ, либос, пойафзол, маснуоти заргарӣ, адрасу атлас, дару тиреза, мизу курсиҳо, профил ва қубурҳои металлӣ, ноқилҳои пастшиддат ва баландшиддат, намунаи ҳунариҳои дастии занону духтарон ва дигар молу ашёро ба намоиш гузоштанд [71,26].

Дар даврони соҳибистиқлолӣ то ба имруз бо сиёсати хирадмандонаи Асосгузори сулҳу ваҳдати миллӣ – Пешвои миллат, муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон барои ба кор андохтани иқтидорҳои нав дар рушди соҳаи саноат ва истифодаи самаранокии корхонаҳои мавҷуда, ба роҳ мондани истеҳсоли маҳсулоти рақобатпазир ва ивазкунандаи воридот ва ғайра амалӣ гардидаанд.

Соҳибкорони корхонаҳои азими истеҳсолкунандаи маҳсулоти хурукворӣ, коркарду бастабандии маҳсулоти кишоварзӣ, ресандагию бофандагӣ, алюминӣ, маъданҳои куҳӣ ва масолеҳи сохтмонӣ барои саноатикунони кишвар, яъне аз кишвари аграрӣ-саноатӣ ба индустриалӣ-аграрӣ табдил додани Ҷумҳурии Тоҷикистон талош варзида истодаанд. Қайд кардан бамаврид аст, ки дар намоишгоҳи «Истеҳсоли Тоҷикистон» намоиши матоъҳои атласу адрас ва дигар намунаи ҳунариҳои дастии занону бонувон муаррифӣ шуданд.

Соли 2018-ум дар доираи ҳамоишҳои муштаракӣ соҳибкорони Тоҷикистону Узбекистон зиёда аз 200 созишномаи ҳамкорӣ ба маблағи 845 млн. доллари Иёлоти Муттаҳидаи Амрико дар соҳаҳои металлургия,

энергетика, нафту газ, масолеҳи сохтмон, сайёҳӣ, хурокворӣ ва дигар соҳаҳо ба имзо расидаанд. Дар шаш моҳи соли 2018 корхонаҳои саноатӣ ба маблағи 10 миллиарду 414 миллион сомонӣ маҳсулоти саноатӣ истеҳсол карда шуданд. Ҳоло аз Ҷумҳурии Узбекистон асосан нақлиёт, техникаи маишӣ, тухми мурғ, хушкмева, либос ва ғайра ворид мешавад. Аз Ҷумҳурии Тоҷикистон бошад, ба Ҷумҳурии Узбекистон ашёи хом, семент, меваю сабзавот, ашёи рузғор ва дигар маҳсулоти зарурӣ содир мешавад.

Нақши муҳимро дар рушд ва тавсеаи робитаҳои тиҷоративу иқтисодӣ чунин механизми ҳамкорӣ, аз қабили Форуми байниминтақавии Тоҷикистону Узбекистон бозӣ мекунад. Форуми нахустин дар соли 2021 дар шаҳри Бохтар бо иштироки раисони вилоятҳои ҳаммарзи Хатлон ва Сурхондарё, намояндагони доираҳои соҳибкорӣ, баргузор гардид, ки дар он як силсила созишномаҳо ба имзо расида буданд. Дар ин росто лоиҳаҳои муштаракӣ сармоягузорӣ низ бомуваффақият татбиқ шуда истодаанд. Дар ин бора он рақамҳо далолат мекунанд, ки теъдоди корхонаҳои муштарак 10 маротиба бештар шудаанд. Агар дар соли 2016 теъдоди ин корхонаҳо 34 – то бошанд (25 дар Узбекистон ва 9 дар Тоҷикистон) пас дар соли 2023 ба 339 (278 дар муқобили 61) расидаанд.

Дар ҷаҳорҷубаи рушди робитаҳои тиҷоративу иқтисодӣ мушорикат ё кооператсияи саноатӣ ҳам тақвият ёфта истодааст. Аз ҷумла, аз моҳи майи соли 2023 дар нуқтаҳои гузаргоҳии «Ойбек- Фотеҳобод» лиоҳаи минтақаи тиҷоратии «Узбекистон – Тоҷикистон» амалӣ шуда истодааст. Дар татбиқи он нақши ширкати сармоягузории Узбекистону Тоҷикистон нақши муҳим бозида истодааст, ки дар соли 2021 таъсис ёфта буд ва сармояи оинномавии он тайи се сол ду маротиба афзуда, ба 100 миллион доллар расидааст.

Намунаи борики тавсеаи робитаҳои мутақобилаи судманди саноативу инвестисионӣ роҳандозии як силсила корхонаҳои муштарак

дар Тоҷикистон, аз қабилӣ истеҳсоли лавозимоти электронии маишӣ «Артел Авесто Электроникс» ва «Талко – Крантас» барои таъмири таҷҳизоти коммуналӣ ва сохтмонӣ мебошад.

Саввум, бо шарофати иқдоми дурандешона ва воқеъбинонаи сарони ду давлат – муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон ва Шавкат Мирзиёев дар заминаи таҳқиқи комили зарфиятҳои нақлиётӣ ва иртиботии дуҷониба пешрафти назаррас ба мушоҳида мерасад. Ба вижа, дар соли 2018 ҷаҳолияти 8 пункти бозрасии автмомобилӣ эҳё шуда амали хатти роҳи оҳани Ғалаба – Амузанг, ки қабл он қатъ ёфта буд, аз сар гирифта шуд. Бояд гуфт, ки роҳи оҳани мазкур ба манфиати ҳар ду кишвар истифода хоҳад гашт ва он дар рушди қашондани борҳои транзитӣ нақши қалонро бозӣ хоҳад кард. Масалан, ба ин муносибат имкониятҳои нави баромад ба Туркменистон ва Афғонистон қушода мегардад. Ва аз ҳама нуқтаи муҳиме, ки сарони кишварҳои бародари ҳамсоя дар натиҷаи вохурии дуҷониба арз доштанд, миёни ду кишвар алҳол ягон масъалаи ҳалношуда боқӣ намондааст [71, 183].

Ҳамчунин, аз соли 2021 парвозҳои муназзами хатсайри «Тошканд – Душанбе - Тошканд», аз соли 2022 масирҳои автобусии байналмилалӣ «Самарқанд - Душанбе», «Панҷакент - Самарқанд» барқарор карда шуданд. Дар ҳамин росто, 5 хатти нави нақлиётӣ байниминтақавӣ, аз ҷумла «Тошканд - Хуҷанд» ба роҳ монда шудаанд. Дар натиҷа, тайи солҳои 2016 – 2023 ҳаҷми ҳамаҷумлаи борҳо аз тариқи роҳи оҳан байни ду кишвар беш аз 25 баробар - аз 300 ҳазор тонна ба 8,5 миллион тонна ва аз тариқи роҳи мошингард ба ду баробар – то 1,5 миллион тонна афзоиш ёфтааст [184].

Дар шароити кунунӣ роҳҳои оҳан ва мошингарди Тоҷикистону Узбекистон ба ҳамдигар пайваста шудаанд. Ин шабакаи иртиботии муҳим ҳамчунин функцияи транзитиро барои кишварҳои сеюм иҷро мекунад. Дар миёни лоиҳаҳои пешомадноки соҳаи мазкур метавон лоиҳаи

нави роҳрави чандваҷҳаи «Чин – Тоҷикистон – Узбекистон-Туркменистон – Ирон- Туркия - Аврупо» - ро ном бурд. Амалишавии лоиҳаи мазкур аз як ҷониб ба ҳалли масъалаи инзिवои нақлиётии ҳар ду кишвар кумак мекунад ва аз ҷониби дигар, дар канори масири нақлиётии байналмилалии моварои Каспий ва лоиҳаи роҳи оҳани Чин – Қирғизистон – Узбекистон, ба замимаи муҳимме барои тавсеаи низоми нақлиётии Осиёи Марказӣ ва боло бурдани нақши он ба унвони муфидноктарин звенои транзитии «Шарқ Ғарб» табдил хоҳад ёфт. Чаҳорум, динамикаи баланди ҳамкориҳои байнидавлатӣ дар соҳаҳои фарҳангиву гуманитарӣ ба назар мерасад.

Хусусияти афзалиятноки ҳамкориҳоро дар соҳаи фарҳангию гуманитарӣ, рушди робитаҳои мустақим ва табодули таҷриба байни муассисаҳои илмӣ ва таълимӣ, воситаҳои ахбори омма, иттиҳодияҳои эҷодӣ ва варзишӣ, ташкилотҳои ҷавонон ва бонувон, иттифоқҳои касаба ва дигар ниҳодҳои ҷомеаи шаҳрвандиро таъкид намудан зарур мебошад [71,46].

Яке аз омилҳои калидӣ дар афзоиши робитаҳо дар ин росто бекор карда шудани режими равондид ва боз шудани марзҳо дар соли 2018 буд, ки шароити мусоидеро барои рафтуомади одамон, иртиботот ва тиҷорат фароҳам овард. Ин амр дар навбати худ ба фаъолгардии робитаҳои фарҳангӣ ва дипломатияи мардумӣ оварда расонд. Дар бораи миқёси онҳо рақамҳо ва нишондиҳандаҳои зерин шаҳодат медиҳанд: дар ҳудуди Узбекистон 19 маркази фарҳангии милли тоҷикон вучуд дорад, 8 нашрия мунташир мешавад, канали телевизионии «Тоҷикистон», 25 барномаи телевизионӣ, 3 барномаи радиой, 4 маҷаллаи радиой, 2 барномаи мусиқӣ бо забони тоҷикӣ пахш карда мешаванд. Дар 255 мактабҳои Узбекистон таҳсил бо забони тоҷикӣ ба роҳ монда шудааст. Дар донишгоҳҳои давлатии Бухоро, Самарқанд, Фарғона ва Тирмиз, ҳамчунин дар Донишқадаи давлатии омузгории Чирчик ва донишқадаи соҳибкорӣ ва

омузгории Дехнав факултетҳо ва гурӯҳҳои таҳсилии тоҷикӣ амал мекунанд, ки теъдоди донишҷуёни онҳо аз соли 2016 ду баробар афзуда, ба 1022 нафар расидааст. Ҳамчунин дар кишвари мо низ теъдоди зиёди мактабҳои узбекзабон амал карда, бо забони узбекӣ маҷаллаҳо ва рузномаҳо («Шарқнома», «Халқ овози», «Суғд ҳақиқати») нашр шуда, телевизиони Суғд бо забони узбекӣ барномаҳо пахш мекунанд. Илова бар ин, дар Тоҷикистон 3 маркази миллии фарҳангии узбекҳо ва дар Донишгоҳи давлатии омузгории Тоҷикистон ба номи С. Айни факулети узбекӣ фаъолият мекунанд. Ҳамасола садҳо чорабиниҳо бахри тавсеаи фарҳангҳои мутақобила аз қабилӣ рузҳои фарҳанг, санъат, синамо, идҳои миллий, форумҳо, конференсияҳои илмӣ байнидонишгоҳӣ, байни ҷумҳуриявӣ, симпозиумҳо баргузор мегарданд. Аҳамияти тавсеаи ҳамкориҳоро дар соҳаи маориф ва илм, аз ҷумла тавассути густариши ҳамкориҳо байни муассисаҳои таҳсилоти олӣ ва академияҳои илмҳои ду кишвар қайд намуда, тарафҳо ҷиҳати эҷоди шароити муносиб дар соҳаи тайёр намудани кадрҳои илмӣ ва омузгорӣ, таъбодули сафарҳои пажӯҳишгарон, мутахассисон, кадрҳои профессорию омузгорӣ ва донишҷуён, инчунин мубодилаи маълумот оид ба эътирофи мутақобилаи санадҳо доир ба тахассус (квалификация ва унвонҳои илмӣ) ҳамкорӣ менамоянд [71,27].

Дурнамои хуби ҳамкориҳо дар соҳаи гуманитарӣ ба миён омадааст тайи солҳои охир миқдори бурсияҳои ҷудонамудаи ҳукуматҳои кишварҳои барои шаҳрвандони яқдигар афзоиш ёфта, теъдоди шаҳрвандони Ҷумҳурии Узбекистон ки дар муассисаҳои олии касбии Тоҷикистон таҳсил менамоянд ба маротиб зиёд шудааст. Президенти Ҷумҳурии Узбекистон Ш. Мирзиёев дар конференсия байналмилалӣ, ки дар таърихи 10 ноябри соли 2017 дар шаҳри Самарқанд дар мавзӯи «Осиёи Марказӣ: як гузашта ва ояндаи муштарақ, ҳамкорӣ барои рушди пайдор ва шукуфоии мутақобил» баргузор шуд, хотирнишон карда буд:»

Мардуми минтақаи мо бо якдигар ба ҳамдигар алоқаманд ҳастанд. Моро таърих, дин, фарҳанг ва анъанаҳои муштарак ба ҳам пайваستاаст». Пойгоҳи мустаҳкам ва кафили рушд ва рифоҳи устувор омодагӣ ва тамоили содиқона барои ҳамкорӣ ва ҳамчунин масъулияти ҳамаи кишварҳои Осиёи Марказӣ дар қиболи ояндаи муштарак аст».

Маҳз ҳамин омил пайгирона ба таҳкими минбаъдаи робитаҳои Тоҷикистону Узбекистон дар соҳаҳои гуногуни ҳаёт мусоидат менамояд. Дар ба ҳам овардани ду халқи бародар нақши намояндагони адабиёт ва санъат хеле калон аст. Баҳори соли 2019 дар Иттифоқи нависандагони Узбекистон чорабиниҳои фарҳангиву маърифатӣ баргузор гардид, ки ба 108 умин солгарди адиби маъруфи тоҷик Мирзо Турсунзода бахшида шуда буд. Дар ин маросим, ки бо ҳузури намояндагони ҳайати адибон ба раёсати раиси Иттифоқи нависандагони Тоҷикистон, шоири мардумии Тоҷикистон Низом Қосим, шоирон ва нависандагон, донишмандон ва мутарҷимон ва ҳамчунин ҷавонон баргузор шуд, хотирнишон карда шуд, ки ҳар ду халқ бо таърих ва арзишҳои маънавии муштарак ба ҳам пайванд ҳастанд, ба лутфи ибтикори сарони ду кишвар дар солҳои охир пайвандҳои дустӣ байни кишварҳои мо бештар тақвият ёфтааст. Шоири мардумии Тоҷикистон Мирзо Турсунзода бо меҳру муҳаббати худ ба халқи Узбекистон дустии таърихӣ чандсадсолаи мардуми моро тақвият додааст. Мирзо Турсунзода муддате дар Тошканд зиндагӣ ва таҳсил карда осоре дар бораи Узбекистон ва зиндагии мардуми он навишт. Ӯ дустии самимӣ буд ва бо Ойбек, Ғафур Ғулом, Мақсуд Шайхзода, Зулфия, Миртемир ва дигар нависандагон ва шоирон иртиботи эҷодкорона дошт. Тайи ин солҳо миёни муассисаҳои илмиву тадқиқотӣ ва таълимии ду кишвар робитаҳои зич ба роҳ монда шуда, чорабиниҳои гуногуни муштарак – рузҳои фарҳангӣ ва рузҳои синамо, иштироки ҳайатҳои ҳунарий ва эҷодии тоҷику узбек дар чорабиниҳои байналмилалӣ фарҳангӣ, олимони ду кишвар дар конференсу семинарҳои илмӣ баргузор

гардиданд. Моҳи сентябри соли 2020 дар ноҳияи Спитамени вилояти Суғди Ҷумҳурии Тоҷикистон маросими ифтитоҳи мактаби таҳсилоти умумӣ барои 630 хонанда, ки аз ҷониби Ҷумҳурии Узбекистон сохта шуда буд, баргузор гардид.

Тибқи маълумоти расмӣ танҳо дар соли таҳсили 2021 – 2022 ба 25 муассисаи таҳсилоти олии касбии Ҷумҳурии Тоҷикистон беш аз 4609 нафар шахвандони Узбекистон қабул гардиданд. Аксари онҳо дар Донишгоҳи давлатии омузгории Тоҷикистон ба номи С. Айнӣ, Донишқадаи давлатии тиҷоратии Тоҷикистон, Донишгоҳи техникий Тоҷикистон ба номи академик М.С. Осимӣ, Донишгоҳи миллии Тоҷикистон, Донишгоҳи славянии Россия – Тоҷикистон ва Донишгоҳи молия ва иқтисоди Тоҷикистон таҳсил мекарданд [193].

Ифтитоҳи муҷассамаи классики барҷастаи адабиёти тоҷик Абдурахмони Ҷомӣ дар шаҳри Самарқанд, бозсозии осорхонаи Садриддин Айнӣ, ҳамчунин бунёди боғи ба номи Алишер Навоӣ ва муҷассамаи шоир ва мутафаккири бузурги узбек дар Душанбе ба рамзи ҷомеаи таърихӣ ва фарҳангии ду халқи бародар табдил ёфт.

Дар соҳаи тандурустӣ ва ҳифзи иҷтимоии аҳоли низ ҳамкориҳо густариш ёфта, ҷиҳати ҳалли масоили афзалиятноки соҳаи тандурустӣ, ҳифз ва таҳкимии саломатӣ, тавсеаи робитаҳои мустақим байни мақомоти идоракунии соҳаи тандурустӣ, рушди хидматрасонии тиббӣ, пешгирӣ ва табобати бемориҳои сироятӣ ва ғайрисироятӣ, ҳифзис ихатири модару кудак, таҳкими зарфияти кадрӣ, табодули иттилоот ва таҷриба дар соҳаи тиб, дорусозӣ ва таҷҳизоти тиббӣ сифату сатҳи нав касб намуданд.

Ҳукумати Ҷумҳурии Узбекистон ба хоҳири таҳкими дустӣ ва кумак расондан ба кормандони соҳи тибби кишвари мо инчунин Маҷмаи тиббиро дар ноҳияи Қубодиён бино кард, ки аз шуъбаҳои қабул ва функционалӣ, ҷарроҳии калонсолон ва кудакон, урология, бемориҳои чашм, гулу ва бинӣ, бемориҳои кудакона, шикастабандӣ, асаб, қалб,

бемориҳои даруна, занона ва таваллудхона иборат мебошад. Инчунин, дар ҳудуди муасисаи мазкур иншоотҳои ёрирасон, аз қабili озмоишгоҳи клиникӣ, биокимиявӣ, иммуноферментӣ, вирусологӣ ва бактериологӣ, шӯбаи паталогоанатомӣ ва сардхона, ҳуҷраи безараргардонӣ, корхонаи тавлиди оксиген, ошхона, коргоҳи корезӣ, системаи тозакунии ва сардсозии ҳаво, системаи обтаъминкунии (ҷоҳи амудии 72 метрӣ) ва дегхонаи буғӣ (бо ангишт) ҷойгир гардидаанд. Маҷмааи тиббии мазкур дар нӯҳияи Қубодиён барои хизматрасонии аҳолии навоҳии Қубодиён, Шаҳритус ва Носири Хусрави вилояти Хатлон, ки бештар аз 400 ҳазор нафарро ташкил медиҳанд, таъин гардидааст.

Ҳамин тавр, динамикаи мусбати устуворшудаи ҳамкории Тоҷикистону Узбекистон ба омили муҳимми дастёбӣ ба ҳадафҳои рушди устувор, беҳбуди рифоҳи мардум ва таъмини субот ва амнияти минтақа табдил шудааст. Бо назардошти омилҳои зикршуда метавон чунин натиҷагирӣ кард:

1. Бо таваҷҷӯҳ ба ниятҳои эълومшудаи Тоҷикистону Узбекистон ҷиҳати таъмиқи шарикии стратегӣ ва ҳампаймонӣ, самтҳои афзалиятноки ояндадор ва пешомаднок афзоиши гардиши мол ва рушди кооператсияи саноатӣ ба шумор мераванд.

2. Яке аз муҳаррикҳои муҳимми ҳамкории иқтисодиро бояд густариши ҳамкории истеҳсоли байни ширкатҳои комплекси агросаноатӣ, мошинсозӣ ва саноати сабук, нақлиёт ва ҷалби ширкатҳои ду кишвар дар татбиқи лоиҳаҳои зерсохтории бузург дар ҳудуди Тоҷикистон ва Узбекистон ташкил диҳанд.

3. Соҳаи дигари муҳимми шарикии мутақобилан судманд нақлиёт ба шумор меравад. Дар ин қарина муҳиммияти амиқсозии ҳамкории зич дар ҷаҳорҷубаи татбиқи роҳи нақлиёти Чин – Тоҷикистон – Узбекистон – Туркманистон – Ирон – Туркия – Аврупо афзун мегардад, ки ба Душанбе ва Тошканд имкон медиҳад роҳравҳои транзитии худро мутанаввеъ сохта

ба самтҳои аврупоӣ (Тоҷикистон – Узбекистон – Туркменистон - Каспий), ва Шарқи Наздик (Тоҷикистон – Узбекистон – Туркменистон – Ирон – халиҷи Форс) бароянд.

4. Бо туфайли саъю кушишҳои Роҳбарони давлатҳои ба ҳамдусту бародар шароити мусоид барои тавсеа ва рушди ҳамкориҳои фарҳангиву гуманитарӣ фароҳам омад. Дар ҳар ду кишвар халқҳои бо ҳам бародари тоҷику узбек ба теъдоди қобили таваҷҷӯҳ зиндагӣ мекунанд, ки дар сурати фароҳам овардани шароити мусоид барои рушди фарҳангиву маънавӣ ва иҷтимоӣ онҳо метавонанд пояи устувори пешбурди робитаҳои ҳамаҷониба ва устувори стратегӣ в ҳампаймонӣ хизмат намоянд.

ХУЛОЛСА

Таҳлили муносибатҳои маҷмӯӣ ва фароғири Ҷумҳурии Тоҷикистон ва Ҷумҳурии Ўзбекистон дар замони соҳибхиттиёрии давлатӣ нишон медиҳад, ки ду кишвар давраи гуногуни сатҳи муносибатҳоро паси сар карданд ва беҳтар шудани муносибатҳои байнидавлатӣ ба нафъи ҳарду давлат мебошанд, зеро онро манфиатҳои миллии тарафайн тақозо мекунад.

Ҳамин тавр, бо назардошти омилҳои зикршуда метавон чунин натиҷагирӣ кард:

1. Ба муносибатҳои байнидавлатии Тоҷикистон ва Ўзбекистон, ки бар асоси робитаҳои чандинасраи таърихӣ ва маънавии ду халқи бародар ташаккул ёфтаанд, сатҳи баланди эътимоди мутақобил, дустии самимӣ ва ёрии ҳамдигарӣ хос мебошад. Дӯстиву ҳамкориҳои Тоҷикистону Ўзбекистон заминаи бойи таърихиву сиёсӣ ва иҷтимоиву фарҳангӣ дошта, тайи асрҳои зиёде шакл гирифтаанд ва дар даврони истиқлолият барои инкишофу тавсеаи ҳамкориҳои миқёсан васеъ ва мазмунан бой ҳамчун таҳкурсии боэътимод хизмат карда меоянд.

2. Дӯстиву бародарии халқҳои тоҷику узбек бахусус дар замони зиндагии муштарак дар таркиби Иттиҳоди шуравӣ хеле таҳким ёфта дар давоми беш аз 70 сол дар раванди бунёди ҷомеаи сотсиалистӣ мазмуну мундариҷаи нав пайдо карданд. Тайи мавҷудияти ҷомеаи сотсиалистӣ халқҳои тоҷику узбек тавонистанд як силсила арзишҳо ва суннатҳои фарҳангӣ ва маънавӣ эҷод намоянд, ки онҳо имруз ҳам чун таҳкурсии пойдори мустаҳкам дар рушди муносибатҳои гуманитариву фарҳангӣ хизмат менамоянд. Ин навъ бародариву рафқатро мо дар мисоли рафъи заминларзани шадиди соли 1968-ум дар шаҳри Тошканд рухдода, заминларзани соли 1985-ум дар Қайроққум баамаломеда, пешгирии хатари паҳн шудани ҷанги шаҳрвандии соли 1992-юм дар Тоҷикистон сарзада дар минтақа, баргараф намудани оқибатҳои садамаи обанбори «Сардоба»-и

Ҷумҳурии Узбекистон дар соли 2020-ум ва даҳҳо ҳодисаву имтиҳони тақдир ба мушоҳида гирифта метавонем.

3. Робитаҳо ва ҳамкориҳои дустонаи халқҳои тоҷикӣ узбек бо оғози раванди дастбӣ ба соҳибхитории давлатӣ ва бунёди давлатҳои миллӣ аз имтиҳони ҷиддии таърих гузаштанд. Бахусус барои миллати тоҷик, ки аллакай дар оғози солҳои 1990-ум ба оташи ҷанги шаҳрвандӣ кашида шуд, дар як вақт ҳал кардани вазифаҳои мураккаби дохилӣ ва ба роҳ мондани робитаҳои сиёсӣ дипломатӣ бо кишварҳои ҳамҷавор ниҳоят душвор буд. Хушбахтона, миллати тоҷик бо тӯфайли сиёсати хирадмандонаи воқеъбинона ва прагматикии Сарвари давлат, муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон тавонист дар як муддати кӯтоҳ аз оташи ҷанги дохилӣ берун шуда, сулҳу суботро дар сарзамини хеш устувор созад ва бо давлатҳои наздику дур муносибатҳои баробар ва судманди дӯстона ва бисёрҷониба устувор созад.

4. Дар қатори аввалин давлатҳои, ки аз оғози истиқлолияти давлатӣ ба мардуми тоҷик дастӣ кумаку бародарӣ дароз кард ва дар раҳӣ аз оташи ҷанги шаҳрвандӣ ва устуворшавии сулҳу субот нақши беғарзонаи ҳудро гузошт, кишвари ҳамсои Узбекистон ҳам буд. Роҳбарияти онвақтаи Ҷумҳурии Узбекистон бо вучуди душвориҳо ва мураккабии вазъият, афзудани хатару таҳдидҳои дохиливу берунӣ бо дарки дурусти воқеаҳо ва равандҳои зуд-зуд тағйирёбанда аз ҳукумати конституционии Тоҷикистон пуштибонӣ кард ва бо он робитаҳои дӯстӣ ҳамкориро устувор намуда, барои ворид шудани кишвари мо ба ҷомеаи байналхалқӣ ва равандҳои ҳамгароӣ дар минтақа мусоидат кард.

5. Ҳамзамон дар охири солҳои 1990 –ум дар робитаи байни Тоҷикистон ва Узбекистон баъзе душвориҳо ва мушкилиҳо ба назар расиданд, ки аз сиёсат ва мавқеъгирӣҳои Ҷумҳурии Узбекистон дар мавриди ҷойгоҳи ҳоси кишвар дар минтақа ва талошҳои он барои пешвой бармеоманд. Хушбахтона, бо тӯфайли сиёсати воқеъбинона ва

прагматикии сардори давлат, мухтарам Эмомалӣ Раҳмон ва силсилаи гуфтушунидҳои дучониба пеши роҳи сардшавии муносибатҳо то муддате гирифта шуд ва робитаи ду кишвари ҳамсоя муътадил гардид.

6. Мушкилот ва душворӣҳое, ки дар ибтидои аср байни ду кишвар ва дар робитаву ҳамкориҳои онҳо ба баъзе нофаҳмоӣҳо андохтанд, ба туфайли сиёсати прагматикӣ ва хирадмандонаи роҳбарони ду давлат - Эмомалӣ Раҳмон ва Шавкат Мирзиёев тайи солҳои охир бомуваффақият бартараф карда шуда, афзалият ва самтҳои нави ҳамкориҳои дучониба ва чандҷониба тарҳрезӣ ва амалӣ шуда истодаанд. Бо талошу кушишҳо ва сиёсату мавқеъгириҳои Роҳбарони Тоҷикистон ва Узбекистон дар робита ва раванди ҳамкориҳои ду давлати ҳамсоя шароиту заминаҳои нави ҳамкориҳо дар сатҳи шарикӣ стратегӣ ва ҳампаймонию устувор фароҳам омаданд ва имконияти тавсеаи онҳо пеш омад.

7. Имруз ҳамкориҳои ду давлат на танҳо дар сатҳи дучониба, балки дар сатҳи бисёрҷониба, дар ҷаҳорҷубаи ниҳодҳои ҳамгарой ҳам дар сатҳи ҷаҳонӣ ва ҳам минтақавӣ шуруъ аз СММ то ба ИДМ, СҲШ, СҲИ мазмуну мундариҷа, сифат ва миқёси нав пайдо кардаанд. Метавон гуфт, ки муътадил гардидани муносибатҳои байнидавлатӣ Тоҷикистон ва Узбекистонро ба муҳаррикони раванди ҳамгарой табдил дод, ки бо ташаббусва талошҳои онҳо раванди ҳалли мушкилоти байниҳамдигарии кишварҳои минтақа маҷрои воқеӣ ва умедбахш пайдо кард ва ниҳоди нави ҳамгароиро ба унвони Маҷлиси машваратии сарони кишварҳои Осиёи Марказиро ташаккул дод.

8. Сатҳи баланди боварӣ ва эътимод дар байни ду кишвари шарик ва ҳампаймон инъиқоди аҳдномаҳои дучониба [2] оид ба шарикӣ стратегӣ ва робитаҳои иттифоқӣ [3] буда, барои рушди минбаъдаи ҳамкориҳо заминаҳои устувори ҳуқуқиву меъёриро фароҳам овардаанд. Дар ҳоли ҳозир байни сохторҳои мухталифи давлативу ғайридавлатии ду кишвар беш аз 200 созишномаву шартномаҳо ба имзо расидаанд, ки ҳар

кадоме аз онҳо дар тавсеа ва рушди ҳамкориҳои дучониба ва бисёрҷониба мусоидат намуда истодаанд.

9. Робитаҳои муваффақонаи Ҷумҳурии Тоҷикистон ва Ҷумҳурии Узбекистон ба шаклирии фазои нав ва устувори ҳамкориҳои байнидавлатӣ дар минтақаи Осиёи Марказӣ мусоидат намуданд. Дар ин робита, идома додани раванди баргузори ҳарсолаи мулоқотҳои машваратии сарварони давлатҳо ва машваратҳои ниҳодҳои сиёсати хориҷии кишварҳои Осиёи Марказӣ дар сатҳҳои гуногун аҳамияти хос касб кардааст.

Силсилаи вохуриҳои мазкур бори аввал дар соли 2017 бо ташаббуси президенти тозаинтиҳоби Узбекистон Ш. М. Мирзиёев оғоз ёфтанд, ки ӯ метавон гуфт, сиёсати хориҷии кишварашро аз инзивоӣ якҷониба ба самти ошкорбаёнӣ бештар тағйир дод. Бо афзудани талошҳои Узбекистон барои ба эътидол овардани равобит бо ҳамсоягонаш имкони эҳёи чунин мулоқотҳо фароҳам омад. Дар натиҷа, аз соли 2018 инҷониб онҳо пайваستا дар маконҳои кишварҳои мухталифи Осиёи Марказӣ баргузор мешаванд. Азсаргирии мулоқотҳо дар доираи раҳбарони Осиёи Марказӣ на танҳо як ҷанбаи нави сиёсати хориҷии онҳо, балки идомаи стратегияи мувозинат байни марказҳои қудрат, ки барои давлатҳои хурди минтақа анъанавӣ аст, ба шумор меравад. Аз ҷумла, 14 сентябри соли 2023 дар шаҳри Душанбе мулоқоти панҷуми президентҳои кишварҳои Осиёи Марказӣ баргузор гардида буд.

10. Ҳамкорӣ дар соҳаи тиҷоративу иқтисодӣ самти муҳимтарини муносибатҳои гуногунҷабҳаи Тоҷикистон ва Узбекистон мебошад. Тибқи изҳороти сафири Ҷумҳурии Тоҷикистон дар Ҷумҳурии Узбекистон А. Раҳмонзода тайи солҳои охири шарикӣ стратегӣ ва ҳамҷаворӣ (солҳои 2018 – 2022) дар ҳамаи соҳаҳои иқтисоди миллӣ ҳамкориҳо вусъат ёфта, дар муносибатҳои дучониба комёбиҳои назаррас ба чашм мерасанд. Махсусан, дар самти иқтисодӣ ва тиҷоратӣ ҳамкориҳо ба маротиб

густариш ёфта, байни корхонаву муассисаҳо ва марказҳои савдову тиҷоратии ду кишвар гардиши молу маҳсулот ба маротиб боло рафтааст. Агар дар соли 2018 гардиши савдои молу маҳсулот миёни Тоҷикистон ва Узбекистон 287 млн доллари ИМА-ро ташкил дода бошад, пас, ин нишондиҳанда дар соли 2019 ба 362 млн доллар ва дар соли 2020 бо дарназардошти мушкилоти вабои COVID–19 ба 333,8 млн доллари ИМА баробар гаштааст. Ҳамзамон дар соли 2021 гардиши тиҷорати мутақобила миёни Ҷумҳурии Тоҷикистон ва Ҷумҳурии Узбекистон 447, 8 миллион доллари амрикоиро ташкил дода буд, ки нисбат ба соли 2020 114 миллион доллар ё худ 34,2 % зиёд буд. [193]

11. Дар пешбурди раванди ҳалли босамари мушкилоти сарҳадии байни ду давлат инъиқоди Шартнома дар бораи қитъаҳои алоҳидаи Сарҳадии давлатии Тоҷикистон ва Узбекистон, ки дар таърихи 9-уми марти соли 2018 дар шаҳри Душанбе ба имзо расида буд, аҳамияти калон дошт.

12. Ҷумҳурии Тоҷикистон ва Ҷумҳурии Узбекистон аз замони муътадил гардидани робитаҳои байнидавлатӣ пайваста изҳор мекунанд, ки ҷонибдори истифодаи оқилона ва судманди маҷмуи захираҳои обиву энергетикӣ минтақаи Осиёи Марказӣ мебошанд. Дар ин маврид баста шудани як силсила лоиҳаҳои муштаракӣ гидроэнергетикӣ дар қаламрави Ҷумҳурии Тоҷикистон дар рушди минбаъдаи ҳамкориҳои энергетикӣ ду кишвар заминаи бозғатимод фароҳам хоҳад овард. 2 июни соли 2022 дар рузҳои сафари Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон мухтарам Эмомалӣ Раҳмон ба сохтмони неругоҳи барқии оби Зарафшон ҳусни оғоз бахшида шуд. Объекти мазкур нахустин лоиҳаи бузурги ҳамкориҳои дучониба дар самти энергетика мебошад. Лоиҳа аз ҷониби ниҳодҳои бузурги байналмилалӣ, аз қабили Ширкати байналмилалӣ молиявӣ, Бонки осиёи рушд ва Бонки аврупоӣ таҷаддуд ва рушд маблағгузорӣ карда мешавад. Инъиқоди созишнома ҷиҳати харидории энергияи барқӣ

содиркардаи неругоҳи барқи оби Роғун ба рушди ҳамкориҳои ду давлат ва кори босамари шабакаҳои барқӣ шароити мусоид фароҳам меорад. ЧСК «Шабакаҳои миллии барқи Ӯзбекистон» бо мақсади нигоҳ доштани тавозуни захираҳои энергетикӣ ва об, таъмини устувори неруи барқи истеъмолкунандагон дар якҷоягӣ бо Ҷумҳурии Тоҷикистон лоиҳаи сармоягузори «Таҷдиди хатти интиқоли барқи 500 кВТ Гузар-Регар (Л-507) дар Ҷумҳурии Ӯзбекистон»-ро амалӣ намуд. Дар доираи лоиҳа дар ҳудуди Ҷумҳурии Ӯзбекистон қитъаи 64-километрии хати интиқоли барқи 500 кВТ Гузар-Регар (Л-507) таҷдид карда шуд. Лоиҳа дар асоси протоколи Комиссияи байниҳукуматӣ оид ба ҳамкориҳои тиҷоративу иқтисодии миёни Ҷумҳурии Тоҷикистон ва Ҷумҳурии Ӯзбекистон амалӣ гардид. Татбиқи лоиҳа эътимоднокии таъмини неруи барқро ҳангоми кори параллели системаҳои энергетикӣ Ӯзбекистон ва Тоҷикистон таъмин хоҳад кард. Ҳамроҳшавии Тоҷикистон ба низоми ягонаи энергетикӣ Осиёи Марказӣ шаҳодати ба сатҳи нав баромадани ҳамкориҳои энергетикӣ Тоҷикистону Ӯзбекистон ва дигар ҷумҳуриҳои минтақа хоҳад буд.

13. Рамзи воқеии таҳкими дустӣ ва ҷонибдорӣ ҳамдигарии Ҷумҳурии Тоҷикистон ва Ҷумҳурии Ӯзбекистон аз пешрафти иқтисодиву иҷтимоӣ ва сиёсии якдигар ба роҳ андохтани раванди сохтмони силсилаи иншоотҳои иҷтимоӣ дар қаламрави ҳар ду давлат мебошад. Намунаи воқеии ин гуфтаҳо ба истифода додани маҷмааи тиббӣ дар таърихи 10 – уми июни соли 2021 дар ноҳияи Қубодиёни вилояти Хатлони Ҷумҳурии Тоҷикистон бо саҳмияи Ӯзбекистон ва сохтмони мактаби таҳсилоти умумӣ дар ноҳияи Ургути вилояти Самарқанди Ҷумҳурии Ӯзбекистон, ки аз ҷониби Тоҷикистон сохта шуда буд, ба шумор мераванд. Бо дар назардоштаи қаробати фарҳангӣ ва муштаракоти фарҳангии халқҳои тоҷику узбек, гуфтариши минбаъдаи ҳамкориҳо дар соҳаи фарҳангиву гуманитарӣ, муҳайё намудани шароити мусоид барои рушди матбуоти

даврий ва нашри китобу маҷаллаҳо ва рузномаҳо бо забонҳои тоҷикиву узбекӣ, тақвияти рушди ҳамкориҳо дар соҳаҳои фарҳанг, маориф, варзиш, сайёҳӣ, ҷавонон, тавсеаи табодули дустана миёни намоёндагони воситаҳои ахбори омма, муассисаҳои илмӣ- тадқиқотӣ, ҷамъиятҳои дустӣ, гуруҳҳои эҷодиву бадеӣ ва театрҳои ҳар ду мамлакат ба мақсад мувофиқ мебошад.

14. Дар қаринаи устуворшавӣ ва тавсеаёбии шарикӣ стратегӣ байни Ҷумҳурии Тоҷикистон ва Ҷумҳурии Узбекистон (аз соли 2018) мустақам кардани ҳамкориҳо ва амалҳои муштарак дар масъалаҳои таъмини амният дар минтақаи Осиёи Марказӣ аз авлавиятҳои калидӣ дар сиёсати хориҷӣ ҳар ду давлат ба ҳисоб меравад. Ётироф бояд кард, ки мушкилоти марбут ба терроризми байналмилалӣ, ифротгароӣ ва тундгароии диниву мазҳабӣ, гардиши ғайриқонунии маводи мухаддир, қочоқи силоҳ, ҷинояткориҳои муташаккили фаромиллӣ ва ҷиноятҳои киберӣ – иттилотӣ имруз ҳам тезутунд ва низоъбор боқӣ мондаанд. Дар ин робита амалҳои муштарак ва ҳамоҳангсозӣ дар байни сохторҳо ва хадамоти махсус, мақомоти ҳифзи ҳуқуқ ва дигар ниҳодҳои амниятиву мудофиавӣ идома ва тақвият дода мешаванд. Ба вижа дар масъалаи таъмини амнияти минтақавӣ Ҷумҳурии Тоҷикистон аз талошҳои Ҷумҳурии Узбекистон ҷиҳати ташвиқ ва тавсеаи мқоламаи байниафғонӣ дар абзори Тошканд дастгирӣ мекард. Аз ҷумла, Пешвои миллат, мухтарам Эмомалӣ Раҳмон дар рафти вохурии дуҷуми машваратии сарони давлатҳои Осиёи Марказӣ дар ноябри соли 2019 мавқеи сарвари давлати ҳамсояро ҷонибдорӣ намуда, изҳор дошта буд, устуворшавии сулҳу оромӣ дар Афғонистон шароити ниҳоят муҳимми таъмини амнияти субот дар минтақа мебошад.

Ҳамзамон, роҳбарияти Ҷумҳурии Узбекистон ба натиҷаҳои ҷаласаи вазирони корҳои хориҷӣ дар ҷаҳорҷубаи “Қалби Осиёи – раванди Истанбул”, ки рузҳои 29-30 марти соли 2021 дар шаҳри Душанбе баргузор

гардида буд, ва ҳамчуцнин иқдоми Тоҷикистон ҷиҳати баргузор намудани ҷаласаи навбатии Гуруҳи тамоси “Созмони ҳамкории Шанхай - Афғонистон” дар сатҳи вазирони корҳои хориҷӣ дар шаҳри Душанбе рузҳои 13-14 – уми июли соли 2021 баҳои баланд дода буд.

15. Намунаи ҳамкориҳои муваффақ ва босамари робитаҳои байнидавлатии Тоҷикистон ва Узбекистон ин ҷонибдорӣ, ҳамраӣ ва дастгирии мунтазами ҳамдигарӣ дар сатҳи глобалӣ ва минтақавӣ мебошад. Тавре ки бармеояд, иқдоми фаъолонаи Тоҷикистон дар самти байналмилалӣ ба қабули 7 қатъномаи Маҷмаъи умумии СММ муосидат карда буд. Аз ҷумла соли 2003 эълон шудани “Соли байналмилалии оби тоза”, Даҳсолаи байналмилалии амал “Об барои ҳаёт” (2005 - 2015), соли 2013 – Соли байналмилалии ҳамкориҳо дар соҳаи об, Даҳсолаи байналмилалии амал “Об барои рушди устувор”. Қобили ёдоварист, ки Ҷумҳурии Узбекистон дар сатҳи глобалӣ ба ташаббусҳои ҷаҳонии Ҷумҳурии Тоҷикистон дар ҳалли мушкилоти об баҳои баланд дода аз қабули қатъномаи Маҷмаъи умумии Созмони Милали Муттаҳид “Конференсияи СММ оид ба бознигарии Ҳадафҳои миёнамуҳлати фарогири Даҳсолаи байналмилалии амал - “Об барои рушди устувор”, солҳои 2018 - 2028” – ро истиқбол ва ташаббуси Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон, муҳтарам Эмомалӣ Раҳмонро дар бораи Соли байналмилалии ҳифзи пирияхҳо эълон намудани соли 2025 ва тасъси Бунёди байналмилалии ҳифзи пирияхҳо ҷонибдорӣ намуд. Ҷумҳурии Тоҷикистон аз ҷумлаи ҳаммуаллифони қатъномаи Маҷмаъи умумии СММ “Таҳкими ҳамкориҳои минтақавӣ ва байналмилалӣ ҷиҳати таъмини сулҳ, субот ва рушди устувор дар Осиёи Марказӣ” (2018), “Маориф ва таҳаммулпазирии динӣ” (2019), “Сайёҳии устувор ва рушди устувор дар Осиёи Марказӣ” (2019) ва “Минтақаи назди Арал – минтақаи технология ва навовариҳои экологӣ” (2021) мебошад, ки бо ташаббуси Ҷумҳурии Узбекистон қабул карда шуда буданд.

Қобили ёдоварист, ки ҳамкориҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон ва Ҷумҳурии Узбекистон дар чаҳорчубаи Бунёди байналмилалӣ наҷоти баҳри Арал, дар ҳалли мушкилоти иҷтимоиву иқтисодӣ, мудирияти об ва экологияи ҳавзаи баҳри Арал ва танзим ва ҳамоҳанг сохтани мавқеъҳо ва сиёсатҳои давлатҳои минтақа дар ин самт нақши калон дорад, муҳиммияти хос касб кардааст. Ҳамчунин ҳамкориҳои зичи ду кишварро дар чаҳорчубаи СММ, ИДМ, СҲШ, СҲИ, САҲА, Машварати ҳамкорӣ ва тадбирҳои боварӣ ва эътимод дар Осиё ва дигар созмону ниҳодҳо ва анҷуманҳои байналмилалӣ пешомади хуб дар пеш аст. Аз ҷумла, Ҷумҳурии Тоҷикистон аз номзодии Ҷумҳурии Узбекистон ҷиҳати интиҳоб шудан дар Шурои иқтисодӣ ва иҷтимоии Созмони милали муттаҳид барои солҳои 2025- 2027 ва узвият дар Кумитаи ҳуқуқи башари Созмони миллалӣ муттаҳид барои солҳои 2025-2028 пуштибонӣ ва инчунин Ҷумҳурии Узбекистон номзодии Тоҷикистонро барои интиҳоб шудан ва узвияти ғайридоимии Шурои Амниятӣ Созмони милали муттаҳид барои солҳои 2028 – 2029 дастгирӣ кардаанд. Гуфтанист, ки дар замони афзуншавии раванди ҷаҳонишавии муносибатҳо, ки Ҷумҳурии Тоҷикистон ва Ҷумҳурии Узбекистон аз ин раванди фарогир дар канор буда наметавонанд, дар баробари пешомадҳои ғайриҷашмдошт уфуқҳои тозаии ҳамкориҳо равшан мегарданд ва шароитҳои воқеии нав ба миён меоянд. Дар ин замина, таҷрибаи андухтаи ҳамкориҳои мутақобилан судманди фарогири ду кишвари ҳамсоя ва ҳамёр мазмуни амиқ касб мекунад ва пайёмадҳои хуберо ба бор хоҳад овард.

16. Дастгирии ҳамдигарӣ ва ҳамоҳангсозии зич дар пешбурди муштаракӣ ташаббусҳо, талошҳои роҳбарии ҳар ду давлат ҷиҳати таҳкими ҳамкориҳои судманд дар сатҳҳои дучониба ва минтақавӣ яке аз омилҳои аслии рушди босубот дар Осиёи Марказӣ гардидаанд. Иқдомиҳои фаъолонаи Тоҷикистон дар ин ҷода барои минтақа муҳим буда, ҷавобуги манфиатҳои Узбекистон ҳам мебошад. Аз ин нигоҳ, дар

чаҳорчубаи мулоқотҳо дар сатҳи баланд сарварони ду давлат баргузорию форуми байналмилалӣ байналхалқӣ Осиёи Марказӣ (Тошканд, 5-8 июни соли 2018) ва Конфронси байналмилалӣ сатҳи баланд доир ба Даҳсолаи байналмилалӣ амал “Об барои рушди устувор, 2018 - 2028 ” (Душанбе, 202- 22 июни соли 2018) – ро истиқбол намуданд. Ҳамкориҳои конструктивӣ Тоҷикистон ва Узбекистон дар соҳаи обу энергетика, экология ва ҳифзи муҳити зист намунаи борики зухури эҳтиром гузоштан ба мавқеъҳои якдигар ва ба назар гирифтани манфиатҳои қонунии ҳар ду давлат мебошад.

17. Ҳамкорию Тоҷикистон ва Узбекистон дар соҳаи таъмини амнияти минтақавӣ ва ташкили муқовимати муштарак бар зидди таҳдидҳои имрузаи глобалӣ – терроризм, ифротгароӣ, қочоқи маводи муҳаддир, ҷинояткорию муташаккили фаромиллӣ, мубориза бо таҳдидҳои иттилоотӣ ба мақоми аввал баромада ҳамкорию зич ва ҳамоҳанг сохтани фаъолият ва амали сохторҳои қудратӣ ва амниятию ду кишварро тақозо дорад. Аз ин нигоҳ, Тоҷикистон ва Узбекистон дар ҷабҳаи муқобилиза бо терроризм ва ифротгароӣ мавқеъ ва сиёсати ҳамдигарро ҷонибдорӣ мекунанд ва як силсила эълонияҳо ва созишномаҳои байналмхалқиро ҷиҳати муқовимат бо ифротгароӣ ва терроризм имзо кардаанд. Аз ҷумла, дар соли 2006 кишварҳои мо Стратегияи глобалию зиддитеррористиро, ки Маҷмаъи умумии СММ қабул карда буд, ва ҳуҷҷати нодири фаъолгардонӣ ва тасбити иқдомоти миллӣ, минтақавӣ ва байналхалқӣ дар мубориза бо зухуротҳои гуногуни терроризм ба шумор меравад, ҷонибдорӣ карданд. Яке аз самтҳои пешомаддори ҳамкориҳои амниятию ду давлат ҳамоҳангсозии мавқеъҳо ва иқдомот дар самти мубориза бо таҳдидҳои ғайрисуннатӣ, пеш аз ҳама таъмини амнияти иттилоотӣ – технологӣ ба шумор меравад. Тавре ки бармеояд, трансформатсияи терроризм ва истифодаи дастовардҳои технологияи иттилоотии иртиботӣ аз ҷониби созмонҳои ифротгаро ва

террористӣ, яъне воридшавии онҳо ба фазои маҷозӣ, таҳдиду хатарҳоро сифатан тағйир доданд. Дар нишастӣ СҲШ дар моҳи декабри соли 2020 президенти Ҷумҳурии Ўзбекистон муҳтарам Ш. Мирзиёев аз болоравии нақши технологияҳои иттилоотӣ, шабакаҳои иҷтимоӣ дар ҷалб ва тундравшавии ҷавонон, таъминоти молиявии террористон изҳори нигаронӣ карда зарурияти таҳияи механизмҳои нави ҳамкорииҳо дар ин ҷода таъкид карда буд. Пешвои миллат, муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон дар ҳамин нишаст баромад карда, изҳор дошта буд, ки муқовимат ба паҳншавии мафкураҳои тундравона, бахусус дар байни ҷавонон, истифодаи технологияҳои нав, аз ҷумла захираҳои интернетӣ ба мақсадҳои ҷинояткорона кушишҳои дастаҷамъонаро тақозо дорад. Дар ин робита фаъолгардонии ҳамкорииҳои амалии Тоҷикистону Ўзбекистон дар мубориза бо таҳдидҳои киберамниятӣ, ҳамкорииҳо дар масъалаи тайёр кардани кадрҳои баландихтисоси соҳа мубрам гардидааст. Ба ҳамин наҳв, ҳамкорииҳои фаъолонаи Ҷумҳурии Тоҷикистон ва Ҷумҳурии Ўзбекистон ҷиҳати муқовимат ба таҳдиду хатарҳои муосир ва таҳкими амният ва суботи минтақа нигаронида шудааст. Дар ин замина, ҳамкорииҳои зич ва фарогири Тоҷикистону Ўзбекистон ба фазои сиёсату иқтисодии Осиёи Марказӣ таъсири мусбӣ расонда, кафолати рушди устувор, рифоҳ ва шукуфоии халқҳои минтақа мегардад. Ҳамин тавр, метавон гуфт, ки бо шарофати иродаи бузурги сиёсӣ ва хиради мубтаноӣ бар усули инсонгароии роҳбарони сиёсии Ҷумҳурии Тоҷикистон ва Ҷумҳурии Ўзбекистон Эмомалӣ Раҳмон ва Шавкат Мирзиёев равобитаи дугонаи байни ду давлати бародар ангеаи ҷадиде ёфт ва ворисони таърихи бошукуҳи ду миллат тамоми ирода ва ақли худро ба ҳамзистии дугонаи пайдор ва абадӣ равона хоҳанд кард.

ТАВСИЯҲО ОИД БА ИСТИФОДАИ АМАЛИИ НАТИҶАҲОИ ТАҲҚИҚОТ

Ҷумҳуриҳои Тоҷикистон ва Ўзбекистонро бо ҳам риштаҳои зиёди таърихиву фарҳангӣ ва иҷтимоиву иқтисодӣ мепайвандад ва дар даври соҳибистиқлолӣ сатҳҳо ва механизмҳои сифатан нави муносибату ҳамкориҳо ин қаробату алоқамандиҳоро бори дигар собит сохт. Зимнан бояд зикр кард, ки бо дарёфти роҳи механизмҳои нави ҳамкориҳо, пешниҳоди имкониятҳои, ки манфиатҳои ҳар ду кишварро таъмин ва ҳифз менамояд ва татбиқи лоиҳаҳои нави дучониба ва чандҷониба дар ҷаҳорҷубаи шарикӣ стратегӣ мазмуну мундариҷаи нав хоҳад пайдо кард:

- Фароҳам сохтани шароити тавсеаи ҳамаҷонибаи муносибатҳои байнидавлатӣ;

- Рафъи мушкилот ва монеаҳо бо дарёфти усулу равишҳои нави ҳамкорӣ;

- Тақвият бахшидани ҳамкориҳо дар соҳаҳои иқтисодӣ, иҷтимоӣ, энергетика, саноати сабук, кишоварзӣ бо дарназардошти захираҳо ва зарфиятҳои мавҷудаи ҳар ду давлат;

- Рушди ҳамкориҳои гуманитарӣ, тавсеаи робитаҳои байни муассисаҳои фарҳангӣ, илмӣ, варзишӣ ва сайёҳӣ;

- Таҳкими ҳамкориҳои байни ниҳодҳои қудратӣ дар роҳи ташкили муқовимати муштарак бо терроризм, ифротгароӣ ва гаравиши ҷавонон ба майлону мафкураҳои бегонаи диниву мазҳабӣ;

- Густариши фаъолияти ҷамъиятҳои дустӣ ва тарғибу ташвиқи идеяҳои ҳамзистии осоишта, некуҳамсоиягӣ ва эҳтироми арзишҳои фарҳангӣ ва ахлоқии якдигар.

Ҳамоҳанг сохтани мавқеъ ва иқдоми сиёсати хориҷӣ дар роҳи вусъати раванди ҳамгароӣ дар минтақаи Осиёи Марказӣ ва тақвияти фаъолияти ниҳодҳои нави ҳамгироӣ.

Рӯйхати адабиёти истифодашуда

1. Санадҳои меъёриву ҳуқуқӣ ва маводди бойгонӣ

- [1] Договор о вечной дружбе между Республикой Узбекистан и Республикой Таджикистан от 15 июня 2000 г. Ратифицирован Постановлением ОМ РУз от 31 августа 2000 года N 130-II, вступил в силу с 28 марта 2001 г. / [Электронный ресурс] // Режим доступа: https://nrm.uz/contentf?doc=42217_&products=1_zakonodatelstvo_respubliki_uzbekistan (Дата обращения: 17.10.2019 г.).
- [2] Договор между Республикой Узбекистан и Республикой Таджикистан о стратегическом партнерстве от 17 августа 2018 года. Lex. /uz/doc/4147689
- [3] Договор между Республикой Таджикистан и Республикой Узбекистан о союзнических отношениях. 17 апреля 2024 года №810. https://adlia.tj/show_doc.fwx?rgn=148251
- [4] Конституция Республики Таджикистан от 6 ноября 1994 г. / [Электронный ресурс] // Режим доступа: https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=30391383 (Дата обращения: 21.09.2019 г.).
- [5] Консепсияи сиёсати хориҷии Ҷумҳурии Тоҷикистон. Бо Фармони Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 27 январи соли 2015, № 332 тасдиқ шудааст. <https://mfa.tj/tg/main/view/4255/konsepsiyai-sijosati-khorijii-jumhurii-tojikiston>(санаи истифодабарӣ: 1. 06. 2019).
- [6] Концепция внешней политики Республики Таджикистан. Утверждена Указом Президента Республики Таджикистан от 27 января 2015 года, № 332<https://mfa.tj/ru/main/view/988/kontseptsiya-vneshnei-politiki-respubliki-tadzhikistan>;
- [7] Концепция внешней политики Узбекистана от 13 августа 2012 г. [Электронный ресурс]. URL: <https://parliament.gov.uz> (дата обращения: 21.05.2020);
- [8] Национальная стратегия развития Республики Таджикистан на период до 2030 года [Текст] // Национальный совет по развитию при президенте РТ.– Душанбе: ООО «Контраст», 2016.– 90 с.

- [9] Национальный доклад о ходе реализации стратегических документов страны в контексте Целей Устойчивого Развития [Текст] // Душанбе, 2018.– 96 с.
- [10] Соглашение между Правительством Республики Узбекистан и Правительством Республики Таджикистан о свободной торговле. Ташкент. 10 января 1996 г. // LexUz. URL: <http://www.lex.uz/ru/docs/2552943>;
- [11] Соглашение между Правительством Республики Узбекистан и Правительством Республики Таджикистан о финансовом сотрудничестве. Душанбе. 9 марта 2018 г. // LexUz. URL: <http://www.lex.uz/ru/docs/4089216>.
- [12] Соглашение между Правительством Республики Таджикистан и Правительством Республики Узбекистан о сотрудничестве в области культуры и гуманитарной сфере от 4 января 1998 года. [https:// base.spininform.ru/showdoc.fwx?rgn=20981](https://base.spininform.ru/showdoc.fwx?rgn=20981)
- [13] Соглашение между Правительством Республики Узбекистан и Правительством Республики Таджикистан о сотрудничестве в области туризма. Душанбе, 9 марта 2018 года [https:// nrm.uz/contentf? doc=603562_soglashenie_ mejdu_pravitelstvom_ respubliki_ uzbekistan _i_ pravitelstvom_ respubliki_ tadjikistan_o_ sotrudnichestve_v_ oblasti_ turizma_\(dushanbe_9_marta_2018_goda\)&products=1_vse_zakonodatelstvo_uzbekistana](https://nrm.uz/contentf?doc=603562_soglashenie_mejdu_pravitelstvom_respubliki_uzbekistan_i_pravitelstvom_respubliki_tadjikistan_o_sotrudnichestve_v_oblasti_turizma_(dushanbe_9_marta_2018_goda)&products=1_vse_zakonodatelstvo_uzbekistana)
- [14] Стратегия действий по пяти приоритетным направлениям развития Республики Узбекистан в 2017-2021 г. [Электронный ресурс]. URL: <http://strategy.regulation.gov.uz/ru/document/2> (дата обращения: 21.05.2020);
- [15] Текущий архив Министерства иностранных дел Республики Таджикистан. Управление связи со странами СНГ [Текст] // Папка Узбекистан (1991-2006).
- [16] Текущий архив Министерства экономического развития и торговли Республики Таджикистан. Управление связи со странами СНГ [Текст] // Папка Узбекистан (1991-2006).

- [17] Текущий архив Академии наук Республики Таджикистан. Отдел международных отношений [Текст] // Папка Узбекистан (1991-2006).
- [18] Текущий архив Министерства образования Республики Таджикистан. Отдел международных отношений [Текст] // Папка Узбекистан и Соглашения (1991-2006).
- [19] Текущий архив Министерства энергетики и промышленности Республики Таджикистан [Текст] // Папка Узбекистан (1991-2006).
- [20] Текущий архив Министерства культуры Республики Таджикистан. Отдел международных отношений [Текст] // Папка Узбекистан.
- [21] Текущий архив Комитета по делам молодежи, спорта и туризма при правительстве РТ. Отдел международных отношений [Текст] // Папка 1/3 СНГ.
- [22] Текущий архив Таджикского общества дружбы и культурных связей с зарубежными странами [Текст] // Отчет о таджикско-узбекском отношении. (1991-2006).
- [23] Текущий архив Академии наук Республики Таджикистан. Соглашение между Академией наук Республики Таджикистан и Академией наук Республики Узбекистан о научно-техническом сотрудничестве от 22-го ноября 1995 года.
- [24] Текущий архив Министерства образования и науки Республики Таджикистан. Отдел международных отношений [Текст] // Папка №1. Соглашение между правительством Республики Таджикистан и правительством Республики Узбекистан в области образования.— Ташкент, 10. 01. 1997.

II. Паёмҳо, суханрониҳо, баромадҳо ва осори илмӣ Президенти

Ҷумҳурии Тоҷикистон

- [25] Выступление Президента Республики Таджикистан Эмомали Рахмонова на Международной Конференции по региональному сотрудничеству в бассейнах трансграничных рек. Душанбе, 30 мая 2005 года. // Международная конференция по региональному сотрудничеству в

бассейнах рек. Душанбе, май 2005 г. 2005-2015 «Вода для жизни» «Международное десятилетие действий».–Душанбе, 2005.–С. 11-14.

[26] Изҳороти муштараки Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон Эмомалӣ Раҳмон ва Президенти Ҷумҳурии Узбекистон Шавкат Мирзиёев оид ба таҳкими дустӣ ва накуҳамсоиягӣ [Матн] // Минбари халқ.– 2018.–14 март.

[27] Паёми Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон ба Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 22.12.2017. <https://mfa.tj/tg/main/view/2813/pajomi-prezidenti-jumhurii-tojikiston-ba-majlisi-olii>

[28] Паёми Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи самтҳои сиёсати дохилӣ ва хориҷии Ҷумҳурии Тоҷикистон», аз 26-уми декабри соли 2018.–Душанбе: Шарқи озад.- 42 с.

[29] Паёми Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон пешвои миллат мухтарам Эмомалӣ Раҳмон ба Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон. // Ба қуллаҳои дониш, 5 январи соли 2018, № 1 (1427). С.2.

[30] Раҳмонов, Э. Суханронӣ дар маросими ботантанаи ифтитоҳи Рузҳои фарҳангии Тоҷикистон дар Узбекистон, Тошканд 30-юми июни соли 1998 [Матн] / Э. Раҳмонов // Тоҷикистон: Даҳ соли истиқлолият, ваҳдати миллӣ ва бунёдкорӣ.–Душанбе: Ирфон, 2001.–Ҷ. 2.– 512 с.– С. 400-402. с.– С. 400-402;

[31] Раҳмонов Э. Великий праздник всех народов: выступление на Международном научно-практической конференции, посвященной 1100-летию Государства Саманидов (Санкт-Петербург, 28 апреля 1999 г.) [Текст] / Э. Раҳмонов // Независимость Таджикистана и возрождение нации.–Душанбе: Ирфон, 2006.–Т. 3.–С. 90-99.

[32] Совместное заявление Президента Республики Таджикистан Эмомали Рахмона и Президента Республики Узбекистан Шавката Мирзиёева об укреплении дружбы и добрососедства.–НИАТ Ховар.–09. 03. 2018.

[33] Эмомалӣ Раҳмон. Истиқлолияти давлатӣ ва эҳёи миллат. Ҷилди 1. [Матн] / Э. Раҳмон – Душанбе: Ирфон, 1999.

- [34] Раҳмон, Э. Истиқлоли давлатӣ ва эҳёи миллат [Матн] / Э. Раҳмон.– Душанбе: Ирфон, 2002 с, ҷ.3.-510 с.
- [35] Эмомали Раҳмон и мировое сообщество. (бо забонҳои тоҷикӣ, русӣ ва англисӣ). [Текст].– Душанбе: Ирфон, 2011.
- [36] Раҳмон, Э. О неотложных мерах по стабилизации и развитию агропромышленного комплекса страны [Текст] / Э. Раҳмон // Экономика Таджикистана: стратегия развития.– 2001.– №1.– С.16.
- [37] Раҳмон, Э. Тоҷикон дар оинаи таърих. Аз Ориён то Сомониён [Матн]: Иборат аз ҷаҳор китоб / Э. Раҳмон.– Душанбе: Ирфон, 2009.– К.1.– 704 с.
- [38] Эмомалӣ Раҳмон – бунёгузори сиёсати хориҷии Тоҷикистон [Матн] /– Душанбе: Ирфон, 2012.–434 с.
- [39] Раҳмон, Э. Суханронӣ дар Анҷумани сеюми зиёиёни эҷодкор ва илмӣ кишварҳои аъзои Иттиҳоди Давлатҳои Мустақил, ш. Душанбе, 18 сентябри соли 2008 [Матн] / Э. Раҳмон // Истиқлоли Тоҷикистон ва эҳёи миллат.– Душанбе: Ирфон, 2010.– Ҷ.9.-576 с.
- [40] Суханронии Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон Эмомалӣ Раҳмон дар Форуми дуюми об барои кишварҳои минтақаи Осиё ва Уқёнуси Ором. –Таиланд. – 19-уми майи соли 2013.www.president.tj
- [41] Суханронии Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон Эмомалӣ Раҳмон. Душанбе– 9-уми сентябри соли 2021.[//www.president.tj](http://www.president.tj)

III. Монографияҳо ва китобҳои илмӣ

- [42] Асадов, Ш. Транзитные коридоры Таджикистана и их потенциал для развития региональной торговли [Текст].– Бишкек, 2012.– 44 с.
- [43] Бернштам, А. Древняя Фергана [Текст] / А. Бернштам.– Ташкент: Издательство АН УзССР, 1951.– 49 с.
- [44] Бичурин, Н. Собрание сведений о народах, обитавших в Средней Азии в древние времена [Текст] / Н. Бичурин.– М.–Л.: Изд. АН СССР, 1953.– Т. 3.– 328 с.

- [45] Бобохонов, М. Таърихи тоҷикони ҷаҳон [Матн]: Нашри дуюм / М. Бобохонов.—Душанбе, 2002.— 368 с.
- [46] Богуманова, З. Дружба и сотрудничества Таджикистана с братскими республиками СССР в условиях развитого социализма [Текст] / З. Богуманова.— Душанбе: Дониш, 1981.— 164 с.
- [47] Бунёдгузори давлати миллӣ—Пешвои миллат [Матн].— Душанбе: «ЭР—граф», 2015.
- [48] Бурмистрова, Т., Дмитриев, О. Дружбой сплоченные: Культура межнационального общения в СССР [Текст] / Т. Бурмистрова, О. Дмитриев.— Москва: Мысль, 1986.— 254 с.
- [49] Бурнашев Р.Р., Черных И.А. Безопасность в Центральной Азии: методологические рамки анализа (военный сектор безопасности). — Алматы: Казахстанско-немецкий университет, 2006.
- [50] Вохидов, Ш. История Кокандского ханства (история ханства в источниках) [Текст] / Ш. Вохидов.—Тошкент, 2012.— 170 с
- [51] Гафуров, Б. Таджики. Древнейшая, древняя и средневековая история [Текст] / Отв.ред. Б. Литвинский.— Душанбе: Ирфон, 1989. Кн.2.— 480 с.
- [52] Гафуров, Б. Тоҷикон [Матн]: Таърихи қадимтарин, қадим ва асри миёна. Китоби якум / Б. Гафуров.—Душанбе: Ирфон, 1983.— 704 с.
- [53] Гафуров, Б. Тоҷикон [Матн]: Таърихи қадимтарин, қадим, асрҳои миёна ва давраи нав / Б. Гафуров.—Душанбе: Дониш, 2008.— 870 с.
- [54] Дипломатияи Тоҷикистон: дируз ва имруз [Матн]: Дар ду ҷилд / Зери назари Ҳ. Зарифӣ Силсила: Сиёсати хориҷии Тоҷикистон.— Душанбе: Ирфон, 2009.— Ҷ.1.— 296 с.
- [55] Зарифӣ Ҳ. Многовекторная дипломатия Таджикистана. (Статьи, интервью, выступления, хроника визитов и встреч). — Душанбе: Изд.-во ООО «Офсет», 2010. — 352 с.
- [56] Искандаров, Б. Восточная Бухара и Памир во второй половине XIX в. [Текст] / Б. Искандаров.—Душанбе, 1963.— Т. 2.— 352 с.
- [57] История таджикского народа. Т. 3 (1917-1937). М., Наука. 1964.;

- [58] История таджикского народа [Текст]: Новейшая история (1917-1941 гг.) / Под ред. Р. М. Масова. – Душанбе: Империял-групп, 2004. – Т. V. – 829 с.
- [59] История таджикского народа [Текст]: Новейшая история (1941- 2010 гг.) / Под ред. академика Р. М. Масова. – Душанбе: Империял-групп, 2011. – Т. VI. – 742 с.
- [60] История Узбекской ССР [Текст]. – Ташкент, 1956. – Т. I. – Кн. 2.
- [61] Каримова, Р. Культура Таджикистана в годы независимости (1991- 2011 гг.) [Текст] / Р. Каримова. – Душанбе: Дониш, 2013. – 212 с.
- [62] Каримов И. Узбекистан на пороге XXI века: угрозы безопасности, условия и гарантии прогресса. – М., 1997. - 440 с.
- [63] Маводи Конференсияи байналмилалӣ илмӣю амалӣ «Ҳамкории иқтисодӣ-иҷтимоӣ ва фарҳангии Тоҷикистону Ёзбекистон: таърих ва замони муосир». – Хуҷанд: Нури маърифат, 2019.
- [64] Назаров Т.Н. Таджикистан: экономическое сотрудничество и безопасность [Текст] / Т.Н. Назаров. – Минск, 2003.
- [65] Народы Средней Азии и Казахстана [Текст]. М., 1962. – Т. I. – 788 с.
- [66] Ниёзмуҳаммадов, Б. Аз таърихи дустӣ ду халқ [Матн]. – Душанбе, 1970. – 316 с.
- [67] Пешвои миллат ва рушди Тоҷикистони соҳибистиқлол [Матн]. – Хуҷанд : 2022.
- [68] Равилова Р. Г. История независимого Таджикистана в современной историографии. Критический анализ. – Ташкент, 2012.
- [69] Раджабов, З. О дружбе таджикского и узбекского народов [Текст] / З. Раджабов. – Душанбе, 1968. – 82 с.
- [70] Раҳмонзода А. Гуфтугу аз дустӣ дорем мо. – Душанбе: Шарқи озод, 2019. – 352 с.
- [71] Сиёсати хориҷӣи Тоҷикистон дар масири истиқлолият [Матн] / Зери назари Ҳ. Зарифӣ. – Душанбе: Ирфон, 2011. – 340 с.

- [72] Саидов, З. Основные внешнеполитические интересы Таджикистана на рубеже веков. Четвертое, дополненное издание (новая редакция) [Текст] / З. Саидов.– Душанбе: ООО «Контраст», 2011.– 624 с.
- [73] Саидов, З. Внешняя политика Республики Таджикистан на современном этапе [Текст] / З. Саидов.– Душанбе: Авасто, 2006.– 560 с.
- [74] Саидов, З. Таджикистан: межгосударственные отношения в период становления внешней политики [Текст]: Четвёртое, дополненное издание / З. Саидов.– Душанбе: ООО «Контраст», 2012.–628 с.
- [75] Саидов З.Ш. Межгосударственные отношения Республики Таджикистан в двустороннем формате. [Текст]. З. Саидов. – Душанбе, 2001. – 112 с.;
- [76] Саидов З., Сабуров, А. Таджикистан на рубеже тысячелетий: реализация национальных интересов [Текст] / З. Саидов, А. Сабуров.– Душанбе, 2005.– 431 с.
- [77] Саразми бостон. Панҷакенти қадим ва ҷавон. –Хуҷанд: Ношир, 2020.
- [78] Сатторзода А. Арзишҳои ваҳдати миллӣ. – Душанбе, 2017. – 252 с.
- [79] Сатторзода А. Актуальные проблемы внешней политики Таджикистана (Многовекторность в действии). -Душанбе, 2014. -520с.
- [80] Сиёсати хориҷии Тоҷикистон дар масири истиқлолият. (Зери назари Ҳ. Зарифӣ). – Душанбе: Ирфон, 2011.
- [81] Содиков, Ҳ., Жураев, Н. Узбекистон тарихи (биринчи китоб) [Матнлар] / Ҳ. Содиков, Н. Жураев.– Т.: Шарқ, 2011.-522 с.
- [82] Тоҷикистон–Узбекистон: дустии безавол [Матн].– Хуҷанд: Ношир, 2019.-511 с.
- [83] Тоҷикистон–Узбекистон: дустии безавол [Матн] / Муҳаррирони масъул М. Бобоҷон, У. Усмон, В. Набиев.– Хуҷанд: Ношир, 2021.– 367 с. (Нашри дуюм бо тағйиру иловаҳо. Ба забонҳои тоҷикӣ, узбекӣ ва русӣ)
- [84] Тухтаметов, Т. Россия и Бухарский эмират в начале XX века [Текст] / Т. Тухтаметов.– Душанбе: Ирфон, 1977.– 207 с.

- [85] Ўзбекистон халқлари тарихи [Матнлар].– Ташкент, 1947.– Т. 2.
- [86] Ўзбекистон ва жаҳон ҳамжамияти: халқаро муносабатлар ва ташқи алоқаларни ташкил қилиш. –Тошкент: Гафур Ғулом номидаги нашриёт, 2008.
- [87] Умаров, Ш. Худоёрхон авлодлари тарихи [Матнлар] / Ш. Умаров.– Т.: Фан ва технология, 2016.– 180 б.
- [88] Хасанов, Х. Урта Осиёлик географ ва сайёхлар [Матнлар] / Х. Хасанов.– Тошкент, 1964.– 278 с.
- [89] Хасанов, Ҳ. Сайёх олимлар [Матнлар] / Ҳ. Хасанов.– Тошкент, 1981.– 261 с.
- [90] Хасанов Ш.Қ. Тоҷикистон ва Ўзбекистон - марҳилаи нави густариши ҳамкориҳо. Бо забонҳои тоҷикӣ, узбекӣ ва русӣ. – Душанбе, промэкспо, 2021 – 396 с.
- [91] Ҳотамов, Н. Таърихи халқи тоҷик (аз солҳои 60-уми асри XIX то соли 1924) [Матн]: Китоби дарсӣ / Н. Ҳотамов.– Душанбе, 2007.– 368 с. (Нашри дуюм)
- [92] Ҳотамов, Н. ва диг. Таърихи халқи тоҷик [Матн]: Китоби дарсӣ / Н. Ҳотамов, Д. Давлатхоҷа, С. Муллоҷонов, М. Исоматов. . (Нашри 2). – Душанбе, 2015-280 с.
- [93] Ҳайитметов, А. Навоийнинг иҷодий методи масалалари [Матнлар] / А. Ҳайитметов.– Тошкент, 1963.–176 с.
- [94] Қаюмов, А. Қуқон адабий муҳити [Матнлар].– Фан, 1961.– 220 б.
- [95] Шарафиддинов, О. Алишер Навоӣ [Матн] / О. Шарафиддинов.– Тошкент, 1971.– 190 с.
- [96] Шарифзода, А., Қосимӣ, З. Фархундапай [Матн]: Бахшида ба 20-солагии Конституцияи (Сарқонун) Ҷумҳурии Тоҷикистон / А. Шарифзода, З. Қосимӣ. (ба забонҳои тоҷикӣ ва русӣ)– Душанбе, 2014. – 336 с..
- [97] Шарифзода А. Спасатель нации. [Текст]/ А. Шарифзода, А. Гафуров. – Душанбе, 2012. – 320 с.

- [98] Шарифов, Ҳ. Тоҷикистони бурунмарзӣ [Матн] / Ҳ. Шарифов.– Хуҷанд, 1996.– 285 с.
- [99] Шарифов Ҳ. Тоҷикони бурунмарзӣ. – Хуҷанд, 1996. – 368 с.
- [100] Шодиев Э. Из истории узбеко-таджикских литературных связей (вторая половина XIX начала XX века). – Ташкент, 1973.
- [101] Центральная Азия сегодня: вызовы и угрозы [Текст]: Монография / Под общей редакцией доктора политических наук, профессора К.Л. Сыроежкина. – Алматы: КИСИ при Президенте РК, 2011. – 456 с.
- [102] Якубовский, А. К вопросу об этногенезе узбекского народа [Текст] / А. Якубовский.– Ташкент: УзФан, 1941.– 20 с.
- [103] 25 шагов по миру. [Текст]/ Под общей редакцией С. Аслова. – Душанбе, Ирфон, 2016. – 220 с.

IV. Авторефератҳо ва диссертатсияҳо

- [104] Алихожиев, М. Қуқон хонлигининг маданият ҳаётида мактаб ва мадрасаларнинг тутган урни [Матнлар]: Тарих ған. номз... дисс / М. Алихожаев. – Т, 2012.– 122 б.
- [105] Бобозода, Ф. История становления и развития взаимоотношений Таджикистана и Узбекистана в период независимости, 1991-2006 гг. [Текст]: Диссертация кандидата исторических наук: 07.00.15 / Ф. Бобозода Толибджон; [Таджикский нац. ун-т].– Душанбе, 2016. – 176 с.
- [106] Зунунова, Г. Экономическое и культурное сотрудничество Узбекистана и Таджикистана (1976-1985 гг.) [Текст]: Автореф. канд. ист. наук / Г. Зунунова.– Ташкент, 1991.– 26 с.
- [107] Таджибаев, Н. Экономическое и культурное сотрудничество народов Узбекистана и Таджикистана на современном этапе (1966-1975 гг.) [Текст]: Автореф. дис. к.и.н. / Н. Таджибаев.– Ташкент, 1976.-26 с.
- [108] Файзов Н.Н. Ҳамкориҳои илмӣ-фарҳангии Ҷумҳурии Тоҷикистон бо кишварҳои Осиёи Марказӣ дар даври истиқлолият.: дис. ... номзоди илмҳои таърих.– Душанбе, 2019. – 196 с.

- [109] Файзов, Н.Н. Ҳамкориҳои илмӣ – фарҳангии Ҷумҳурии Тоҷикистон бо кишварҳои Осиёи Марказӣ дар даври истиқлолият [Матн]: Автореф. Дис. ...н.и.т. / Н. Файзов.– Душанбе, 2019.– 47 с.
- [110] Фармонова Д.Ж. Политическое, экономическое и культурное сотрудничество Республики Таджикистан с государствами Центральной Азии в период независимости (1992-2007).: Дис.к.и.н. – Худжанд, 2012. – 193 с.
- [111] Хаитпур, Р. Отображение развития таджикско-узбекских взаимоотношений в печати периода независимости [Текст]: Дис. к. ф.н.: 10.01.10 / Р. Хаитпур.– Душанбе, 2016 -<http://www.dslib.net/zhurnalistika/otobrazhenie-razvitija-tadzhiksko-uzbekskih-vzaimootnoshenij-v-pechati-perioda.html>
- [112] Хусайнов А. К. Формирование и развитие топливно-энергетического комплекса Таджикистана (1929-2010 гг.): Дис. ...докт. ист. наук, Душанбе, 2018.
- [113] Шукуриллаев, Ю. Бухоро амирлигида қушин ва ҳарбий иш (1753 – 1920 йиллар) [Матнлар]: Тарих фан. номз дисс. – Тошкент, 2006.
- [114] Якубова, Д. Научное и культурное сотрудничество Таджикистана и Узбекистана (1981-1990 гг.) [Текст]: дисс. ... канд. ист. наук / Д. Якубова. – Душанбе, 1994. – 176 с.

V. Мақолаҳои илмӣ дар маҷмуаҳо ва маҷаллаҳо

- [115] Абдулло, Р. Таджикистан и региональная интеграция в Центральной Азии [Текст] / Р. Абдулло // Центральная Азия и Кавказ. – 2007. – №2(50).– С. 72-78.
- [116] Бобозода, Ф. Ретроспективный взгляд на историю таджикско-узбекских взаимоотношений в советском периоде [Текст] / Ф. Бобозода // Известия Академии наук Республики Таджикистан отделение общественных наук. – 2015. – №3. – С. 44-49.
- [117] Бобозода, Ф. Научно-культурное и социально-гуманитарное сотрудничество между Таджикистаном и Узбекистаном в 1991-1997 гг.

[Текст] / Ф. Бобозода // Паёми Донишгоҳи миллии Тоҷикистон.–2016.– №3/1(194).– С. 31-35.

[118] Дӯстӣ завол надорад: Эмомалӣ Раҳмон ва Шавкат Мирзиёев– меъморони Кохи муҳташами дӯстӣ /Тоҷикистон–Узбекистон: дӯстии безавол. – Хучанд: Ношир, 2019. –С.46- 59.

[119] Усенова, А. Особенности водных проблем в Центральной Азии [Текст] / А. Усенова // Социально-экономические науки и гуманитарные исследования.– 2014.– №3.– С.174-179.

[120] Дубовитский, В. Сиёсати хориҷии Тоҷикистон дар солҳои истиқлолият (солҳои 1991-2016) [Матн] / В. Дубовитский // Очеркҳои таърихи Тоҷикистони соҳибистиқлол.– Душанбе: Дониш, 2016. -342 с.

[121] Майтдинова, Г. Экологические вызовы национальной безопасности Таджикистана: характер и подходы к решению [Текст] / Г. Майтдинова // Экологические вызовы в Центральной Азии: современное состояние, поиски новых путей решения.– Ташкент, 2019.– С.66-67.

[122] Самиев, Х., Хушвахтов, М. Масъалаи мувозинати устувор дар робитаҳои байнидавлатии Тоҷикистону Узбекистон [Матн] / Х. Самиев, М. Хушвахтов // Паёми ДМТ.– 2019.– №2.– С.47-53.

[123] Сирочиддин Мухриддин. Зухуроти равшани ҳамкориҳо /«Тоҷикистон–Ўзбекистон: дӯстии безавол. Нашри дуюм. – Хучанд: Ношир, 2021. –С.183-186.

[124] Хамидов С. Народное скоростное ирригационное строительство в Таджикистане в 1939-1942 гг. Изд. АН Таджикской ССР: отд. обществ. наук. –№4. – Душанбе, 1962. – С. 23- 34

VI. Мақолаҳо дар рӯзномаҳо

[125] Бақозода, С. Ҳампоёни роҳ ва ҳамдастони таърих [Матн]: Сафари Пешвои миллат, муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон ба Узбекистон / С. Бақозода // Ҷумҳурият.– 2018.– 10 авг.

- [126] Бунёди ду неругоҳ, сармоягузории миллиарддоллара ва имзои 90 санади ҳамкорӣ [Матн] // Ҷавонони Тоҷикистон. – 2022. – 9 июн.
- [127] Ёдбуд. Домоди самарқандиҳо // Садои мардум. – 1991. – 12 сент.
- [128] Мяттежники шли от соседей. // Красная звезда. – 1998 – 13 нояб.
- [129] Пешвои миллат намояндагони Ёзбекистонро бо мукофотҳои давлатӣ сарфароз намуданд [Матн] // Ҷумҳурият. – 2018. – 31 авг
- [130] Президенти Ҷумҳурии Ёзбекистон Шавкат Мирзиёев дар Тоҷикистон [Матн] // Ҷумҳурият. – 2018. – 10 март.
- [131] Раҳмонзода А. Равобити адабию фарҳангӣ–рукни муҳимми таҳкими дӯстии тоҷикон ва ёзбекон // Адабиёт ва санъат. – 2019. – С.7
- [132] Раҳмонзода, А. Тоҷикистон ва Ёзбекистон: Ҳамкориҳо густариш меёбанд [Матн] // Ҷумҳурият. – 2022. – 1 июн.
- [133] Раҷабова, Л. Оғози давраи нав дар муносибатҳои Тоҷикистону Ёзбекистон [Матн] / Л. Раҷабова // Садои мардум. – 2018. – 23 авг.
- [134] Рузи васли дустдорон [Матн]: Сафари ҳаёти муътабари аҳли адабу фарҳанги Тоҷикистон ба Ёзбекистон // Адабиёт ва санъат. – 2018. – 9 авг.
- [135] Самиев, Х. Самтҳо ва пешомадҳои робитаҳои сиёсӣву дипломатии Тоҷикистону Ёзбекистон [Матн] / Х. Самиев // Ба қуллаҳои дониш. – 2018. – №6 (1432). – 17 март.
- [136] Суханронии Ҷаббор Расулов дар маросими тантанавии кушодашавии Рӯзҳои адабиёт ва санъати Ёзбекистон дар Тоҷикистон // Тоҷикистони советӣ. – 1981. – моҳи сентябр.
- [137] Суханронии Пешвои миллат дар «Шоми дӯстӣ» // Минбари халқ. – 2018. – 14 март
- [138] Тоҷикистон ва Ёзбекистон [Матн]: Таърихи нави муносибатҳо // Минбари халқ. – 2018. – 14 март.
- [139] Устодони санъати Ёзбекистон – меҳмони гиромии тоҷикон [Матн] // Адабиёт ва санъат. – 2018. – 15 март.

[140] Шокирзода, Ш. Дустие, ки аз имтиҳони таърих гузаштааст [Матн] / Ш. Шокирзода // Маорифи Тоҷикистон. – 2018.– №8.– С. 8.

VII. Маводи интернетӣ

[141] Абдусаттор, Абдушукур. Адибони зулисонайн – мурағғибони дустии халқҳои тоҷику узбек // <http://tnu.tj/index.php/tj/to-ikiston-uzbekiston-sa-ifai-nav-dar-ta-rikhi-munosibat-oi-muta-obilai-du-khal-i-barodar/542-adiboni-zulisonajn-mura-iboni-d-stii-khal-oi-to-iku-uzbek> (Санаи мурочиат: 30. 03. 2019)

[142] Азия: Узбекистан и Таджикистан стали стратегическими партнерами. 18 августа 2018. <https://rus.azattyk.org/a/tadjikistan-uzbekistan-partnership/29440450.html>

[143] Айнур, Аскарли. Мирзиёев: Историческая близость в Таджикистане воплощается в реальность. <https://www.aa.com.tr/ru/мир/мирзиёев-историческая-близость-с-таджикистаном-воплощается-в-реальность/2269257>. 20.02.2021

[144] Акунова Г.Ч. Страны Центральной Азии: трудности на пути сближения. Проблемы постсоветского пространства. 2020;7(3):300-311. <https://doi.org/10.24975/2313-8920-2020-7-3-300-311>

[145] Бобозода, Ф. Стратегическое партнерство Таджикистана и Узбекистана на современном этапе. http://www.narodnaya.tj/index.php?option=com_content&view=article&id=13606:2021-06-17-06-44-18&catid=63:obshestvo&Itemid=170

[146] В водных вопросах Центральной Азии нет альтернативы сотрудничеству. URL: // <http://www.meta.kz/536241-v-vodnyh-voprosah-centralnoy-azii-net-alternativy-sotrudnichestvu.html> (accessed 03.11.2013).

[147] Вступил в силу Договор об узбекско-таджикской госгранице. <https://khovar.tj/rus/2009/03/vstupil-v-silu-dogovor-ob-uzbeksko-tadzhikskoj-gosgranitse/>

- [148] Выступление Президента Республики Узбекистан Шавката Мирзиёева на 75-й сессии Генеральной Ассамблеи Организации Объединенных Наций. 23.09.2020. <https://president.uz/ru/lists/view/3851>
- [149] Выступление премьер-министра на заседании палат парламента // Газета.uz. 2016. 9 сентября. URL: <https://www.gazeta.uz/ru /2016/09/09/speech/> (дата обращения: 15.05.2020).
- [150] Глобальный прорыв: Таджикистан и Узбекистан завершают демаркацию границы [электронный ресурс]. URL: <https://tj.sputniknews.ru/country/ 20190123/ 1028063186/ tajikistan-uzbekistan-zavershayut-demarkacia-granica. html> (дата обращения: 1.06. 2021).
- [151] Государственный визит Президента Республики Узбекистан Шавката Мирзиёева в Республику Таджикистан // Президент Республики Таджикистан. Офиц. сайт. 2018. 9 марта. URL: <http://www. president.tj/ru/node/17212> (дата обращения: 15.05.2020).
- [152] ГЭС в Зарафшане даст Узбекистан энергию и воду. <http://www.infoshos.ru/ru/?idn=19111>
- [153] Договор по Фархадской ГЭС стал прорывом между Таджикистаном и Узбекистаном – [Электронный ресурс] – Режим доступа: <https://tj.sputniknews.ru/analytics/ 20180112/ 1024398890/ farhadskaya-ges-proryvtadzhikistan-uzbekistan.html> (Дата обращения: 17.10.2019 г.).
- [154] Дубровин, И. Таджикистан и Узбекистан: прорыв в отношениях? 18 февраля 2018 . <https://regnum.ru/news/polit/2381625.html>
- [155] Душанбе и Ташкент намерены довести товарооборот до 500 миллионов долларов // Sputnik Таджикистан. 2018. 16 августа. URL: <https://tj.sputniknews.ru/main/ 20180816/1026469632/dushanbe-tashkent-namereny-dovesti-tovarooborot-500-millionovdollarov.html> (дата обращения: 15.05.2020).
- [156] «Заминированная граница» осталось в прошлом!// <http://ttu.tj/ru/2018/03/17> (Санай муроҷиат: 30. 03. 2019).

- [157] Имзои 27 созишномаи ҳамкорӣ миёни Тоҷикистону Узбекистон [электронный ресурс]. URL: <https://sputnik-tj.com/politics/20180309/1024964913/imzoi-27-sozishnoma.html> (дата обращения: 12.05.2019).
- [158] Изҳороти муштаракӣ Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон Эмомалӣ Раҳмон ва Президенти Ҷумҳурии Узбекистон Шавкат Мирзиёев .10.06.2021. <https://kmt.tj/iz-oroti-mushtaraki-prezidenti-um-u/>
- [159] Изҳороти муштаракӣ Э.Раҳмон ва Ш. Мирзиёев: аз воҳурии сарони кишварҳои Осиёи Марказӣ то ҳимояти яқдигар дар сатҳи ҷаҳонӣ// <https://asiaplustj.info/tj/news/Tajikistan/politics/20210610/izoroti-mushtaraki-ramonu-mirziyoev>.
- [160] Коваленко, Г.В., Хатамов Н.Б. Государства Центральной Азии во внешней политике Республики Таджикистан. file:///C:/Users/user 16-101/Downloads/gosudarstva-tsentralnoy-azii-vo-vneshney-politike-respubliki-tadzhikistan.pdf
- [161] Майтдинова Г.М. Таджикско-узбекские отношения в условиях формирования нового мирового порядка <https://www.rtsu.tj/upload/files/data/Доклад%20Майтдиновой%20о%20тадж-узб%20сотрудничестве%20на%20конф.%20ЦСИ%20и%20НАН.pdf>
- [162] Малышева, Д.Б. (2020) Проблемы регионализации постсоветской Центральной Азии // Контурь глобальных трансформаций: политика, экономика, право. Т. 13. № 3. С. 140–155. DOI: 10.23932/2542-0240-2020-13-3
- [163] Министерство иностранных дел Республики Таджикистан: Отношения Таджикистана с Узбекистаном - [Электронный ресурс] – Режим доступа: <https://mfa.tj/ru/main/view/145/otnosheniya-tadzhikistana-s-uzbekistanom> (Дата обращения: 17.10.2019)
- [164] Мирсаидов, Н. Узбекистан и Таджикистан расширяют грани сотрудничества. 01.03.2019. <http://www.infoshos.ru/ru/?idn=20780>
- [165] Мирсаидов, Н. Таджикистан и Узбекистан развивают региональные связи. <http://www.infoshos.ru/ru/?idn=19228>

- [166] Мирсаидов, Н. Узбеки и таджики растапливают 20-летний лед. [http:// www. infoshos.ru/ru/?idn=18065](http://www.infoshos.ru/ru/?idn=18065)
- [167] Мирсаидов, Н. Таджикистан и Узбекистан стали стратегическими партнерами. [http:// www.infoshos.ru/ru/?idn=19071](http://www.infoshos.ru/ru/?idn=19071)
- [168] Музыкальная весна в Байсуне. <https://sanat.orexsa.com/2003-rus/2003-2-2/musical-2/> (Санаи муроҷиат 28.03.2023)
- [169] Мубодилаи барқияҳои табрикии Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон Эмомалӣ Раҳмон ва Президенти Ҷумҳурии Узбекистон Шавкат Мирзиёев. 22.10.2022. <http://www.president.tj/node/29349>
- [170] Муносибатҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон бо Ҷумҳурии Узбекистон// [https:// mfa.tj/ tg/main/ view/145/ munosibathoi-tojikiston-bo-uzbekiston](https://mfa.tj/tg/main/view/145/munosibathoi-tojikiston-bo-uzbekiston)
- [171] Мухаммадзода, П.А. Узбекистан – Таджикистан: стратегическое партнерство, ориентированное в XXI век [https:// yuz. uz/ru/ news/ uzbekistan--tadjikistan-strategicheskoe-partnerstvo-orientirovannoe-v-xxi-vek](https://yuz.uz/ru/news/uzbekistan--tadjikistan-strategicheskoe-partnerstvo-orientirovannoe-v-xxi-vek)
- [172] Низом Қосим. Саҳифаҳои дурахшони қаробату рафоқат//[http://navisandagan. tj/tj/index. php/khabar/617-sa-ifa-oi-durakhshoni- arobatu-rafo-at](http://navisandagan.tj/tj/index.php/khabar/617-sa-ifa-oi-durakhshoni-arobatu-rafo-at) (Санаи муроҷиат: 30. 03. 2019)
- [173] Николаевский М. Неделя среднеазиатских саммитов: фонтан прорвавшихся проблем. 21 октября 2022. <https://topwar.ru/203467-nedelja-sredneaziatskih-sammitov-fontan-prorvavshihsja-problem.html>
- [174] Обмен поздравительными телеграммами между Президентом Республики Таджикистан Эмомали Рахмоном и Президентом Республики Узбекистан Шавкатом Мирзиёевым. 22.10.2022 [http:// www. president.tj/ru/node/2935](http://www.president.tj/ru/node/2935)
- [175] О проекте Соглашения между Правительством Республики Таджикистан и Правительством Республики Узбекистан о сотрудничестве в области туризма [http://portali-huquqi.tj/ publicadliya/view_qonunhovview.php?showdetail=&asosi_id=20787](http://portali-huquqi.tj/publicadliya/view_qonunhovview.php?showdetail=&asosi_id=20787)

- [176] Отношения Таджикистана и Узбекистана вчера, сегодня, завтра – [Электронный ресурс] – Режим доступа: <https://tj.sputniknews.ru/world/20150220/1014488517.html>
- [177] Панныер, Б. 30 лет спустя. Зависимость независимых стран Центральной Азии. 31.08. 2021, <https://rus.azattyq.org/a/central-asia-30-years-independence/31436344.html>
- [178] Парламент Таджикистана ратифицировал договор о спорных участках таджикско-узбекской границы // Радио "Озоди". 2018. 19 апреля. URL: <https://rus.ozodi.org/a/29177387.html> (дата обращения: 15.05.2020).
- [179] Подписание новых документов о сотрудничестве между Таджикистаном и Узбекистаном // Президент Республики Таджикистан. Офиц. сайт. 2018. 17 августа. URL: <http://www.president.tj/ru/node/18186> (дата обращения: 15.05.2020).
- [180] Премьеры Таджикистана и Узбекистана согласуют цены на таджикскую электроэнергию и узбекский газ // Подробно.uz. 2020. 10 марта. URL: <https://www.podrobno.uz/cat/economic/premery-tadzhikistana-i-uzbekistana-soglasuyut-tseny-na-tadzhikskuyuelektroenergiyu-i-uzbekskiy-gaz/>.
- [181] Протокол о статусе Групп военных наблюдателей и Коллективных сил по поддержанию мира в Содружестве Независимых Государств от 15 мая 1992 года; https://base.spininform.ru/show_doc.fwx?rgn=25694
- [182] Протокол о временном порядке формирования и задействования Групп военных наблюдателей и Коллективных сил по поддержанию мира в зонах конфликтов между государствами и в государствах-участниках Содружества Независимых Государств от 15 мая 1992 года; https://base.spininform.ru/show_doc.fwx?rgn=25695
- [183] Проблемы межгосударственных отношений в Центральной Азии (на примере таджикско-узбекских и киргизско-узбекских отношений) Бабаджанов А. Я., Чернявский С. И. [2515-3886-1-PB.pdf](#)

- [184] Рахматов Ж. Узбекистан и Таджикистан на пути к укреплению стратегического партнерства и союзничества. <https://isrs.uz/ru/maqolalar/uzbekistan-i-tadzikistan-na-puti-k-ukrepleni-strategiceskogo-partnerstva-i-souznicestva>
- [185] Раҳмонзода, А. Равобитаи адабию фарҳангӣ — рукни муҳимми таҳкими дустии тоҷикон ва узбекон» // <http://www.vfarhang.tj/index.php/tj/khabar-o/601-abdu-abbor-ra-monzoda-ravobiti-adabiyu-far-ang-rukni-mu-imi-ta-kimi-d-stii-to-ikon-va-zbekon> (Санаи муруҷиат: 30. 03. 2019)
- [186] Региональное сотрудничество // Официальный сайт Государственного агентства охраны окружающей среды и лесного хозяйства при Правительстве Кыргызской Республики [Электронный ресурс]: Режим доступа: URL: <http://nature.gov.kg/index.php/cooperation/regional.html> (дата обращения: 29. 09. 2015).
- [187] Сабир Аскер – оглу. Визит Эмомали Рахмона в Узбекистан: торговля и иностранные инвестиции. <https://www.ankasam.org/визит-имамали-рахмана-в-узбекистан-то/?lang=ru>
- [188] Салимов Ф.Н., Мирзоев Х. Т. Стратегическое сотрудничество Республики Таджикистан и Республики Узбекистан - и его влияние развитие государств <https://historical.tnu.tj/ru/strategicheskoe-sotrudnichestvo-respubliki-tadzhikistan-i-respubliki-uzbekistan-i-ego-vlijanie-na-razvitie-gosudarstv/>
- [189] Саркорова, А. В Таджикистане задумались, можно ли наладить отношения с Узбекистаном. 30 августа 2016. <https://www.bbc.com/russian/features-37224374>
- [190] Рустами Сухроб. Таджикистан – особенности взаимоотношений с государствами Центральной Азии. [tadzhikistan-osobennosti-vzaimootnosheniy-s-gosudarstvami-tsentralnoy-azii \(2\).pdf](#)
- [191] Таджикистан – Узбекистан: к новому уровню сотрудничества : <https://asiaplustj.info/ru/news/tajikistan/politics/20140808/192896>
- [192] Таджикистан и Узбекистан – потепление отношений, но до сердечной дружбы далеко. 25 июня, 2021 <https://www.caa-network.org/archives>

/21952/tadzhikistan-i-uzbekistan-poteplenie-otnoshenij-no-do-serdechnoj-druzhby-daleko

[193] Товарооборот Когда с регионами Узбекистана взлетел. 09.09.2022 <https://tj.sputniknews.ru/20220909/sughd-uzbekistan-tovarooborot-rost-1051285754.html>

[194] Торговля, энергетика и дружба: что связывает Узбекистан и Таджикистан. 11. 06.2021. <https://uz.sputniknews.ru/20210611/torgovlya-energetika-i-drujba-hto-svyazyvaet-uzbekistan-i-tadjikistan-19214712.html>;

[195] Таовофуқномаи стратегӣ миёни Тоҷикистон ва Узбекистон ба тасвиб расид [манбаи электронӣ]. URL: <http://www.millat.tj/30-news/4730-tavofu-nomai-strateg-mijoni-to-ikiston-va-uzbekiston-ba-tasvib-rasid.html> (санаи истифодабарӣ: 2. 05. 2019).

[196] Таджикско-узбекские отношения: динамика и характер. 15.12. 2016. <https://www.dialog.tj/news/tadzhiksko-uzbekskie-otnosheniya-kharakter-i-dinamika>

[197] Таджикистанско-узбекистанские отношения [электронный ресурс]. URL: <https://ru.wikipedia.org/wiki> (дата обращения: 24. 05. 2019).

[198] Таджикистан и Узбекистан: перезагрузка отношений в региональной перспективе / СА-portal/ Среднеазиатский портал – [Электронный ресурс] – Режим доступа: <http://www.ca-portal.ru/article:41284> (Дата обращения: 17.10.2019 г.).

[199] Таджикистан и Узбекистан приступили к разминированию общей границы – [Электронный ресурс] – Режим доступа: <https://tj.sputniknews.ru/country/20181009/1027049995/Tajikistan-Uzbekistan-pristupili-razminirovaniyu-obschey-granitsy.html> (Дата обращения: 17.10.2019 г.).

[200] Таджикистан и Узбекистан как возможные драйверы регионального сотрудничества в Центральной Азии file:///C:/Users/user16-101/Downloads/Таджикистан%20и%20Узбекистан%20как%20возможные%20драйверы%20регионального%20сотрудничества%20в%20Центральной%20Азии%20(1).pdf

- [201] Таджикистан: строительство Рогунской ГЭС не несет угрозы странам–соседям? См. URL: // <http://www.ferghana.ru/article.php?id=6062> (дата обращения: 29.10.2021).
- [202] Таджикистан и Узбекистан обсудят в Нью-Йорке водные проблемы См. URL: // <http://news.tj/ru/node/139654> (дата обращения: 29.10.2021).
- [203]
- [204] Товарооборот Тогда с регионами Узбекистана взлетел.17:14 09.09.2022 <https://tj.sputniknews.ru/20220909/sughd-uzbekistan-tovarooborot-rost-1051285754.html>;
- [205] Туляков Э., Хакимов Ф. Дружественное сотрудничество со странами Центральной Азии – Приоритетное направление внешнеполитической деятельности Узбекистана <https://bigasia.ru/content/pub/review/druzhestvennoe-sotrudnichestvo-so-stranami-tsentralnoy-azii-prioritetnoe-napravlenie-vneshnepolitich/>
- [206] Узбекистан – Таджикистан: новый этап дружбы, добрососедства и отношений стратегического партнерства. 11 июня 2021 г. <https://xs.uz/ru/post/uzbekistan-tadzhikistan-novyj-etap-druzhby-dobrososedstva-i-otnoshenij-strategicheskogo-partnerstva>
- [207] Узбекистан-Таджикистан: взаимное стремление и решительный настрой на укрепления доверия, дружбы и добрососедства. 12 июня 2021. <https://www.trend.az/casia/uzbekistan/3437938.html>
- [208] Узбекистан и Таджикистан подняли уровень отношений до союзничества. 3 июня 2022 г. <https://www.gazeta.uz/ru/2022/06/03/tadjikistan/>
- [209] Узбекистан и Таджикистан - стратегические партнеры. 18 авг. 2018. <http://old.muslim.uz/index.php/rus/stati/item/10056>
- [210] Узбекистан-Таджикистан: Партнёрство братских народов https://dunyo.info/ru/site/inner/uzbekistan-tadzhikistan_partniorstvo_bratskih_narodov-5Dz 11/ Май/ 2021

- [211] Фармонова Д.Ж. Проблемные вопросы взаимоотношений Республики Таджикистан и Республики Узбекистан (2002-2012ГГ.). Номаи Донишгоҳ • Учёные записки 27 №3(60) 2019 file:///C:/Users/user16-101/Downloads/problemnye-voprosy-vzaimootnosheniy-respubliki-tadzhikistan-i-respubliki-uzbekistan-2002-2012gg.pdf
- [212] Фасхутдинов, Г. Таджикистан и Узбекистан не торопятся мириться 27.01.2012 <https://www.dw.com/ru/эксперты-отношения-между-таджикистаном-и-узбекистаном-развиваются-по-спирали-недоверия/a-15694043>
- [213] Хакимов О. Узбекистан – Таджикистан: новые точки роста сотрудничества. <https://yuz.uz/ru/news/uzbekistan---tadjikistan-nove-tochki-rosta-sotrudnichestva?view=>
- [214] Ҳамкории Тоҷикистон ва Узбекистон густариш меёбад. Мулоҳизаҳои Сафири Ҷумҳурии Тоҷикистон дар Тошканд Абдучаббор Раҳмонзода дар ҳошияи сафари расмӣ қарибулвуқуи Пешвои миллат ба Ҷумҳурии Узбекистон. Май 31, 2022. <https://khovar.tj/2022/05/amkorii-to-ikiston-va-uzbekiston-gustarish-meyobad-mulo-iza-oi-safiri-t-dar-toshkand-abdu-abbor-ra-monozoda-dar-oshiyai-safari-rasmii-aribulvu-i-peshvoi-millat-ba-u/>
- [215] Қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон Дар хусуси лоиҳаи Созишнома байни Ҳукумати умҳурии Тоҷикистон ва Ҳукумати Ҷумҳурии Узбекистон оид ба ҳамкорӣ дар соҳаи сайёҳӣ. http://portali-huquqi.tj/publicadliya/view_qonunhoview.php?showdetail=&asosi_id=20787&language=tj
- [216] Қатънома дар бораи «Таҳкими ҳамкориҳои минтақавӣ ва байналхалқӣ чиҳати таъмини сулҳ, субот ва рушди устувор дар минтақаи Осиёи Марказӣ» <https://www.mfa.tj/tg/main/view/145/munosibathoi-tojikiston-bo-uzbekiston>

- [217] Қонун «Дар бораи ратификатсияи Аҳднома дар бораи шарикии стратегӣ байни Ҷумҳурии Тоҷикистон ва Ҷумҳурии Ўзбекистон»
<https://www.mfa.tj/tg/main/view/145/munosibathoi-tojikiston-bo-uzbekiston>
- [218] Чоршанбиев П. Как Узбекистан с Таджикистаном подружились .:
[https:// asiaplustj. info/ ru/ news/tajikistan/politics/20220818/kak-uzbekistan-s-tadzhikistanom-podruzhlis?utm_source =gravitec&utm_medium = push&utm_campaign=](https://asiaplustj.info/ru/news/tajikistan/politics/20220818/kak-uzbekistan-s-tadzhikistanom-podruzhlis?utm_source=gravitec&utm_medium=push&utm_campaign=)
- [219] Чоршанбиев П. Таджикско-узбекскому стратегическому партнерству год. Что за это время было сделано?. 20 декабря 2019. [https:// asiaplustj. info/ru/news/ tajikistan/politics/ 20191220/ tadzhiksko-uzbekskomu-strategicheskomu-partnerstvu-god-chto-za-eto-vremya-bilo-sdelano](https://asiaplustj.info/ru/news/tajikistan/politics/20191220/tadzhiksko-uzbekskomu-strategicheskomu-partnerstvu-god-chto-za-eto-vremya-bilo-sdelano)
- [220] Чоршанбиев П. Таджикистан увеличивает импорт узбекского газа на треть // Asia-Plus. 2020. 28 января. URL: [https://asiaplustj. info/ru/ news/tajikistan/ economic/ 20200128/tadzhikistan-uvvelichivaet-import-uzbekskogo-gaza-na-tret](https://asiaplustj.info/ru/news/tajikistan/economic/20200128/tadzhikistan-uvvelichivaet-import-uzbekskogo-gaza-na-tret)
- [221] Шозедов Х. О таджикско-узбекских двусторонних отношениях на современном этапе. 24 май 2021. [https:// www. osiyoavrupo. tj/index. php/mavodhoi-ilmi/maqolaho/item/1128-o-tadzhiksko-uzbekskikh-dvustoronnikh-otnosheniyakh-na-sovremennom-etape](https://www.osiyoavrupo.tj/index.php/mavodhoi-ilmi/maqolaho/item/1128-o-tadzhiksko-uzbekskikh-dvustoronnikh-otnosheniyakh-na-sovremennom-etape)
- [222] Центральная Азия: одно прошлое и общее будущее, сотрудничество ради устойчивого развития и взаимного процветания» // [Электронный ресурс]. Режим доступа [https://unrcca. unmissions org/ru/](https://unrcca.unmissions.org/ru/) (Дата обращения 4. 06. 2019)
- [223] Юлдашев А. В ближайшее время на таджикско-узбекской границе заработает новый КПП – "Бабатаг" // Asia-Plus. 2019. 11 января. URL: [https://asiaplustj. info/ru/ news/tajikistan/politics/20190111/v-blizhaishee-vremya-na-tadzhiksko-uzbekskoi-granitsezarabotaet-novii-kpp-babatag.](https://asiaplustj.info/ru/news/tajikistan/politics/20190111/v-blizhaishee-vremya-na-tadzhiksko-uzbekskoi-granitsezarabotaet-novii-kpp-babatag)

ИНТИШОРОТИ ДОВТАЛАБИ ДАРЁФТИ ДАРАЧАИ ИЛМӢ:

Мақолаҳои илмие, ки дар маҷаллаҳои тақризшавандаи тавсиянамудаи Комиссияи олии аттестатсионии назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон ҷоп шудаанд:

[1-М] Мамадқулова, Р.О. Бардоштҳои суннатӣ ва навгаро дар таҳлили сиёсати хориҷии Тоҷикистон” [Матн] / Р.О. Мамадқулова // Ахбори ДДХБСТ, №4 (77) 2018. – С.126-133

[2-М] Мамадқулова Р.О.Ташаккулёбии ҳамкориҳои илмӣ мадания Тоҷикистон дар асрҳои XI-XV [Матн] / Р.О. Мамадқулова //Паёми Донишгоҳи давлатии омӯзгории Тоҷикистон ба номи С. Айни. Душанбе, 2020. -№2 (85), – С. 265 – 269

[3-М] Мамадқулова, Р.О. Аз таърихи робитаҳои иҷтимоӣ, иқтисодии Тоҷикистон ва Ўзбекистон дар солҳои 20-90-уми асри XX” [Матн] / Р.О. Мамадқулова // Номаи Донишгоҳ. № 1(74) 2023. – С. 51-57

[4-М] Мамадқулова Р.О. Шароитҳо ва манфиатҳои нави ҳамкориҳо байни Тоҷикистон ва Ўзбекистон. [Матн] / Р.О. Мамадқулова // Паёми Донишгоҳи забонҳо. – Душанбе, 2023. - № 4 (52), – С. 319 – 325

Мақолаҳои илмие, ки дар маҷмуаҳо ва дигар нашрияҳои илмӣ-амалӣ ҷоп шудаанд:

[5-М] Мамадқулова Р.О. Кишоварзон. Муносибати бераҳмона бо об. // Маводи конфронси илмӣ-амалӣ бахшида ба даҳсолаи байналмилалӣ амал “Об барои рушди устувор (2018-2028)”, БУстон, 2018

[6-М] Мамадқулова Р.О. “Чехраҳои мондагор”-и Эмомалӣ Раҳмон – тарғибгари мероси ниёгон // Конференсияи байналмилалӣ дар мавзӯи “Масоили мубрами фанҳои иҷтимоӣ-гуманитарӣ ва дақиқ дар шароити

чаҳонишавӣ ва фарогирии COVID-19”/ 25 декабри соли 2020, ш. Панҷакент.

[7-М] Мамадқулова Р.О. Пешвои миллат ва ҳамкориҳои ду кишвари ҳамсоя” [Матн] / Р.О. Мамадқулова // “Иҷлосия – Парвозгоҳи Пешвои миллат”, Хучанд, 2023. – С.181-188 .